

**ESTEETTISYYS JA EKOLOGISUUS KOHTAAVAT: ESTEETTINEN
KOKEMUS KULTTUURISENA EKOSYSTEEMIPALVELUNA**

Mona Kalpala

Pro gradu -tutkielma

Maisemantutkimus

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Turun yliopisto

Toukokuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä. Lisätietoja löytyy humanistisen tiedekunnan intranet-sivuilta ja gradutöiden ohjaajilta.

<https://intranet.utu.fi/fi/yksikot/hum/opiskelu/perustutkinnot/tutkielmat/Sivut/home.aspx>

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimusten laitos / Humanistinen tiedekunta

KALPALA, MONA: Esteettisyys ja ekologisuus kohtaavat: esteettinen kokemus kulttuurisena ekosysteemipalveluna.

Pro gradu -tutkielma, 93 s., 5 liitesivua.

Maisemantutkimus

Toukokuu 2019

Tutkimukseni käsittelee ekosysteemipalveluita sekä esteettisiä kokemuksia. Ekosysteemipalvelut eli ihmisen luonnosta saamat hyödyt jaetaan tyypillisesti neljään alaryhmään. Näitä alaryhmiä ovat tuotantopalvelut, sääntelypalvelut, tukipalvelut ja kulttuuriset ekosysteemipalvelut.

Kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat aineettomia hyötyjä, joita ihmiset saavat luonnon ekosysteemeistä muun muassa henkisenä hyvinvointina, kognitiivisena kehityksenä, palautumisena ja virkistäytymisenä. Myös esteettiset kokemukset luetaan kulttuurisiin ekosysteemipalveluihin. Tässä teoreettisessa tutkimuksessani tutkin, mitä esteettisellä kokemuksella tarkoitetaan ympäristöestetiikan tieteenalassa.

Tavoitteeni on tutkia esteettistä kokemusta kirjallisuuteen perustuen siten, että hahmotan kokonaiskuvaa esteettisestä kokemuksesta. Tärkeimpiä lähdeoksia esteettisen kokemuksen tutkimisessa ovat Petteri Kummalan väitöskirja *Tämä ei ole luonto! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa* sekä Stephanie Rossin artikkeli *Paradokseja paratiiseissa. Näkökulmia urbaanin luonnon kysymyksiin*. Esteettisen kokemuksen tutkimisen yhteydessä tarkastelen samalla ympäristön esteettistä arvostamista eri näkökulmista. Tarkastelunäkökulmina ovat luonnon estetiikka, kaupunkiympäristön estetiikka sekä kaupunkipihan estetiikka. Näkökulmien tarkastelun yhteydessä voin havaita, että rakennetussa ympäristössä esteettiset kokemukset muodostuvat keinotekoisien ja luonnollisten elementtien kietoutuessa yhteen. Rakennetussa ympäristössä esteettiset kokemukset ovat monitahoisia ilmentymiä, eivätkä ne synny pelkästään kaupunkiluonnon monimuotoisuudesta.

Tutkimukseni päämääränä on tarkastella ympäristöestetiikan tieteenalan määrittelemän esteettisen kokemuksen yhteensopivuutta ekosysteemipalvelun käsitteen kanssa. Ekosysteemipalvelun käsitettä tarkastellessani voin havaita, että sen ekologisesta perustasta johtuen kulttuuristen ekosysteemipalveluiden yhteydessä esteettisellä kokemuksella viitataan esteettiseen kokemukseen, joka on lähtöisin luonnon monimuotoisuudesta ja luonnon ekosysteemeistä. Johtopäätöksenä tutkimuksen lähdekirjallisuudesta voidaan vetää, että niin luonnon, kaupunkiluonnon kuin kaupunkipihojenkin konteksteissa ekologist ja esteettiset arvostusperiaatteet ovat ajoittain ristiriitaisessa asemassa toisiinsa nähden.

Asiasanat: kaupunkiluonto, biodiversiteetti, ekosysteemipalvelut, kulttuuriset ekosysteemipalvelut ja esteettinen kokemus

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	LUONTO JA KAUPUNKILUONTO.....	9
2.1	Luonnon arvottaminen.....	9
2.2	Kaupunkiluonto: luonto ja kulttuuri kohtaavat.....	15
2.3	Kaupunkiluontoon liittyviä käsitteitä.....	18
2.4	Urbaanit viheralueet: tyypillisiä piirteitä.....	23
3	BIODIVERSITEETTI JA EKOSYSTEEMIPALVELUT.....	26
3.1	Biodiversiteetti eli luonnon monimuotoisuus.....	26
3.2	Kaupunkiluonnon monimuotoisuus: hyvinvointimerkitys ja suojelumerkitys.....	29
3.3	Ekosysteemipalvelut.....	34
3.4	Kulttuuriset ekosysteemipalvelut.....	40
4	ESTEETTINEN KOKEMUS.....	43
4.1	Ympäristöestetiikka.....	43
4.2	Kuvittelu ja intuitio.....	45
4.3	Luonnon estetiikka.....	48
4.4	Kaupunkiympäristön estetiikka.....	53
4.5	Kaupunkipihan estetiikka.....	57
4.6	Yhteenveto esteettisestä kokemuksesta.....	64
5	KAUPUNKILUONTO: EKOLOGISUUS JA ESTEETTISYYS KOHTAAVAT....	65
5.1	Kaupunkiluonnon esteettisestä arvostamisesta.....	67
5.2	Ihminen luonnon muokkaajana.....	72
5.3	Kasvit elävänä rakennusmateriaalina.....	74
5.4	Vihreä estetiikka.....	76
5.5	Kaupunkiluonnon ennallistamisen käytännön sovelluksia.....	80
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	83
	LÄHTEET.....	88
	LIITTEET.....	94

1 JOHDANTO

Viime vuosikymmenien aikana kotimaamme asutus on keskittynyt yhä selvemmin kaupunkikeskuksiin ja taajamiin. Vuonna 2015 taajamiksi luokiteltujen alueiden pinta-ala oli Suomessa lähes 6 800 neliökilometriä. Vuodesta 1980 taajamien yhteenlaskettu pinta-ala on kasvanut yli 80 prosenttia.¹ Tämä on merkinnyt kaupunkialueiden laajenemista keskustaa ympäröiville reuna-alueille sekä kaupunkialueiden tiivistymistä.

Samalla kaupunkiympäristöistä on tullut yhä useammalle suomalaiselle ensisijainen elinympäristö. Vuonna 2015 taajamissa asui yli 4,6 miljoonaa suomalaista; 84 prosenttia koko väestöstä. Vuodesta 1980 taajamissa asuvan väestön osuus on kasvanut yhdellätoista prosenttiyksiköllä eli yli miljoonalla asukkaalla.²

Nykyisin yli puolet koko maapallon väestöstä asuu kaupungeissa ja monille urbaanit viheralueet ovat ainoita paikkoja, joissa he kohtaavat biodiversiteettiä eli luonnon monimuotoisuutta. Tämä on keskeinen huolenaihe, sillä yhä laajempien näyttöjen perusteella ihmisten hyvinvointiin vaikuttaa luonnolle altistuminen.³ Viime vuosikymmenten aikana on saatu kiihtyvällä vauhdilla todisteita siitä, että ihmiset saavat luonnosta sekä fyysistä että henkistä hyvinvointia. Luonnossa oleminen ja luonnolle altistuminen liittyvät tutkimusten mukaan esimerkiksi pitkäikäisyyteen, koettuun yleisterveyteen, stressin ja henkisen väsymyksen vähenemiseen, virkistymiseen, lisääntyneeseen sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä rikollisuuden määrän vähenemiseen. Vastaavasti vähäinen pääsy viherympäristöihin lisää masennusta sekä levottomuutta.⁴

Ihmisten luonnosta saamia erilaisia hyvinvointia lisääviä hyötyjä kutsutaan ekosysteemipalveluiksi. Ekosysteemipalvelu on käsite, jonka lähteenä on luonto. Luonto on käsitteenä hyvin monitulkintainen, ja sen kiteyttäminen yhden määritelmän alle on lähes mahdotonta eritoten tällä aikakaudella, jolla nyt elämme. Ihmisten hallinnasta karannut ilmastonmuutos, väestön liikakasvu sekä lajien massasukupuutto ovat uhkia, jotka aiheuttavat suurta epävarmuutta tulevaisuuden kohtaamiseen. Professori Tuija Kokkosen sanoin "Vaikka tätä pimenevää horisonttia ei haluaisi ajatella, se muovaa

¹ Taajamien pinta-ala ja väestö, 2019.

² Taajamien pinta-ala ja väestö, 2019.

³ Dallimer et al., 2012, 47.

⁴ Davies et al., 2009, 762.

meitä, jokapäiväistä elämää, tutkimusta, taidetta". Hänen mukaansa "Tämä aika aiheuttaa väistämättä tarpeen arvioida uudelleen, keitä me ihmiset olemme, minkälainen asema ja suhteet meillä on muihin samaan aikaan maapallolla eläviin ja miten me noita kanssaeläjiämme kohtelemme".⁵

Ihmisen etuoikeutettua asemaa luomakunnan kruununa kyseenalaistetaan muun muassa posthumanistisessa ajattelussa⁶. Posthumanismi viittaa nimenä johonkin uuteen ja seuraavaan, johonkin, joka tulee humanismin jälkeen. Posthumanistinen ajattelu on vasta yleistymässä humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, vaikkakin sitä on sovellettu jo kauan sitten, esimerkiksi 1800-luvun luonnontieteissä, 1940-luvun kybernetiikassa ja 1970-luvun ympäristöherätyksessä.⁷

Posthumanistista ajattelua taustoittavat arkipäiväistyneet ilmiöt, kuten ilmastonmuutos, geeniteknologia ja tekoäly, jotka pakottavat kysymään, kuinka lopulta eroamme toisista elollisista ja elottomista olioista. Ihmisen luottamus oman lajinsa kykyihin ja muiden olentojen yläpuolelle asettuminen ovat tuottaneet korkeaa teknologiaa, mutta samalla myös suuria ongelmia. Posthumanistisen ajattelun lähtökohtana on ihminen, joka ei määriyty vastakohtaisessa suhteessa ei-inhimilliseen eikä ole ominaisuuksiltaan ylivertainen ei-inhimillisiin organismeihin tai koneisiin verrattuna.⁸

Posthumanismin sisälle on kehittynyt toisistaan poikkeavia suuntauksia. Teknologisesti suuntautuneet posthumanistit suhtautuvat hyvin optimistisesti teknologiseen kehitykseen ja uskovat ihmisten pystyvän ratkaisemaan kaikki ongelmat teknologisten innovaatioiden avulla. Niin sanotun transhumanismin keskeisenä tavoitteena on, että uuden teknologian avulla voidaan poistaa sairaudet ja turhat kärsimykset ja pidentää dramaattisesti ihmisen elinikää. Transhumanismin utooppisessa

⁵ Kokkonen, 2015, 179–180.

⁶ Myös ns. ekokriittisyys kyseenalaistaa ihmisen asemaa. Ekokritiikki on tutkimussuuntaus, jossa korostuu ihmisen biosfääriä tuhoavan vaikutuksen aiheuttama huoli. Ekokritiikin tutkimussuuntaus on tieteidenvälinen tutkimussuuntaus, joka pyrkii lisäämään ihmisten ekologista tietoisuutta. Ekokritiikin juuret juontavat 1960-luvun ympäristökriisien myötävaikutuksesta syntyneisiin ympäristöliikkeisiin. Tieteentermipankki.fi, 2019.

⁷ Lummaa & Rojola, 2014, 7.

⁸ Lummaa & Rojola, 2014, 13–14.

mallissa robotit ovat ihmisten kuvia, mutta kyvykkäämmässä muodossa.⁹ Useat posthumanistit sanoutuvat irti transhumanismin kaltaisista ajattelumalleista ja perustelevat irtiottoa sillä, että niiden ajatus on loppujen lopuksi kartesiolaisen tradition jatkumoa ja uudelleenkirjoitusta. Lisäksi vaarana transhumanistisessa ajattelussa on, että teknologiaan perustuvat ihmisen elämän parannukset olisivat vain harvojen saatavilla; niiden, joilla olisi rahaa ja valtaa. Posthumanismin toisessa suuntauksessa keskitytään teknologisen kehityksen sijasta eläin- ja ympäristökysymyksiin. Tällöin päämääränä on pyrkiä sellaiseen maailmaan, joka olisi esimerkiksi vapautettu lajismien tuottamasta epäoikeudenmukaisuudesta, koska lajismissa yksilön arvo sidotaan sen edustamaan lajiin. Kritiikki kohdistuu laajemmin tapaan, jossa oman lajin intressejä suositaan muiden lajien intressien kustannuksella, sekä siihen, että liberaalissa humanismissa suositaan instituutioita, jotka ylläpitävät lajismia. Posthumanistinen teoria on siten eettisesti sitoutunutta ja linkittyy moraalisia kysymyksiä painottavaan eläinfilosofiaan.¹⁰

Posthumanismiin on vaikuttanut vahvasti luonnontieteiden kehittyminen ja esimerkiksi tapa selittää kulttuurisia ilmiöitä luonnontieteellisin tavoin tai luonnonilmiöitä kulttuuri- ja yhteiskuntatieteellisin tavoin. Esimerkiksi ekologisissa, ihmisen paikkaa ja ihmisen toiminnan vaikutuksia käsittelevissä kysymyksenasetteluissa toistuu antroposeenin käsite, jolla kuvataan ihmisen Maapalloa mullistavaa vaikutusta. Ekologiasta lähtevä diversiteetin eli monimuotoisuuden korostaminen sekä ei-inhimillisten ja inhimillisten elämänmuotojen keskinäisen sopusoinnun tavoittelu kytkeytyvät siten posthumanistiseen ajatteluun. Diversiteetin ohella myös ekosysteemipalvelu on ekologinen käsite, joka kytkeytyy vahvasti posthumanismiin; sillä siinä viitataan kaikkiin ei-inhimillisestä luonnosta peräisin oleviin elämää ylläpitäviin muotoihin.¹¹

En ota tutkimukseni tavoitteeksi pyrkimystä määritellä, mitä luonto on, vaan lähestyn luontoa sen arvottamisesta käsin. Tukeudun luonnon arvottamisessa estetiikan professori Arto Haapalan ja ympäristöfilosofi Markku Oksasen kokoomateokseen *Arvot ja luonnon arvottaminen*, jossa tuodaan hyvin esiin luonnon arvottamiseen liittyvää problematiikkaa. Valtaosan maailman väestöstä asuessa kaupungeissa, on välttämätöntä pohtia myös sitä, mitä luonto on jossakin muualla kuin perinteisessä luontoympäristössä. Onko luontoa

⁹ Lummaa & Rojola, 2014, 18.

¹⁰ Lummaa & Rojola, 2014, 20.

¹¹ Lummaa & Rojoka, 2014, 25–26.

kaupungissa? Onko kaupunkiluonto luontoa samassa perinteisessä merkityksessä, jonka annamme kaukana poissa olevalle luonnolle? Kaupunkiluonnon määrittelyssä sorrutaan usein dualistiseen vastakkainasetteluun, jossa luonto ja kulttuuri ovat toisten vastinpareja. Kaupunkiluonnon määrittelyssä tukeudun ympäristöestetiikan tutkija Petteri Kummalan väitöskirjaan *Tämä ei ole luontoa! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa*. Luonnon ja kulttuurin kompleksista suhdetta valotan myös ympäristöpolitiikan emeritusprofessori Yrjö Hailan teoksessa *Luonnon politiikka* ilmestyneen kirjoituksen kautta.

Kaupunkiluonnon käsitteellisen määrittelyn lisäksi haluan tutkimuksessani valottaa sitä, mitä kaupunkiluonto on reaali maailmassa, eli minkälaisena kaupunkiluonto tyypillisesti meille näyttää. Tutkimukseni yhtenä tavoitteena on siis tutkia sitä, mistä elementeistä kaupunkiluonto tyypillisesti koostuu. Tässä tukeudun kansainvälisiin tutkimuksiin, kuten eurooppalaiseen inventaarioraporttiin *Urban Green - a typology of urban green spaces, ecosystem provisioning services and demands*, jossa todetaan nurmikkoalueiden olevan urbaanien viheralueiden hallitsevin elementti. Nurmikoiden hallitsevaa asemaa on viime vuosikymmenien aikana kyseenalaistettu erityisesti yhdysvaltalaisessa ympäristökeskustelussa ja asiaan on herätty viime vuosina myös Euroopassa, muun muassa Englannissa, Saksassa ja Ruotsissa.

Suomessa ei vielä olla tutkimuksellisesti paneuduttu nurmikoiden merkitykseen tai esimerkiksi niiden määrien inventointiin. Nurmikoiden tarpeellisuus ei myöskään ole noussut laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kotimaisen tutkimustiedon puutteellisuudesta johtuen hahmotan nurmikoiden merkitystä naapurimaassamme Ruotsissa laaditulla tutkimusartikkelilla *The lawn as a social and cultural phenomenon in Sweden*. Artikkelissa todetaan, että vaikka nurmikot ovat globaalisti kaikkein hallitsevin elementti urbaaneilla viheralueilla, ei tätä ilmiötä ole vielä riittävästi tutkittu varsinkaan sen sosiokulttuurisista lähtökohdista¹². Artikkelin mukaan ilmastonmuutoksen aikakaudella olisi kiireellistä selvittää nurmikoiden negatiivisia ja/tai positiivisia vaikutuksia ympäristölle sekä tutkia erilaisten nurmikkotyypien käyttömahdollisuuksia.

¹² Ignatieva et al., 2017, 213.

Urbaaneille viheralueille on tyypillistä myös se, että kaupunkipihat muodostavat merkittävän osan siitä. Esimerkiksi vuonna 2009 julkaistussa tutkimusartikkelissa *A National scale inventory of resource provision for biodiversity within domestic gardens* todetaan, että Yhdistyneessä kuningaskunnassa on arviolta 22,7 miljoonaa kotitaloutta (87 prosenttia kaikista kotitalouksista), joissa on piha-alue. Pihan keskimääräiseksi pinta-alaksi on siellä arvioitu 190 m², jolloin pihojen yhteenlasketuksi pinta-alaksi tulee yli 400 000 hehtaaria.¹³

Kaupunkiluonnon tyypillisten elementtien hahmottaminen on olennaista, jotta voidaan pohtia urbaanien viheralueiden tarjoamia hyvinvointimerkityksiä niin ihmisille kuin ei-ihmisillekin. Ihmisen hyvinvoinnin on todettu linkittyvän monimuotoisuudeltaan vaihteleviin viheralueisiin, sillä monipuolinen elinympäristö tarjoaa ihmisille monipuolisemmin esimerkiksi virkistytymis- ja palautumismahdollisuuksia sekä esteettisiä kokemuksia. Monimuotoisuus tukee siis ihmisen sekä henkistä että fyysistä hyvinvointia. Tästä näkökulmasta katsoen olisi tarpeellista pohtia, mihin suuntaan kaupunkiluontoa tulisi kehittää, jotta se voisi paremmin tukea ihmisten hyvinvointia yhä urbanisoituvammassa ja digitalisoituvammassa elämismaailmassamme. Samalla ratkaisujen tulisi olla sellaisia, että ne tukisivat myös ei-inhimillisten lajien menestysmahdollisuuksia. Jotta kaupunkiluonnon kehittämistä oikeaan suuntaan voidaan ylipäättään tehdä, tulisi ensin tehdä kartoittavaa tutkimustyötä siitä, minkälaisia urbaanit viheralueemme nykytilassaan ovat. Mitä kaupunkiluonto tyypillisesti on ja millaisin piirtein se eteemme avautuu?

Tässä tutkimuksessani ekosysteemipalvelun käsite on kaikkein ratkaisevin kulmakivi. Ekosysteemipalvelut perustuvat monimuotoisten ekosysteemien laaja-alaisiin prosesseihin, joiden toimintamekanismeja on tieteen historiassa tutkittu laajalti. Tutkimuksessani keskityn läpikäymään ekosysteemipalvelu käsitteen taustaa, sen sisältöä ja käyttöä, en siis palvelujen toimintamekanismeja.

Ekosysteemipalvelut on käsitteenä saanut ympäristöalan tutkimuskentässä laajaa huomiota erityisesti 2000-luvun alkupuolelta saakka, ja aiheeseen liittyvää tutkimusaineistoa on hyvin saatavilla. Toisaalta käsitteeseen liittyvä tutkimuskenttä on hyvin moniulotteinen, ja erilaisille tarkentaville tutkimusnäkökulmille on edelleen

¹³ Davies et al., 2009, 761.

tarvetta. Tutkimuksellisesta huomiosta huolimatta ekosysteemipalvelun käsite ei ole vielä tullut tutuksi käsitteeksi laajalle yleisölle.

Esimerkiksi Suomen ympäristökeskuksen laatiman *Luonto lähelle ja terveydeksi – Ekosysteemipalvelut ja ihmisen terveys* -raportin mukaan ”ihmisen hyvinvoinnin ja luonnonvarojen kestävyuden kannalta tärkeimmät ekosysteemipalvelut tulisi tunnistaa ja selvittää, miten ne vaikuttavat toisiinsa”. Raportin mukaan ”tutkimustietoa tarvitaan osoittamaan, mistä ekosysteemipalvelujen terveyshyödyistä näyttö on vahvaa ja mistä puolestaan tarvitaan lisää tietoa. Tärkeää olisi myös tuoda esille tutkimustiedon tarjoamat mahdollisuudet ihmisten arjen kehittämiseksi. Tätä kansainvälisestäikin kiinnostavaa aihetta tulisi raportin mukaan Suomessa edistää mahdollisimman laajasti eri asiantuntijoiden keskuudessa ja lisätä samalla kansalaisten yleistä tietämystä tästä tärkeästä teemasta”.¹⁴

Ekosysteemipalvelun käsite on yhteen liimattu biodiversiteetin käsitteen kanssa, sillä ekosysteemien toiminnan perustana on monimuotoinen luonto. Tästä syystä ekosysteemipalvelun käsitteen avaamisen yhteydessä on välttämätöntä tuoda esiin, mitä luonnon monimuotoisuudella eli biodiversiteetillä tarkoitetaan. Biodiversiteetin käsitettä taustoitan muun muassa teosten *Arvot ja luonnon arvottaminen* ja *Ihminen ja ympäristö* artikkeleiden kautta.

Ekosysteemipalvelu käsitettä tutkin useamman teoksen ja tutkimusartikkelin avulla. Tärkeimpiä näistä ovat YK:n vuonna 2005 julkaisema vuosituhannen ekosysteemiarviointi, vuonna 2010 julkaistu kotimainen teos *Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana*, jo aiemmin mainitsemani *Urban Green - a typology of urban green spaces, ecosystem provisioning services and demands* sekä The Economics of Ecosystems and Biodiversity järjestön julkaisema *Manual for Cities: Ecosystem Services in Urban Management*. Taustoituksen yhteydessä tuon esiin yleisen tavan jakaa ekosysteemipalvelut neljään alaryhmään. Näitä alaryhmiä ovat tuotantopalvelut, sääntelypalvelut, tukipalvelut ja kulttuuriset palvelut.¹⁵

Tuotantopalvelut, sääntelypalvelut ja tukipalvelut ovat hyötyjä, jotka perustuvat suoraan ekosysteemien prosessien toimivuuteen. Kulttuuriset ekosysteemipalvelut poikkeavat näistä muista alaryhmistä. Kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat aineettomia

¹⁴ Jäppinen et al., 2014.

¹⁵ ks. liite 1.

hyötyjä, joita ihmiset saavat ekosysteemeistä muun muassa henkisenä hyvinvointina, kognitiivisena kehityksenä, palautumisena, virkistäytymisenä ja esteettisinä kokemuksina. Tässä tutkimuksessa haluan pureutua erityisesti kulttuurisiin ekosysteemipalveluihin. Käsitteen tutkimisessa tukeudun vuonna 2013 julkaistuun tutkimusraporttiin *Cultural Ecosystem Services: A Literature Review and Prospects for Future Research*, jossa todetaan, että kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat monella tapaa tärkeitä ja, että kaupunkiyhteisöissä kulttuurisia ekosysteemipalveluita arvostetaan usein enemmän kuin muita ekosysteemipalveluita. Lisäksi mielenkiinnon ja kysynnän kulttuurisia ekosysteemipalveluita kohtaan arvellaan tulevaisuudessa entisestään kasvavan.¹⁶

Tutkimukseni polku kulkee siis edellä esitetyin askelin kohti varsinaista tutkimusongelmaani. Varsinainen tutkimukseni keskittyy kulttuurisiin ekosysteemipalveluihin ja esteettisten kokemusten sisällyttämistä niihin. Esteettiset kokemukset kuuluvat kulttuurisiin ekosysteemipalveluihin valtavirran näkemyksen mukaan, esimerkiksi vuosituhaten ekosysteemiarvioinnin mukaan.¹⁷ Tämän tutkimukseni pääkysymys on, voidaanko esteettiset kokemukset sisällyttää kulttuurisiin ekosysteemipalveluihin? Tässä kohdassa on tarpeellista huomioida, että ekosysteemipalvelun käsite heijastelee ekologisista arvoja, kun taas esteettiset kokemukset heijastelevat esteettisiä arvoja. Keskeistä on siis pohtia, miten nämä arvot kohtaavat kulttuurisissa ekosysteemipalveluissa.

Tutkimukseni on teoreettinen tutkimus, jossa tutkin esteettisiä kokemuksia ympäristöestetiikan näkökulmiin perustuen. Ympäristöestetiikka on tieteenalana vielä varsin nuori. Ympäristöestetiikan kehityksen katkonaisuuden ja näkökulmien painotuserojen vuoksi ympäristöestetiikan tieteenalassa ei esimerkiksi ole selkeää yhteistä linjausta ympäristön esteettisyyden arvostamiseen tai kokemiseen. Näkemuseroihin liittyvät vahvasti erilaiset filosofiset näkökulmat, jotka koskevat muun muassa luonnon arvostamista.

Ympäristöestetiikan tieteenalassa on perinteisesti keskitytty luonnontilaisiin ympäristöihin. Kaupunkiluonto on sen sijaan jäänyt monilta osin esteettisen tutkimuksen katveeseen¹⁸. Tästä johtuen ei ympäristöestetiikan tieteenalassa ole valmista teoriaa

¹⁶ Milcu et al., 2013, 44.

¹⁷ MA, 2005.

¹⁸ Kummala, 2016, 9.

esteettisestä kokemuksesta kaupunkiluonnon kontekstissa. Mahdollista on, ettei yleispätevää teoriaa ole ylipäätään mielekästä luoda. Tässä tutkimuksessani päämääränäni ei ole luoda teoreettista malliratkaisua esteettisestä kokemuksesta. Tavoitteeni on tutkia esteettistä kokemusta kirjallisuuteen perustuen siinä määrin, että kykenen hahmottamaan kokonaiskuvaa esteettisestä kokemuksesta sekä ympäristön esteettisen arvostamisen näkökulmista.

Petteri Kummalan mukaan kaupunkiluonnon esteettisyyttä ei tulisi tarkastella samoista lähtökohdista kuin luonnonympäristöjen estetiikkaa. Kummala painottaa, että kaupunkiluonnon esteettisessä tarkastelussa tulee huomioida kaupunkiluonnon sekoittuneisuuden tila, jota eivät ohjaa ennalta asetetut puhtaat ideaalit, kuten luonnollinen tai alkuperäinen. Kaupunkiluonnon erityisyys piilee erilaisissa hybridimuodostelmissa, joiden luonne vaihtelee tapauskohtaisesti.¹⁹

Olen Kummalan kanssa samaa mieltä siitä, ettei kaupunkiluonnon esteettisyyttä ole mielekästä lähestyä vain perinteisen luonnonestetiikan näkökulmasta kaupunkiluonnon ambivalenttisuudesta johtuen. Koen merkittävänä tosiasiallisena erona sen, että luonnonympäristöissä koetut esteettiset kokemukset voivat jäädä kertaluonteiseksi ja siten ainutlaatuisiksi, koska kokija saattaa käydä vain kerran elämässään jossakin tietyssä luontopaikassa. Kaupunkilaisen arkielämään kuuluvasta kaupunkiluonnosta peräisin olevat esteettiset kokemukset voivat olla arkipäiväisiä, joten kaupunkiluontokokemusten luonne eroaa tästäkin syystä "varsinaisista" luontokokemuksista.

Koska kuitenkin juuri luonnonestetiikka on ollut ensisijaisena kiinnostuksen kohteena ympäristöestetiikassa, luo se osaltaan suuntaviivoja myös kaupunkiympäristöjen estetiikkaan. Saadakseni siis monipuolisen kuvan esteettisistä kokemuksista lähdän esteettisen kokemuksen hahmottelussa liikkeelle luonnonestetiikasta. Tämän jälkeen siirryn rakennettujen ympäristöjen estetiikkaan. Tällä tavoin hahmotan eri osatekijöitä, jotka liittyvät esteettisen kokemuksen syntymiseen.

Koska valtaosalle väestöstä niin Suomessa kuin muuallakin kaupungit ovat ensisijainen elinympäristö, kohdistan näkökulman esteettisistä kokemuksista erityisesti rakennettuihin kaupunkiympäristöihin. Haluan lisäksi tarkastella esteettisiä kokemuksia kaupunkipihojen kontekstissa. Perusteluna tälle on, että ekosysteemipalveluiden sosiaalisen ja kulttuurisen merkityksen ymmärtäminen edellyttää

¹⁹ Kummala, 2016, 116.

ekosysteemipalveluiden tutkimista juuri ihmisen lähiympäristöissä. Tavoitteeni on löytää ympäristöestetiikan alan kirjallisuudesta näkökulmia kaupunkipihan estetiikkaan, sen arvostamiseen ja myös ristiriitaiseen luonteeseen. Tutkimukseni tuo siten joiltakin osin esiin luonnon, kaupunkiluonnon ja kaupunkipihan eroavaisuuksia esteettisenä kokemuspaiikkana. Tutkimukseni esteettisiä kokemuksia käsittelevässä osassa käytän apunani eritoten Petteri Kummalan väitöskirjaa, FM Tarja Ranniston teosta *Luonnonestetiikka*, Arto Haapalan kirjoitusta *Mitä on esteettinen hyvinvointi?* teoksessa *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi* sekä Stephanie Rossin artikkelia *Paradokseja paratiiseissa. Näkökulmia urbaanin luonnon kysymyksiin*.

Tutkittuani sekä, mistä osasista esteettinen kokemus erilaisissa ympäristöissä muodostuu että esteettisten kokemusten arvostamista, sovitan saamaani kokonaiskuvaa yhteen ekosysteemipalvelun käsitteen kanssa. Näin ollen liikun tutkimuksessani eri tieteenalojen välillä. Biodiversiteetti on luonnontieteistä peräisin käsite. Ekosysteemipalvelu on myös luonnontieteellinen käsite, mutta siihen sisältyy näkökulma ihmisten tarpeesta hyödyntää luonnon ekosysteemejä. Kulttuurisen ekosysteemipalvelun käsitteeseen linkittyy vahvasti käsitys siitä, että luontoympäristöt tarjoavat ihmiselle fyysisen terveyden lisäksi henkistä hyvinvointia, jolloin käsitteen alla käydyissä keskusteluissa on mukana ympäristötieteellisiä, terveystieteellisiä, yhteiskuntatieteellisiä ja humanistia näkökulmia. Tutkimuksessani esteettinen kokemus pohjautuu ympäristöestetiikan näkökulmiin.

Tutkimukseni johtopäätöksissä peilaan ympäristöestetiikan näkemyksiin perustuvaa esteettistä kokemusta ekologiseen ekosysteemipalvelun sekä sitä kautta monimuotoisuuden käsitteeseen kaupunkiluonnon ja kaupunkipihan kontekstissa. Tutkimukseni avainsanoja ovat kaupunkiluonto, biodiversiteetti, ekosysteemipalvelut, kulttuuriset ekosysteemipalvelut ja esteettinen kokemus.

2 LUONTO JA KAUPUNKILUONTO

2.1 Luonnon arvottaminen

Filosofian yhtenä keskeisimpänä keskustelun aiheena on ollut, onko nykyihminen osa luontoa vai ei. Jos ihminen ajatellaan osaksi luontoa, saatetaan siitä johtopäätöksenä vetää tulkinta, että myös kaikki ihmisen tekeminen olisi luonnollista. Samoin siis ympäristöt,

joita ihminen on eriasteisesti muokannut, olisivat luonnontilaisia. Tämä tulkinta johtaisi edelleen siihen, että maapallon ympäristöt eivät olisi lainkaan heikentyneitä, vaan luonnontilaisia. Reaalimaailman tosiasia, josta myös lukuisissa ympäristöstrategioissa kerrotaan, on kuitenkin se, että ekosysteemeihin liittyvät prosessit ovat muuttuneet ja maapallon ympäristöt ovat eriasteisesti heikentyneet. Reaalimaailmaan perustuvassa tulkinnassa ympäristömme eivät siis ole luonnontilaisia. Tähän viitekehykseen pohjautuen ei myöskään ihminen olisi osa luontoa.²⁰

Ympäristöfilosofiassa on vakiintunut käytänteeksi jakaa arvot ihmiskeskeisiin ja luontokeskeisiin arvoihin. Ihmiskeskeisesti eli antroposentrisesti ajateltuna luonto tuottaa ihmisen kannalta tärkeitä asioita, eli luonto toimii ihmiskeskeisten arvojen välineenä. Esimerkiksi metsän biodiversiteetillä voi olla välillistä arvoa meille siksi, että se on hyödyllinen geeniaitta lääketeollisuudelle tai se tarjoaa esteettisen kokemuksen vaeltajalle. Luonnon kohteilla on usein myös niin sanottua myötävaikuttavaa eli kontribuutiivista arvoa. Esimerkiksi ekosysteemien toiminta riippuu eri lajeista ja niiden eri jäsenistä, jotka puolestaan vaikuttavat ekosysteemien arvoon.²¹

Toisaalta jollakin kohteella voi olla arvoa sen itsensä vuoksi. Tällöin sanotaan, että kohteella on itseisarvoa. Antroposentristä itseisarvoista puhutaan silloin, kun perustana on jokin ihmiselle kuuluva ominaisuus, joka voi olla fyysinen (terveys, voima, ulkonäkö), mentaalinen (kokemus, intressi, tunne) tai yhteisöllinen (elintaso, hyvinvointi). Myös ihmisten tuottamilla tieteellisillä teorioilla, taideteoksilla ja muilla kulttuurituotteilla voi olla itseisarvoa. Antroposentristä näkökulmasta katsottuna luontoon kuuluville kohteille jää vain välineellistä arvoa. Tällaista välineellistä arvoa käytetään usein perusteluna luonnonsuojelussa, esimerkiksi toteamalla, että luonnon monimuotoisuuden väheneminen lisäisi ihmisille hyödyllisten lajien sukupuuton todennäköisyyttä. Lajien olemassaolo ja luonnon monimuotoisuus voivat kuitenkin olla arvokkaita niiden itsensä vuoksi, riippumatta siitä, mitä välinearvoa niillä on ihmisille. Eli jos arvostamme luonnon järjestelmiä niiden itsensä vuoksi, muodostuu luonto tai sen osa meille luontokeskeiseksi eli biosentriseksi arvottamisen kohteeksi.²² Luonnon monimuotoisuuden suojeleminen ei

²⁰ Kotiaho et al., 2015, 259.

²¹ Pietarinen, 2000, 38–42.

²² Pietarinen, 2000, 43–44.

täten olekaan ainoastaan jonkin luontokohteen suojelua, vaan luonnon toiminnan turvaamista.²³

Ihminen asettaa luonnon arvot usein eri järjestykseen kuin mihin voisimme kuvittelevan luonnon ne asettavan. Tarkemmin sanottuna ihminen saattaa arvottaa eliöitä esimerkiksi niiden ulkonäön perusteella tai niiden ihmiselle tuoman hyödyn kautta. Kaupunkiekologian professori Jari Niemelä jakaa luonnon tai sen osan arvottamisen neljään eri luokkaan: (1) lajin ulkonäkö eli lajiestetiikka, (2) lajin hyödyllisyys ihmiselle eli hyödyn ekologia, (3) lajien toiminta ekosysteemissä ja (4) lajien harvinaisuus tai uhanalaisuus.²⁴

Eliölajin ulkonäköön perustuvassa arvottamisessa ihmisen kauneuskäsitys on ristiriidassa ekologisten järjestelmien toimivuuden kanssa. Ihmisten ajatuksissa esimerkiksi kauniit ja isokokoiset lajit nähdään usein arvokkaampina kuin mitättömän näköiset lajit. Hyvänä esimerkkinä tästä on Niemelän mukaan suhtautuminen selkärankaisiin, jotka ovat lajimäärältään ja yksilömäärältään maapallon rikkain lajiryhmä ja joiden toiminta ekosysteemeissä on todettu erittäin tärkeäksi. Kukkakasvien arvottamisessa Niemelän mukaan korostuu puolestaan kasvin kukka tai kukinto paljon voimakkaammin kuin kasvin muut rakenteet.²⁵ Koristekasveissa kukkien kauneus ylikorostuu ja ohittaa ekologiset arvot, sillä esimerkiksi koristekasvien kukkia on jalostustoiminnan myötä saatu kehitettyä yhä kerrotummiksi ja näyttävimmiksi, mutta nämä pitkälle jalostuneet koristekasvit eivät lopulta enää tuota luonnonkasvien tavoin esimerkiksi pölytyshyönteisten tarvitsemää ravintoa.

Kauneuden lisäksi ihminen arvottaa luontoa sen tuomien hyötyjen perusteella (luokka 2). Hyödyn ekologiaa eli hyötyajattelua voidaan kohdistaa erilaisiin ihmistä hyödyttäviin ekosysteemeihin sekä itse eliölajeihin. Hyödyllisiksi ja siten arvokkaiksi nähdään erityisesti sellaiset lajit, joista on välitöntä hyötyä ihmiselle. Tällaisia ovat esimerkiksi kotieläimet, metsästetyt eläimet ja hyötykasvit. Arvoltaan negatiivisiksi koetaan eliölajit, jotka ovat ihmiselle vahingollisia joko suoraan tai välillisesti, eli esimerkiksi tauteja levittävät lajit tai tuholaiseläimet. Toisaalta luonnossa on paljon lajeja, joihin

²³ Niemelä, 2000, 224.

²⁴ Niemelä, 2000, 217–218.

²⁵ Niemelä, 2000, 219.

suhtaudutaan neutraalisti, koska niistä ei koeta saatavan varsinaista hyötyä mutta niitä ei myöskään koeta haitallisiksi.²⁶

Ekosysteemin eliölajien merkitys ekosysteemin toiminnalle vaihtelee eliölajeittain, ja joidenkin lajien merkitys on suurempi kuin toisten. Tällaisessa arvottamistavassa (luokka 3) ekosysteemille merkityksellisiä eliölajeja kutsutaan avainlajeiksi. Niemelän esimerkin mukaan haapa on suomalaisessa metsäekosysteemissä avainlaji, sillä sen on todettu tarjoavan ravintoa sadoille muille eliölajeille. Avainlajit ovat erityisen arvokkaita ympäristösuojelun näkökulmasta, mutta avainlajien merkityksellisyydestä huolimatta on tärkeää huomata, ettei mikään laji ole ekosysteemissä täysin tarpeeton, sillä luonnossa kaikki vaikuttaa johonkin. Tällä halutaan korostaa sitä, että luonnossa kaikilla lajeilla on tehtävänsä, vaikka jokin laji voi olla merkityksetön joillekin toiselle lajille.²⁷

Eliölajien harvinaisuuteen perustuvassa arvottamisessa (luokka 4) painotetaan näkökulmaa, jossa määrällisesti vähälukuiset eliölajit ovat erityisen arvokkaita. Harvinaisia eliölajeja voidaan vertauskuvallisesti verrata korukiviin, joiden arvo perustuu niiden vähälukuisuuteen. Harvinaisten lajien arvoa korostetaan myös hinnoittelemalla niitä, eli määrittelemällä niille korvaussummia. Rahallisen arvon määrittämisessä painotetaan lajin lisääntymiskykyä, lajin suojelutarvetta ja lajin kannan kokoa. Näin ollen hitaasti lisääntyvät, korkean suojelutarpeen ja alhaisen populaatiokoon omaavat lajit määritellään rahallisesti erityisen arvokkaiksi. Tosin ei ole yksiselitteistä, ovatko harvinaiset eliölajit arvokkaita ekologisessa mielessä, sillä joissakin tapauksissa harvinaiset lajit eivät välttämättä ole merkityksellisiä ekologisen järjestelmän toiminnan kannalta. Toisaalta jotkin harvalukuiset lajit sijoittuvat ravintoketjun yläpäähän, jolloin niillä voi olla suuri vaikutus saalislajien lukumääriin.²⁸

Ihmisen luontosuhteen perimmäinen kysymys on, mitkä muut elämänmuodot ovat moraalisesti arvokkaita, eli onko moraalisesti vastuullisesti toimivan ihmisen otettava muu luonto huomioon.²⁹ Länsimaisessa filosofiassa on nykypäiviin asti ollut vallalla näkemys, ettei luonnolla tai luontokappaleilla ole arvoa samassa mielessä kuin ihmisellä. Siten on samalla kiistetty, että luonnolla olisi ihmisen arvostuksista riippumatonta arvoa, eli tarkemmin sanoen luonnon arvo olisi aina ihmisestä peräisin. Nykyisessä

²⁶ Niemelä, 2000, 220.

²⁷ Niemelä, 2000, 221–222.

²⁸ Niemelä, 2000, 226–228.

²⁹ Niemelä, 2000, 217.

ympäristöfilosofisessa keskustelussa on yhä enemmän kyseenalaistettu tätä ihmiskeskeistä arvonäkemyä. Monet filosofit haluavat puolustaa ajatusta, että luonnon kohteilla voi olla niiden omien ominaisuuksien perusteella välitöntä arvoa, eli luonnon kohteen arvo ei perustu pelkästään sen hyödyllisyyteen tai ihmisen arvostuksiin. Luonnon itseisarvon puolesta puhuvat filosofit perustavat käsityksensä muun muassa niin kutsuttuun viimeisen ihmisen argumenttiin, jonka mukaan ihmisistä tuntuu väärältä ajatus, jossa viimeinen elossa oleva ihminen tuhoaisi elämän Maasta. Rationaalisina olentoina ihmiset pitävät moraalisesti arveluttavana elämän tuhoamista, koska tällöin tuhotaan jotakin, jota arvostamme.³⁰

Immanuel Kantin (1724–1804) filosofisessa näkemyksessä luonnon resursseista riippuvaisena olentona ihmisen on mahdotonta välttää sitä perustilannetta, jossa niin luontoa kuin muitakin eläviä organismeja käytetään hyödyksi omien tarpeiden tyydyttämiseksi. Toisaalta ihmiset eivät myöskään hyväksy sitä, että luontoa pidettäisiin vain puhtaasti välineenä tai kohteena, jota voidaan ilman rajoitteita hyödyntää. Luonnolla on siis Kantin näkemyksessä sekä välineellistä arvoa että itseisarvoa. Käytännön seuraus tästä arvoväittämästä on, että luonnon resursseja voisi hyödyntää ihmisten tarpeisiin, mutta tämä hyödyntäminen ei saisi tapahtua miten hyvänsä.³¹

Ihmisen ja luonnon suhteeseen liittyy arvojen lisäksi kysymys ihmisen vastuusta luonnon hyvinvoinnissa. Ihminen voi esimerkiksi olla luonnon suhteen despootti, joka omien intressiensä pohjalta hallitsee mielivaltaisesti luontoa, tuntematta vastuuta sen hyvinvoinnista. Toisaalta ihminen voidaan nähdä luonnon kokijana, jolle luonnon arvo perustuu siihen, että se herättää hänessä esteettisiä elämyksiä. Filosofit John Passmore on puolestaan todennut, että ihminen on luonnon hyötykäyttäjä, jonka kannattaa oman hyvinvointinsa ja taloudellisten syiden vuoksi huolehtia luonnosta. Passmore on myös todennut, että ihmisellä on eettisiä velvollisuuksia muita ihmisiä, erityisesti tulevia sukupolvia kohtaan, joilla pitää olla mahdollisuus käyttää luontoa samalla lailla elinkeinollisesti kuin ihmisillä nykyään. Toisin sanoen ihmisellä on vastuuta luonnosta jälkeemme tulevien ihmisten vuoksi. Nämä kaikki tarkastelutavat ovat esimerkkejä ihmiskeskeisistä tarkastelutavoista, joissa vastuu luonnosta ja sen hyvinvoinnista perustuu tavalla tai toisella ihmiseen. Uudemmassa ekosentrisessä tarkastelutavassa

³⁰ Oksanen, 2000, 17.

³¹ Oksanen, 2000, 23.

ihmisen vastuu luonnosta johdetaan arvoista, joiden perusta on luonnossa itsessään riippumatta ihmisestä. Syväekologiassa tarkastelutapaa vielä laajennetaan koskemaan koko biosfääriä koskeviin ominaisuuksiin, kuten esimerkiksi lajien monimuotoisuuteen, maaperän terveyteen ja maiseman kauneuteen.³²

Edellä esitetyin tavoin luontoa voidaan arvottaa monin eri tavoin ja kriteerein. Kriteerit ovat usein ristiriitaisia keskenään (esimerkiksi talous vastaan ekologia). Arvottamiseen linkittyy lisäksi aikaperspektiivi: luonnon lyhyen aikavälin arvottamisessa korostuvat erityisesti taloudelliset seikat ja etuudet. Pitkälle tulevaisuuteen suuntaavassa arvottamisessa tulisi korostaa luonnon ekologisia arvoja, sillä ihmisten tulevaisuus maapallolla perustuu ekosysteemien tuottamien hyötyjen ja palveluiden jatkuvuuteen eli ekologisiin arvoihin. Esimerkiksi Jari Niemelän mukaan luonnon käytöstä päätettäessä tulisi ekologiset ja eettiset arvot asettaa etusijalle, muiden arvojen yläpuolelle.³³

Luontoon suhtautuminen ja luonnon arvostaminen vaihtelee paitsi yksilöiden välillä, myös yhteiskuntien välillä. Esimerkiksi harmoniaa arvostavissa yhteiskunnissa painotetaan luontoon sopeutumista ja näissä yhteiskunnissa tärkeinä arvoina pidetään muun muassa maailmanrauhaa, ykseyttä luonnon kanssa, ympäristönsuojelua ja oman osansa hyväksymistä. Arvotutkimusten mukaan Suomi kuuluu harmoniaa painottaviin maihin yhdessä muiden pohjoismaiden, Viron, Saksan, Italian, Espanjan ja Slovenian kanssa. Hallintaa arvostavissa yhteiskunnissa painotetaan puolestaan luonnon hallintaa, muuttamista ja muokkaamista omien päämäärien mukaiseksi. Hallinnan arvostus on tärkeintä Kiinassa, Etelä-Koreassa, Hongkongissa ja Yhdysvalloissa.³⁴

Luonnon- ja ympäristönsuojelu, ykseys luonnon kanssa sekä luonnon ja taiteen kauneus luetaan yhdessä tasa-arvon kanssa kuuluvan universalismiarvoihin. Universalismiarvot koetaan tärkeinä Euroopassa ja etenkin länsieurooppalaisten keskuudessa. Suomalaiset ovat universalismiarvojen kannattajien kärkijoukoissa, ja luonto kuuluu olennaisena osana myös suomalaisten kansalliseen omakuvaan. Toisaalta vaikka Suomessa luontoarvot koetaan yleisesti tärkeäksi, eivät ne näytä nousevan yksilöllisissä arvojärjestelmissä arvojen kärkipäähän.³⁵

³² Niiniluoto, 2000, 56–58.

³³ Niemelä, 2000, 229.

³⁴ Helkama, 2015, 106–107.

³⁵ Helkama, 2015, 112–116.

Ympäristöestetiikan tutkija Petteri Kummala esittelee väitöskirjassaan katsauksen siitä, miten länsimainen luontokäsitys on historian aikana muovautunut. Länsimaisten ihmisten nykyiset ajatusmallit pohjautuvat historiallisesti periytyneisiin luontokäsityksiin, ja näiden ulottuvuuksien hahmottamisen kautta on Kummalan mukaan mahdollista paremmin ymmärtää nykyisiä arvojamme.³⁶ Luontosuhteen ja luonnon arvottamisen historiallista tarkastelua olen tiivistänyt liitteeseen 2.

2.2 Kaupunkiluonto: luonto ja kulttuuri kohtaavat

Arvot, joita liitämme luontoon sekä käsityksemme luonnosta vaikuttavat tapaamme suhtautua kaupunkiluontoon. Kaupunkiluonto hahmotetaan yleensä joksikin, joka on muuta kuin luontoa. Perinteisesti ajatellaan, että puhdasta luontoa löytyy luonnontilaisista erämaista, kaukana kaupungeista. Kaupunkien luonto koetaan puolestaan keinotekoiseksi ja siten usein myös vähempiarvoiseksi. Kaupunkiluonnosta ja luonnosta puhuttaessa ajaudutaan helposti dualistiseen vastakkainasetteluun, jossa vastakkain ovat esimerkiksi luonto ja kulttuuri, luonnollinen ja keinotekoinen, erämaa ja kaupunki ja antroposentrinen ja biosentrinen. Petteri Kummala viittaa muun muassa Andrew Lightin kriittisiin huomioihin, joiden mukaan tällainen dualistinen vastakkainasettelun malli johtaa hierarkkiseen arvoasetelmaan, jossa erämaa koetaan arvokkaammaksi kuin kaupunki ja luonto arvokkaammaksi kuin kulttuuri. Luonto ymmärretään itsestään syntyvänä ja samalla perimmäisenä olemuksena, joka on ihmisen toimien ulkopuolella. Näin ajatellen, puhdas luonto olisi puhtaan arvon tae. Tämä erämaa-ajatteluun pohjautuva puhtaan luonnon arvostus on usein luontokeskeistä ja samalla ihmiskeskeisyyttä vastustavaa. Kaupungit nähdään puolestaan ihmiskeskeisesti arvostettuina ympäristöinä, joihin ei puhdas luonto kuulu.³⁷

Kummalan havainnon mukaan Andrew Light tuo keskeisesti esiin sen, että koska luonnon arvottamisen perustaa on etsitty puhtaan luonnon kategoriasta, ei kaupunkiluonnon olemassaoloa tai arvoa ole täysin edes tunnustettu. Kummalan mukaan tätä tukee huomio siitä, että ympäristöestetiikan tieteenalalla luonnonestetiikka on keskittynyt nimenomaan luonnontilaisiin ympäristöihin, eli luonnonestetiikka on

³⁶ Kummala, 2016, 11.

³⁷ Kummala, 2016, 55–59.

käytännössä ollut koskemattoman luonnon estetiikkaa.³⁸ Samoin ympäristöntutkijoiden suhtautuminen kaupunkiluontoon tutkimuskohteena on ollut penseää. Tämä on omalta osaltaan vahvistanut käsitystä, että kaupunkiympäristöt ovat ympäristötutkimuksen suhteen arvottomia kohteita ja että kaupungit nähdään pikemminkin ympäristöongelmia aiheuttavina lähteinä.³⁹

Kaupunkiluonnon määrittelyssä lähdetään tavallisesti liikkeelle siitä, että kaupunkiympäristö on ihmisen luomaa ympäristöä. Yksinkertainen lähestymistapa kaupunkiluontoon olisi tarkastella sen eri olomuotoja, kuten viheralueiden kasvikuntaa, vesialueita ja eläinkuntaa, samoin kuin säätiloja ja vuodenaikojen vaihtelua.⁴⁰

Kaupunkiluontoon liittyy useiden käsitteiden lisäksi myös monia näkökulmia. Petteri Kummala viittaa väitöskirjassaan kaupunkitutkija Taina Rajantin toteamukseen, jonka mukaan kaupunki on niin monimutkainen, monimuotoinen ja moniääninen ilmiö, että sen määrittely ei ole yksiselitteistä.⁴¹ Tämä monimutkaisuus pätee Kummalan mukaan myös kaupunkiluonnon määrittelyyn. Kummalan mielestä syvempi ymmärrys kaupunkiluonnon ominaislaaduista voi paljastua vain kaupunkiluonnon käsitteellisen tarkastelun kautta. Kaupunkiluonto on käsitteenä lähtökohtaisesti itsensä kieltävä ja se sisältää kaksi toisilleen vastakkaista elementtiä: luonnon ja kaupungin. Kaupunkiluonto on siis käsitteenä kahtiajakoinen, ja jos kaupunkiluonnon tarkastelua halutaan ylipäätään tehdä, tulisi tämä ambivalenttisuus ottaa tarkastelun keskipisteeksi. Kaupunkiluonto on siis hybridi, yhdistelmä luontoa ja kaupunkia.⁴²

Kummalan ensisijainen tavoite väitöskirjassaan on se, että kaupunkiluonnon arvo tunnustettaisiin nimenomaan kaupunkiluontona. Tarkemmin sanoen kaupunkiluonto ei ole luontoa sen totutussa merkityksessä, mutta se ei myöskään ole vähempiarvoista tai pilattua luontoa "varsinaiseen" luontoon nähden. Kaupunkiluonto on siis erilaista luontoa ja sellaisena kaupunkiluontoa tulisi Kummalan mielestä myös arvioida, arvottaa ja arvostaa.⁴³

³⁸ Kummala, 2016, 60.

³⁹ Kummala, 2016, 57.

⁴⁰ Kummala, 2016, 10.

⁴¹ Kummala, 2016, 81.

⁴² Kummala, 2016, 10.

⁴³ Kummala, 2016, 15.

Luonnon ja kulttuurin rajalinjan määrittäminen on filosofisissa keskusteluissa osoittautunut vaikeaksi tehtäväksi. Amerikkalainen Henry David Thoreau esitti jo 1800-luvulla aiemmasta erämaa-käsitteestä poikkeavan näkemyksen, jonka mukaan luonnon villeyks (wildness) on läsnä kaikkialla. Thoreau halusi kumota ajatuksen, että jossakin inhimillisen vaikutuksen ulottumattomissa olisi olemassa todellisia erämaita. Hänen ajatuksenaan oli, että konkreettisiin alueisiin kiinnittyvän erämaan sijaan astuu villien ja hallitsemattomien prosessien alati muuttuva sekoitus. Nämä villit ja hallitsemattomat prosessit ovat läsnä kaikkialla ja kietoutuvat yhteen samasta villeydestä syntyvien inhimillisten toimien kanssa.⁴⁴

Seurauksena tästä ajatuksesta on se, ettei luonto, mitä ikinä se onkin, ole koskaan ollut inhimillisen vaikutuksen ulkopuolella, vaan että luonto on kaikkialla, myös ihmisen sisällä. Toinen seuraus villeyden ajatuksesta on, että rajalinjojen asettaminen eri kategorioiden välille tulee tarpeettomaksi, sillä rajat muuttuvat häilyviksi ja läpäiseviksi.⁴⁵

Thoreaun ajatteluun sisältyy radikaali pyrkimys saada ihmiset tunnustamaan inhimillisen luonnossa olemisen heterogeenisen ja hybridisen luonteen. Tarkemmin sanottuna: riippumatta siitä, kuinka moderneja ihmistoimet ovat ajalliselta alkuperältään, niihin sisältyy villiyyden aines.⁴⁶

Villin ja villiyyden arvostaminen voi herkistää ihmisiä arvostamaan ja kunnioittamaan myös luonnon heterogeenisyyteen sisältyviä uutuuden mahdollisuuksia. Thoreaun keskeinen pyrkimys olikin antaa villille mikä sille kuuluu, kunnioittaa kaikkea mikä vastustaa tavanomaista kulttuuristen muotojen määräytymistä tai ylittää sen, säilyttää heterogeenisyys missä ikinä se ilmenee, luoda mielikuvia instituutioista ja identiteeteistä, jotka tekevät vähemmän väkivaltaa heterogeenisyydelle, sekä harjaantua käytännöllisin tavoin muuttamaan näin syntyvät mielikuvat todellisuudeksi.⁴⁷

⁴⁴ Haila, 2003, 193.

⁴⁵ Haila, 2003, 194.

⁴⁶ Haila, 2003, 197.

⁴⁷ Haila, 2003, 191.

2.3 Kaupunkiluontoon liittyviä käsitteitä

Kokonaisvaltaisemman näkemyksen saamiseksi kaupunkiluonnosta esittelen seuraavaksi joukon kaupunkiluonnon yhteydessä käytettyjä käsitteitä. Esittelemilläni käsitteille on olemassa hieman toisistaan poikkeavia määritelmiä riippuen kontekstista. Esittelemäni määritelmät antavat viitteen, miten käsite tulisi yleisesti ymmärtää. Käsitteet ovat pääosin peräisin Suomen ympäristökeskuksen vuonna 2013 julkaisemasta raportista *Kaupunkiseutujen vihreän infrastruktuurin käsitteitä*, sillä kyseiseen raporttiin on koottu johdonmukaisesti ne keskeiset käsitteet, joita käytetään kuvailtaessa kaupunkiseutujen vihreää infrastruktuuria. Käsitteiden suuri joukko kuvaa samalla sitä, miten tärkeänä erilaisten alueiden ja ilmiöiden nimeämistä sekä sitä kautta inhimillistä haltuun ottamista pidetään.

”**Ekologinen verkosto** (ecological network)”. Verkosto, joka palvelee monien eliöiden ja eliöryhmien liikkumista ja leviämistä. Ekologinen verkosto koostuu ekologisista yhteyksistä ja alueista, jotka mahdollistavat monien eliölajien ja lajiryhmien, kuten nisäkkäiden, lintujen, sammakkoeläinten, matelijoiden ja hyönteisten liikkumisen ja leviämisen. Eri lajien vaatimukset kuitenkin eroavat toisistaan. Ekologisten verkostojen ja ekologisten yhteyksien määrittely on suunnittelussa tapauskohtaista. Yleiskaava- ja osayleiskaavatason tarkasteluissa ekologisia verkostoja on tärkeä hahmottaa osana laajempia maakunnallisia verkostoja. Ekologisten verkostojen tarkastelu on keskeistä pyrittäessä turvaamaan lajien liikkumista ja leviämistä, mutta myös pyrittäessä torjumaan vieraslajeja. Ekologisista verkostoista on kansainvälisesti kehitetty useita malleja, mutta kaikkiaan lajien liikkumisen ja leviämisen mahdollistavien alueiden ja yhteyksien piirteitä tunnetaan vielä huonosti. Näiden käsitteiden käytön selventämiseksi tarvittaisiin lisää tutkimusta”.⁴⁸

”**Ekosysteemipalvelut** (ecosystem services)”. Aineelliset ja aineettomat hyödyt, joita ihminen saa ekosysteemien rakenteesta ja toiminnasta. ”Luonnon tarkastelu ekosysteemipalvelu-käsitteen avulla on tullut kansainvälisesti ja Suomessa yhä suosittumaksi muun muassa siksi, että käsitteen on nähty mahdollistavan eri

⁴⁸ Faehnle, 2013, 28.

näkökulmien välistä keskustelua perinteistä luonnonsuojelujattelua paremmin. Kaupunkiseutujen viherrakenteen suunnittelussa ekosysteemipalvelujen näkökulma myös konkretisoi viherrakenteen merkityksiä ja auttaa siten esimerkiksi vertailemaan maankäyttövaihtoehtoja erilaisten tavoitteiden kannalta." ⁴⁹ Ekosysteemipalvelukäsitteestä lisää kohdassa 3.3.

”**Kasvullinen alue** (vegetated area)”. Kasvullisiin alueisiin kuuluvat alueet, joilla on kasvillisuutta mukaan lukien pihojen kasvulliset osat. "Kasvulliset alueet ovat usein samoja kuin pinnoittamattomat alueet, esimerkiksi nurmi tai metsä on kasvullista mutta asfaltoidut kadut ja aukiot eivät. Hiekkakenttä taas lukeutuu pinnoittamattomaksi ja sitä voi pitää ei-kasvullisena, jos sitä ylläpidetään kasvipeitteettömänä (esim. hoidettu pelikenttä), mutta kasvullisena, jos se jätetään kehittymään ilman toimenpiteitä." ⁵⁰

”**Rakennettu ympäristö** (build environment)”. Ihmisen rakentamat alueet lähiympäristöineen: rakennusten, rakenteiden ja niiden lähiympäristön muodostama kokonaisuus. "Rakennettu ja rakentamaton ympäristö liittyvät toisiinsa pääasiassa ilman selkeää rajaa. Esimerkiksi maaseudun kulttuurimaisema tai patoallas on ihmisen luomaa, mutta vain osaksi rakennettua ympäristöä. Paikoin rajanveto voi näyttää kuin veitsellä leikatulta, esimerkiksi tiiviin kerrostaloalueen rajautuessa ulkoilumetsään." ⁵¹

”**Kaupunkiluonto** (urban nature)”. Kaupunkiluontoa ovat kaupunkiympäristöjen luonnonelementeistä muodostuvat osat. ”Kaupunkiluonto-käsitettä käytetään kirjavasti ja sen tulkinnat ovat moniselitteisiä. Ihminen ja kaupunki ihmisten luomuksena ovat osa luontoa, ja kaupungissa ihmisperäiset ja luonnon prosessit ovat yhteen kietoutuneita. Luonnonelementit viittaavat kaupungin niihin osatekijöihin, jotka alkujaan ovat muotoutuneet muutoin kuin ihmisperäisesti, vaikka ihminen olisinkin niihin vaikuttanut. Kaupunkiekologiassa kaupunkiluontoa on tarkasteltu toisaalta kaupunkien ekologiana ja toisaalta ekologiana kaupungeissa. Kaupunkien ekologia viittaa yleisesti ekologisen ja sosiaalisen systeemin vuorovaikutukseen ja ekologia kaupungeissa taas mm. kaupunkien

⁴⁹ Faehnle, 2013, 18.

⁵⁰ Faehnle, 2013, 40.

⁵¹ Faehnle, 2013, 14.

ekologisiin piirteisiin ja prosesseihin. Kaupunkiluontoa voidaan tyypitellä alueina esimerkiksi kasvupaikan, hoidon ja käyttötarkoituksen avulla. Tarkoitettaessa luontoa taajamissa kaupunkien ulkopuolella voidaan käyttää vastaavasti käsitettä taajamaluonto, eli taajamaluontoa ovat taajamaympäristöjen luonnonelementeistä muodostuvat osat.”⁵²

Kotipuutarha (domestic garden), **kotipiha** (homegarden). Englanninkielisessä ympäristökeskustelussa ja tutkimuksessa käytetään yleisesti termiä domestic garden. Termillä tarkoitetaan yksityistä ja rajattua maa-aluetta, joka on joko vuokratun tai omistetun asuintalon vieressä tai sen ympärillä. Se voi käsittää nurmialueita, koristekasvialueita ja viljelykasvialueita, lampia, polkuja, terasseja sekä erilaisia rakennuksia, kuten pihavajoja ja kasvihuoneita. Termi homegarden eroaa termistä domestic garden siten, että domestic garden assosioituu urbaaneihin ympäristöihin, kun taas homegarden mielletään maaseutu-ympäristöihin. Termien käyttö vaihtelee tapauksittain, riippuen tarkastelunäkökulmasta.⁵³ Suomenkielessä käsitteet ovat yhtä lailla monitulkintaisia eikä termien käytölle ole yhteneväistä linjaa. Tässä tutkimuksessa käytän termien kotipuutarha ja kotipiha sijasta termiä **kaupunkipiha** korostaakseni alueen linkittymistä kaupunkiympäristöön. Täten viittaan termillä kaupunkipiha ensisijaisesti englanninkieliseen termiin domestic garden.

”**Vieraslajit**” (alien species)”. Vieraslajit ovat lajeja, jotka ovat levinneet luontaiselta levinneisyysalueeltaan uudelle alueelle ihmisen mukana joko tahattomasti tai tarkoituksella. Vieraslaji on ihmisen myötävaikutuksella ylittänyt luontaiset leviämisseet, kuten mantereen, meren tai vuoriston. ”**Tulokaslajit**” puolestaan tulevat maahamme omin voimin luonnollisesti leviämällä. Yleensä vieraslajit sopeutuvat huonosti uuteen elinympäristöönsä ja tuhoutuvat nopeasti. Joissakin tapauksissa vieraslajit kuitenkin menestyvät, muodostavat lisääntyvän kannan ja vakiintuvat osaksi uutta elinympäristöään. Jotkin vieraslajeista menestyvät erityisen hyvin ja ovat huomattava uhka aiheuttaessaan vakavaa vahinkoa alkuperäislajeille, ekosysteemeille, viljelykasveille, metsätaloudelle tai muille elinkeinoille. Tulokaslajit voivat myös aiheuttaa huomattavaa taloudellista haittaa vaikuttamalla ihmisten, eläinten tai kasvien

⁵² Faehnle, 2013, 14.

⁵³ Cupino et al., 2013, 72–73.

terveyteen tai kiinteistöjen arvoon. Haitat voivat myös olla sosiaalisia tai esteettisiä. Tällaisia selkeitä haittoja aiheuttavia vierasperäisiä lajeja torjutaan koko EU:n alueella ja niitä kutsutaan ”**haitallisiksi vieraslajeiksi**”.⁵⁴

”**Viheralue** (green area)”. Julkiset ja yksityiset kasvulliset alueet, kuten puistot, metsät, rannat, pellot, golfkentät. Viheralue ei tarkoita pihojen kasvullisia osia (vrt. kasvullinen alue). Määritelmässä pihat tarkoittavat yksityiskäytössä olevia esimerkiksi omakotitalojen pihvoja. Puhuttaessa vain julkisista viheralueista on suositeltavaa tuoda käsitteen tämä rajaus esiin, esimerkiksi käyttämällä nimitystä julkiset viheralueet. Viheralueilla on moninaisia vaikutuksia mm. ilmaston säätelyn, hulevesien hallinnan, kaupunkikuvan, kulttuurihistorian, ympäristön kokemuksellisuuden, ihmisten yhdessäolon ja virkistytymisen kannalta. Viheralueen määritelmä lähtee kasvullisuudesta, koska kasvullinen alue mahdollistaa osin toimintoja, joita muut alueet eivät (ks. ekosysteemipalvelut). [...] Läheinen käsite on rakentamattomat alueet, joka voi viitata myös esim. rakentamiseen varattuihin, vielä rakentamattomiin tontteihin (esim. joutomaat). Myös viherympäristö-käsite tulee usein lähelle viheralue-käsitettä. Viheralue on viherympäristöä täsmällisempi käsite.”⁵⁵

”**Viheralueverkosto** (green area network)”. Eri mittakaavatasojen viheralueiden (julkiset ja yksityiset kasvulliset alueet pihojen kasvullisia osia lukuun ottamatta) muodostama verkosto.⁵⁶

”**Viherrakenne** (green structure)”. Kasvullisten alueiden ja niiden välisten viheryhteyksien muodostama verkosto, joka on osa yhdyskuntarakennetta. Viherrakenne muodostuu viheralueverkostosta ja pihojen kasvullisista osista. Viherrakenteeseen kuuluvat viheralueet ja pienialaisetkin kasvulliset kohdat kaavoista ja maanomistuksesta riippumatta, siis myös pihojen kasvulliset osat. Kasvullisten alueiden kokonaisuuden hahmottaminen on tarpeen tarkasteltaessa esimerkiksi hulevesien imeyttämistä, alueiden visuaalisia ominaispiirteitä tai eliöiden liikkumisreittejä. Viherrakenteen toiminnallisuuden tarkastelussa on huomattava, että sen osien merkitykset vaihtelevat

⁵⁴ Vieraslajit.fi-portaali, 2019.

⁵⁵ Faehnle, 2013, 15.

⁵⁶ Faehnle, 2013, 27.

tarkastelunäkökulman mukaan. Esimerkiksi pihojen kasvillisuus voi olla hyödyksi ekosysteemien toimivuudelle ylläpitämällä pölytystä, mutta samalla haitallista mahdollistaessaan vieraslajien leviämistä. Asukkaiden kannalta osa kasvullisista alueista voi lisätä mahdollisuuksia luonnon aistimiseen esimerkiksi kulkureittien varsilla mutta samalla rajoittaa kulkua, mm. pihat ja kesäisin golfkentät. [...] Viherrakenne on osittain päällekkäinen käsite vihreän infrastruktuurin kanssa. Viherrakenne tarkoittaa rakennetta, vihreä infrastruktuuri taas viittaa laajemmin rakenteen toiminnallisuuteen ja strategisuuteen. Viherrakenteessa voidaan tarkastella mm. kasvullisten alueiden kokoa, muotoa, yhteyksiä, jatkuvuutta, sijaintia ja jakautumista kaupunkirakenteessa. Toiminnallisuuden ja esimerkiksi kaupunkikuvan kannalta viherrakennetta on tarkasteltava osana muuta kaupunkirakennetta, koska kasvullisten alueiden merkitykset hahmottuvat suhteessa muihin alueisiin ja toimintoihin. [...] Viherrakenne-käsitettä on käytetty myös kuvattaessa yksityiskohtaisella tasolla esimerkiksi viherrakentamisen tuotteita ja kasvillisuuden rakennetta tietyssä kohteessa. Jos käsitettä käytetään tässä merkityksessä, eron voi selventää mainitsemalla kohteen, esimerkiksi risteysalueen viherrakenne tai viherrakenne risteysalueella. Haluttaessa korostaa tavoitetta kasvullisten alueiden liittymistä toisiinsa on käytetty myös käsitettä viherverkosto. Viherverkosto-käsitteen käyttö ei ole suositeltavaa. Sen sijaan voidaan käyttää käsitettä viherrakenne (kun kysymys kaikista kasvullisista alueista) tai viheralueverkosto (kun pihojen kasvulliset osat eivät mukana). Käsitteet kaupunkivihreä ja urban green voivat viitata viheralueiden ja pihojen lisäksi pienialaisiin kasvullisiin kohtiin, kuten kalliopaljastumiin, katupuihin ja rakennetun ympäristön pienialaisiin nurmilaikkuihin."

57

”**Vihreä infrastruktuuri** (green infrastructure)”. Strategisesti suunniteltu verkosto, johon kuuluu niin luonnollisia kuin ihmisen luomiakin viheralueita, pihojen kasvullisia osia, pienvesiä ja vesialueita ja muita fyysisiä luonnon elementtejä, ja joka on suunniteltu tuottamaan erilaisia ekosysteemipalveluja ja jota hoidetaan tässä tarkoituksessa. ”Määritelmässä hoito voi tarkoittaa myös tietoista hoitamattomuutta (ns. luonnonmukaisesti hoidettava viheralue). Vihreä infrastruktuuri -käsite on lähtöisin 1990-luvun lopulta USAsta, jossa se on alun perin liitetty suojeltujen alueiden

⁵⁷ Faehnle, 2013, 25–26.

verkostoon. Sillä on taustaa myös green structure -käsitteessä, jota on käytetty Euroopassa kaupunkien suunnittelussa. Nykyisin käsite liitetään etenkin Euroopan komission kehittämiin määritelmiin. Vihreä infrastruktuuri on käsitteenä väljä ja sillä on tarkoitettu mm. kasvullisten alueiden kokonaisuutta (ks. viherrakenne), ihmisen esimerkiksi viherrakentamisessa käsittelemiä kohteita sekä rakenteisiin liittyviä viher- ja ekologisia asioita kuten rakennusten ekotehokkuutta. Nykyisissä Euroopan komission määritelmissä vihreään infrastruktuuriin kuuluvat niin luonnollisimmat kuin keinotekoisimmatkin luonnon elementit, luonnontilaisista niityistä ja metsistä rakennettuihin puistoihin ja viherkattoihin. Siihen sisältyy myös sininen infrastruktuuri eli pienvedet ja vesialueet osana toiminnallista kokonaisuutta. Puhuttaessa erilaisista infrastruktuureista nämä on usein mainittu erikseen, esim. vihreä, sininen, harmaa (rakennettu) ja ruskea (maaperä) infrastruktuuri. Vihreän infrastruktuurin keskeisiä piirteitä ovat alueiden monikäyttöisyys ja kytkeytyneisyys. Suomen kielessä on helposti luontevampaa käyttää vihreän infrastruktuurin sijaan käsitettä viherrakenne. Käsitteiden välillä on hyvä tehdä ero, koska vaikka viherrakenne joissain yhteyksissä ymmärrettäisiin toiminnallisena ja strategisesti suunniteltuna, merkityksessä vihreä infrastruktuuri, usein se kuitenkin mielletään vain rakennetta kuvaavaksi. Käsitteen tulkinta on olennaisempi kuin käsite itsessään. Käsite vihreä infrastruktuuri tarvitaan ainakin toistaiseksi viherrakenne-käsitteen rinnalla, koska suunnittelussa juuri rakenteen toiminnallisuus ja strategisuus ovat olennaisia".⁵⁸

2.4 Urbanit viheralueet: tyypillisiä piirteitä

Yleiseurooppalaisessa kaupunkiympäristökeskustelussa käsitteiden käyttö poikkeaa jonkin verran suomalaisesta kaupunkiympäristökeskustelusta. Vuonna 2015 julkaistussa EU-raportissa *A typology of urban green spaces, ecosystem provisioning services and demands* määritellään, että "vihreän infrastruktuurin käsitteellä (GI) tarkoitetaan strategista lähestymistapaa, jolla halutaan luoda toisiinsa linkittyvien viheralueiden (green spaces) verkosto, joka säilyttää luonnon ekosysteemien toimintoja ja arvoja sekä samalla tarjoaa hyötyjä ihmisille". Raportin mukaan tämä lähestymistapa voi nousta

⁵⁸ Faehnle, 2013, 16–17.

yleiseurooppalaisella tasolla keskeiseen rooliin biodiversiteetin säilyttämiseen tähtäävien tavoitteiden saavuttamisessa.⁵⁹

Nykypäivänä tiedostetaan hyvin, että urbaanit viheralueet (urban green spaces, UGS) ovat olennaisia toimiville ja elämisen arvoisille kaupungeille. EU-raportin mukaan urbaanit viheralueet tuovat virkistystä jokapäiväiseen elämään, edistävät biodiversiteetin säilymistä, vaikuttavat kaupungin kulttuuriseen identiteettiin, auttavat ylläpitämään ja parantamaan kaupunkiympäristön laatua ja tuovat luonnollisia ratkaisuja teknisiin ongelmiin.⁶⁰

Urbaanin vihreän infrastruktuurin (urban green infrastructure, UGI) näkökulmasta viheralueiden elementtien (green space elements) kaikki osat, aina laajoista kaupunkimetsistä pieniin kaupunkipihoihin ja viherkatoista hulevesijärjestelmiin, ovat merkittäviä urbaaneissa ekosysteemeissä. Raportissa todetaan, että erityisesti pystysuuntaan sijoittuvat viherelementit (vertical green elements) sekä elementit, jotka ovat yksityisessä omistuksessa ovat harvemmin tutkittuja määrällisin ja toiminnallisin päämäärin.⁶¹

Kyseisessä raportissa määritellään, että "viheralueet (green spaces)⁶² ovat mitä tahansa kaupunkiympäristöstä löytyviä kasvullisia alueita, kuten puistoja, metsiä, avoimia niittyjä, nurmikoita, asuintalojen pihvoja ja kadunvarsipuita"⁶³. Raportin työryhmän päämääränä oli inventoida urbaanien viheralueiden elementtejä (inventory of urban green space elements) ja työn tuloksena he listasivat 44 erilaista urbaanin viheralueen tyyppiä.⁶⁴

Kun otetaan huomioon nämä kaikki viheraluetyypit, havaitaan että näille alueille (kuten esimerkiksi puistoille, historiallisille puutarhoille, eläintarhoille, koulualueille, leikkikentille, katuvihreälle ja pihville) on tyypillistä niiden nurmikkovaltaisuus. Nurmikko määritellään keinotekoisesti luoduksi tai tarkoituksellisesti muokatuksi

⁵⁹ Braquinho et al., 2015, 8.

⁶⁰ Braquinho et al., 2015, 8.

⁶¹ Braquinho et al., 2015, 8.

⁶² Termille green spaces ei suomenkielestä löydy mielekäästä vastinetta. Suomensuomen vihertilat (tai vihreät tilat) ei anna samaa merkityssisältöä, eikä tällaista termiä ole Suomessa viheralalla yleisessä termistössä. Englanninkielisessä viherkeskustelussa termi *green spaces* on erittäin yleinen.

⁶³ Braquinho et al., 2015, 13.

⁶⁴ Braquinho et al., 2015, 18..

kasvillisuudeksi, jota pidetään tiettyssä korkeudessa ja joka valtaosin koostuu valikoiduista heinäkasveista. Lisäksi siinä esiintyy spontaanisti myös muita kasveja, joita kutsutaan rikkaruohoiksi. Nurmikoiden toteutuksessa noudatetaan tiettyä tekniikkaa, samoin kuin niiden hoidossa (leikkaus, rikkaruohojen poisto, lannoitus, kastelu jne.).⁶⁵

Nurmikoiden laajempi käyttö liittyy maisema-arkkitehtuurin kehityskulkuun, kuten pittoreskiuteen ja maisemapuutarhan ihanteeseen niin Euroopassa, USAssa, Australiassa kuin Uudessa-Seelannissakin. 1900-luvun modernismin myötä nurmikoista tuli massiivinen ilmiö niin julkisilla kuin yksityisillä viheralueilla. Esimerkiksi USAssa nurmikoiden osuus urbaaneista viheralueista on arvioitu olevan 23 prosenttia. Nurmikot voidaan nykyisin nähdä globalisaation ja markkinatalouden symboleina.⁶⁶

Suurelle osalle ihmisistä nurmikot ovat annettu elementti. Nurmikot ovat niin tuttu ja tavanomainen osa viheralueita, että ne tulevat kaikkialla ihmisiä vastaan. Hyvin hoidetut nurmikkoalueet ovat suorastaan normi. Nurmikoita käytetään yleisesti niin virkistäytymiseen kuin urheiluunkin sekä lisäksi muita toimintoja mahdollistavana "taustana", esimerkiksi ympäristötaiteelle, suihkulähteille, penkeille ja paviljongeille.⁶⁷

Nurmikoita arvostetaan tärkeinä ajanvietto- ja toimintapaikkoina, mutta myös siksi, että niiden vihreydestä nautitaan. Toisaalta ruotsalaistutkimuksessa on havaittu, että ihmiset eivät myöskään halua vain käyttää laajoja monotonisia nurmikkoalueita, vaan myös paikkoja, jotka tarjoavat aistittavuutta, kuten ääniä, tuoksuja, erilaisia tuntoja ja vaihtelevia näkymiä.⁶⁸

Vaikkakin nurmikot ovat kaikkein hallitsevin elementti urbaaneilla viheralueilla globaalissa mittakaavassa, ei tätä ilmiötä ole vielä riittävästi tutkittu varsinkaan sen sosiokulttuurisista lähtökohdista. Ilmastonmuutoksen aikakaudella olisi kiireellistä selvittää nurmikoiden negatiivisia ja/tai positiivisia vaikutuksia ympäristölle sekä tutkia erilaisten nurmikkotyyppeiden käyttömahdollisuuksia. Samoin olisi tarpeellista lisätä paikallisten asukkaiden tietämystä vaihtoehtoisista ja kestävästä nurmikkoratkaisuista⁶⁹ ja luoda sitä kautta uusi visio kaupunkiympäristöjen nurmikoista. Kestävien

⁶⁵ Ignatieva et al., 2017, 213–214.

⁶⁶ Ignatieva et al., 2017, 214.

⁶⁷ Ignatieva et al., 2017, 213–214, 221–222.

⁶⁸ Ignatieva et al., 2017, 213.

⁶⁹ Esimerkiksi matalat kedot, niityt ja maanpeitekasvialueet.

ratkaisuvaihtoehtojen löytäminen edellyttää myös, että länsimaisessa yhteiskunnassa nurmikoihin vahvasti sidoksissa olevat sosiaaliset motiivit tulevat ymmärretyiksi.⁷⁰

Kaupunkipihojen on todettu viime aikaisissa tutkimuksissa muodostavan merkittävän osan urbaaneista viheralueista. Kaupungin maantieteellinen sijainti sekä kaupunkirakenteen ominaisuudet vaikuttavat kaupunkipihojen määrään, mutta on arvioitu, että kaupunkipihat muodostavat kolmanneksen urbaaneista viheralueista⁷¹. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa on arvioitu olevan 22,7 miljoonaa kotitaloutta (87 prosenttia kaikista kotitalouksista), joissa on piha-alue. Pihan keskimääräiseksi pinta-alaksi on siellä arvioitu olevan 190 m², jolloin pihojen yhteenlaskettu pinta-ala on siellä yli 400 000 hehtaaria. Tämä alue vastaa kooltaan USAn Rhode Islandin osavaltion kokoa.⁷²

3 BIODIVERSITEETTI JA EKOSYSTEEMIPALVELUT

3.1 Biodiversiteetti eli luonnon monimuotoisuus

Viime vuosikymmeninä luontoa ja sen toimintaa on ryhdytty hahmottamaan ja arvioimaan luonnon monimuotoisuuden eli biodiversiteetin käsitteen kautta. Biodiversiteetin historia on käsitteenä nuori, sillä se kehitettiin vuonna 1986 Yhdysvalloissa pidetyssä kongressissa nimeltä *National Forum on BioDiversity*. Alun alkaen biodiversiteetti-käsitteellä tarkoitettiin maapallon elollisen luonnon vaihtelua kaikilla ekologisen hierarkian tasoilla, mutta nykyisin siihen liitetään myös ekosysteemien vaihtelu ja sen mukanaan tuoma eloton luonto. Biodiversiteetti on samalla näkökulma, joka korostaa luonnon vaihtelevuuden ja kokonaisvaltaisuuden merkitystä.⁷³

Biodiversiteetin käsite voidaan jaotella kolmelle ekologiselle tasolle. Ensimmäisellä tasolla on populaation sisäinen eli perinnöllinen vaihtelu, toisella tasolla on lajien välinen vaihtelu eli lajibiodiversiteetti ja kolmannella tasolla on elinympäristöjen kirjo. Kaikki tasot

⁷⁰ Ignatieva et al., 2017, 213–214.

⁷¹ Cupino et al., 2013, 71.

⁷² Davies et al., 2009, 767.

⁷³ Niemelä, 2000, 224.

ja niiden toiminta ovat merkityksellisiä ekologisten järjestelmien toimivuuden kannalta, sillä luonnon monimuotoisuus perustuu näille kaikille ekologisille tasoille.⁷⁴

Vaikka luokittelu vaikuttaa selkeältä ja systemaattiselta, ei luokittelun soveltaminen käytäntöön ole yksinkertaista. Metsäekologian professori Jari Kouki havainnoi problematiikkaa palloesimerkillä: ”Laatikollinen sinisiä, punaisia ja keltaisia palloja on helppo jakaa kolmeen luokkaan ja saada näin käsitys 'pallojen monimuotoisuudesta'. Jos pallot ovatkin harmaita, mutta kaikki hieman eri sävyisiä, monimuotoisuutta on jo vaikeampi määrittää. Vielä hankalampi tilanne on silloin, jos kaikki pallot ovat valkoisia, mutta tehty eri materiaaleista. Vaikka pallot ovat silloinkin erilaisia, niitä ei pysty enää mitenkään erottamaan silmämääräisesti toisistaan. Sama ilmiö huomataan, kun yritetään jäsentää luonnon monimuotoisuutta”.⁷⁵

Geenien monimuotoisuuden ja elinympäristöjen kirjon kuvaileminen ja tarkempi määrittäminen ovat erityisen hankalia tehtäviä, koska niiltä puuttuu yleisesti hyväksytty luokitusjärjestelmä. Geneettinen monimuotoisuus on luonnon monimuotoisuuden perusta, sillä geenit ovat kaiken muun monimuotoisuuden raaka-ainetta, josta evoluution myötä syntyy muiden tasojen monimuotoisuutta. Geneettisen monimuotoisuuden käytännönläheiselle tutkimiselle luonnosta ei vielä ole kehitetty työkaluja, sillä geneettinen tutkimus on monilta osin vasta alkutekijöissään.⁷⁶

Elinympäristöjen kirjoa on totuttu kartoittamaan erilaisin tyypityksin, kuten tyypittelemällä elinympäristö metsäksi, pelloksi tai vesialueeksi. Mitä tarkemmin elinympäristötyyppejä tarkastellaan, voidaan sen sisällä havaita erilaisia vaihteluita. Esimerkiksi laaja metsäalue voi koostua niin mänty- kuin kuusimetsästäkin, jolloin niissä esiintyy niille omintakeista lajistoa. Luonto-alue tai maisema voi koostua hyvinkin pienistä elinympäristölaikuista. Maisemaa, joka sisältää useita elinympäristölaikkuja kutsutaan hienorakenteiseksi maisemaksi. Karkearakeisessa maisemassa puolestaan korostuvat laajat, yhtenäiset alueet. Hienorakenteista maisemaa voisi helposti pitää monimuotoisempana, mutta todellisuudessa se on monelle lajille huono ympäristö.⁷⁷ Maiseman monimuotoisuus ei siis ole helppokäyttöinen mittari biodiversiteetin arvioinnissa. Jos esimerkiksi laaja luonnonmetsä pirstotaan pienillä hakkuilla, voidaan

⁷⁴ Niemelä, 2000, 217–218.

⁷⁵ Kouki, 2011, 17.

⁷⁶ Kouki, 2011, 18.

⁷⁷ Kouki, 2011, 18–19.

sen kokea lisäävän maiseman monimuotoisuutta muun muassa näkymälinjojen pituuksien monipuolistuessa tai avointen ja sulkeutuneiden tilojen vaihdellessa.

Koska geenien ja elinympäristöjen monimuotoisuutta on vaikeaa kuvailla yhtäpitävästi, on biodiversiteetin kuvailussa painotettu tähän saakka lajien kirjoa eli lajidiversiteettiä. Lajien monimuotoisuudella tarkoitetaan yleensä lajien lukumäärää tietyllä alueella. Yleisimmistä lajeista on jo saatavilla kattavasti tietoa ja lajien kuvailuun on kehitetty oma järjestelmänsä. Ihmisen tapana on siis korostaa lajitasoa, sillä siihen ekologista arvottamista on helpointa soveltaa.⁷⁸

On todettu, että nykyihmisen tapa muuttaa ja hävittää elinympäristöjä uhkaa romahduttaa luonnon monimuotoisuuden. Aiemmissa voimakkaissa sukupuuttoaaltoissa ympäristöjen muutokset tapahtuivat miljoonien vuosien aikana, jolloin monet lajit pystyivät sopeutumaan muuttuviin oloihin. Nykyinen muutosvauhti on uhka luonnon monimuotoisuudelle, sillä kehitysvauhti on liian nopea uusille sopeutumille.⁷⁹ Perusongelmana siis on, että käyttäessään ekosysteemien tuottamia hyötyjä ihminen samalla usein vaurioittaa ekosysteemejä kaventamalla niiden biologista monimuotoisuutta ja heikentämällä niiden toimintaa.⁸⁰

Biodiversiteetin hupenemisen pysäyttämiseksi valtaosa maailman valtioista solmi vuonna 1992 YK:n yleissopimuksen maapallon biologisen monimuotoisuuden suojelemisesta (Convention on Biological Diversity, CBD). Sopimukseen liittyneiden maiden ja yhteisöjen (mm. EU) tulee toteuttaa sopimusta omassa lainsäädännössään ja muissa toimissaan. Sopimuksessa käsitellään muun muassa luonnonvarojen kestävästä käytöstä, suojelualueiden kehittämistä, biodiversiteetin ja ilmastonmuutoksen suhteita sekä vieraslajeja.⁸¹

Maailmanlaajuisesti suurin uhka luonnon monimuotoisuudelle on elinympäristöjen häviäminen. Toiseksi suurimman uhan luonnon monimuotoisuudelle muodostavat vieraslajit, sillä vieraslajien leviämisen seurauksena lajiston monimuotoisuuden on todettu keskimäärin vähenevän. Vieraslajien osalta biodiversiteettisopimuksessa todetaan, että jäsenmaiden tulee, sikäli kuin se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista,

⁷⁸ Niemelä, 2000, 217–218.

⁷⁹ Kouki, 2011, 22.

⁸⁰ Hiedanpää & Peltola, 2011, 100.

⁸¹ Toivonen, 2011, 42.

estää sellaisten vieraslajien maahanpääsy, jotka uhkaavat ekosysteemejä, elinympäristöjä tai lajeja sekä rajoittaa niiden leviämistä tai hävittää ne.⁸²

3.2 Kaupunkiluonnon monimuotoisuus: hyvinvointimerkitys ja suojelumerkitys

Ihmisen hyvinvoinnin on todettu linkittyvän monimuotoisuudeltaan vaihteleviin viheralueisiin. Yksi tärkeä näkökohta tässä on, että monimuotoinen lähiympäristö tarjoaa ihmisille mahdollisuuksia kokea kasvi- ja eläinmaailmaa virkistystarkoituksessa. Urbanit viheralueet, joissa on sekä kasvien että eläinten monimuotoisuus korkealla tasolla, edistävät ihmisten hyvinvointia ja positiivisia tunteita.⁸³

Ihmisen omalla asennoitumisella on todettu olevan merkitystä urbaanien viheralueiden arvostamisessa. Vuonna 2017 julkaistussa ruotsalaisessa tutkimusraportissa *Effects of biodiversity and environment-related attitude on perception of urban green space* todetaan, että henkilöt, jotka kokivat olevansa "luonto-orientoituneita", antoivat enemmän arvoa urbaanien viheralueiden estetiikalle ja viherympäristöön kuuluville luonnonäänille sekä kokivat kasvillisuuden tärkeämmäksi muun muassa linnuille kuin ne henkilöt, jotka kokivat olevansa "kaupunki-orientoituneita". Toisaalta samaisessa tutkimuksessa todettiin, että luonnon monimuotoisuus myötävaikuttaa arvostustapoihin ja että ihmiset yleisesti ottaen arvostavat huomattavasti enemmän viheralueita, joiden mitattu monimuotoisuus on korkealla tasolla kuin alueita, joiden mitattu monimuotoisuus on alhaisella tasolla.⁸⁴

Ihmisten kaupunkiluonnosta saamia sekä henkistä että fyysistä terveyttä tukevia hyötyjä on tähän asti tutkittu pääosin tutkimalla viheralueiden määrän ja niiden läheisyyden merkityksiä. Yksityiskohtaisesti ei vielä ole varmuutta, miten kaupunkiluonnon biologisten komponenttien toiminnot ja mekanismit vaikuttavat ihmisten elämän laatuun. *BioScience*-lehdessä vuonna 2012 julkaistussa artikkelissa *Biodiversity and the Feel-Good Factor: Understanding Associations between Self-reported Human Well-being and Species Richness* tutkijaryhmä toteaa, että viheralueen lajimäärän kirjon ja siellä käyvien ihmisten henkisen hyvinvoinnin välisen suhteen ymmärtämisessä on puutteita. Ristiriitaisen ja epä johdonmukaisen suhteen aiheuttajana

⁸² Vieraslajit.fi-portaali, 2019.

⁸³ Gunnarsson et al., 2017, 37–38.

⁸⁴ Gunnarsson et al., 2017, 37.

saattaa tutkijoiden mukaan olla syynä se, että ihmisillä on yleisesti ottaen puutteelliset tiedot ja taidot biodiversiteetin tunnistamisessa. Ihmisten näennäisesti tuntemien lajien rikkauden ja reaalimaailman välinen ristiriitaisuus aiheuttaa siten haasteita luonnon suojelua ja ihmisen hyvinvointia lisäävien päämäärien linjauksille.⁸⁵

Kyseisessä artikkelissa nostetaan esiin aiempia tutkimuksia, jotka osoittavat kasvi- ja eläinkunnan merkityksen ihmisten kokemuksiin viheralueiden houkuttelevuudessa. Tanskalaisessa tutkimuksessa lähes puolet vastaajista koki kasvien ja eläinten olevan yksi merkittävimmistä syistä vierailta viheralueilla. Englantilaisessa tutkimuksessa vastaajat kokivat sekä luonnossa olemisen että paikallisten luontokappaleiden näkemisen tärkeimmiksi syiksi vierailta läheisillä luontoalueilla. Toisessa englantilaisessa tutkimuksessa vastaajat kokivat, että flora ja fauna olivat arvokkaita. Eräässä tutkimuksessa todettiin, että ihmiset pitävät suuremmissa arvossa sellaisia kasvi-istutuksia, joissa on runsaammin monimuotoisuutta.⁸⁶

Artikkelissa esitetyn varsinaisen tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia psyykkisen hyvinvoinnin ja lajirikkauden välistä mahdollista korrelaatiota sekä testata mekanismeja, jotka voisivat näitä olettamuksia tukea. Tutkimuksessa pyydettiin vastaajia arviomaan vieraillemallaan viheralueella esiintyvien lintu-, perhos- ja kasvilajien lukumäärää.⁸⁷ Vastaajien arvioimia lajimääriä verrattiin ekologiseen dataan, jonka tutkijat keräsivät tutkittavilta viheralueilta. Tutkimuksessa havaittiin, että ihmisillä on rajalliset taidot objektiivisesti havainnoida ja arvioida kaupunkiluonnossa esiintyvien lajien määriä ja käsitykset lajimääristä voivat siten olla hyvin epätarkkoja.⁸⁸

Ihmisten hyvinvoinnin perustumista osin olettamuksiin osoittaa se, että ihmiset, jotka uskovat lähiympäristössään olevan paljon "vihreää" kokevat itsensä fyysisesti ja henkisesti terveemmiksi kuin ne ihmiset, jotka ajattelevat lähiympäristönsä sisältävän vain vähän "vihreää". Samansuuntaisia tuloksia saatiin myös artikkelissa esitetystä tutkimuksesta: tutkimukseen vastanneet kokivat saaneensa hyvinvointia sellaisilta alueilta, jotka he olettivat monimuotoisiksi (vaikka eivät pystyneet identifioimaan, mitkä alueet olivat todellisuudessa monimuotoisimpia). Tutkimuksen tulokset osoittavat, että

⁸⁵ Dallimer et al., 2012, 47.

⁸⁶ Dallimer et al., 2012, 48.

⁸⁷ Dallimer, 2012, 50.

⁸⁸ Dallimer et al., 2012, 53.

lajirikkauden ja ihmisten kokeman hyvinvoinnin välillä ei ole täysin johdonmukaista suhdetta. Näiden tulosten perusteella olisi tarpeellista kiinnittää huomiota sellaisiin julkisiin toimenpiteisiin, jotka lisäävät viheralueiden käyttäjien kykyä tunnistaa luonnonympäristön elementtejä. Tällaiset toimet voisivat auttaa lisäämään sekä alueiden oletettua lajirikkkautta että myös todellista lajirikkkautta.⁸⁹

Urbanien viheralueiden monimuotoisuuden lisääminen vaikuttaa ihmisten hyvinvoinnin lisäksi myös eliölajien hyvinvointiin. Kaupunkialueet tarjoavat elinympäristöjä erityisesti taantuville maaseutu ympäristöjen lajeille⁹⁰, kuten kulttuurikasveille, jotka leviävät uusille kasvupaikoille kaupunkiympäristöissä. Esimerkiksi monet taantuvat keto- ja niittykasvit voivat asettua kaupunkien joutomaalueille, ratapenkoille ja viherkaistoille. Kasvi- ja eläinlajeja leviää siis urbaaneille viheralueille niitä ympäröiviltä luontoalueilta, mikä osaltaan monipuolistaa kaupunkiluontoa.

Kaupunkiluonnon monilajisuutta kuvaa esimerkiksi se, että Helsingistä on tavattu enemmän kasvilajeja kuin samankokoiselta alueelta eteläsuomalaisessa maalaismaisemassa. Samoin lähes kaikki Uudellamaalla esiintyvät nisäkkäät on tavattu Helsingissä. Näyttää siltä, että väljä kaupunkirakenne ylläpitää suurta lajimäärää, ja että kaupunkiluonnon lajiversiteetti nojautuu rakennettujen alueiden lomaan jääviin joutomaihin, puistoihin ja puutarhoihin, joista löytyy luonnontilaisia elinympäristölaikkuja.⁹¹

Kaupunkiluonnon monilajisuuteen vaikuttaa kasvi- ja eliölajien luontaisen leviämisen lisäksi ihmisen toiminta. Kaupunkiluonnon lajistolle on tyypillistä, että siinä korostuu alueen alkuperäiseen lajistoon kuulumattomien lajien osuus. Kuvaavaa on, että esimerkiksi Helsingissä on suuri joukko joutomailla ja muilla paikoilla eläviä vierasperäisiä kasveja ja aivan alkuperäisiä kasveja arvioidaan olevan noin 40 prosenttia kasvillisuudesta.⁹²

Myös kaupunkipihoissa kasvaa suuri joukko eri kasvilajeja ja kasvilajikkeita. Tämä tarkoituksellisesti ylös hinattu kasvilajimäärä tarjoaa mahdollisuuksia myös biologiseen

⁸⁹ Dallimer et al., 2012, 53.

⁹⁰ Davies et al., 2009, 762.

⁹¹ Ranta, 2011, 266–268.

⁹² Nummi, 2011, 277.

suojeluun. Useat tutkimukset ovat esimerkiksi osoittaneet, että kaupunkipihat kasvillisuuksineen ovat potentiaalinen keino luoda elinpaikkoja linnuille ja eläimille. Kaupunkipihat voidaan nähdä heterogeenisina elinympäristöinä, joissa kasvien taksonomia vaihtelee pihasta toiseen ja tarjoaa siten samalla ruokailu- ja lisääntymispaikkoja eri eliöille.⁹³

Kaupunkipihojen kasvillisuuden monimuotoisuuteen vaikuttavat kansainvälisen tutkimuksen mukaan monet erilaiset tekijät, kuten fyysiset (lämpötila, sadanta, asuntotiheys jne.), sosioekonomiset (koulutus, työllisyys) ja kulttuuriset muuttajat. Näiden lisäksi kotitalouden tulotasolla on merkittävä vaikutus kaupunkipihan kasvillisuuden määrään ja monimuotoisuuteen. Tämä tulotason ja kasvilajikirjon positiivinen korrelaatio on havaittu monissa kaupungeissa ja nimetty siten niin kutsutuksi ylellisyysilmiöksi. Korkean tulotason asuinalueilla puutarhakasvien esteettinen rooli on korostunut, kun taas matalamman tulotason asuinalueilla puutarhakasveilla on enemmän myös hyödynnettävyyteen perustuvia tehtäviä. Myös asuinrakennuksen koko, omistussuhde ja omistajan sukupuoli vaikuttavat siihen, minkälaisia kasveja pihassa kasvaa ja kasvatetaan.⁹⁴ Edelleen on myös todettu, että koristekasvikulttuuri on pääasiallinen väylä, jota pitkin haitalliset vieraskasvilajit ovat päätyneet uusiin elinympäristöihin⁹⁵.

Kaupunkiluonnon suojelumerkityksen näkökulmasta olisi tärkeää, että korvaavia elinympäristöjä löytyy riittävästi, viheralueet muodostavat kokonaisuuksia ekologisten käytävien kautta⁹⁶ ja että viheralueiden kasvillisuus vaikuttaa positiivisesti muuhun kaupunkiluontoon. Positiivisesti muuhun kaupunkiluontoon vaikuttava kasvillisuus paitsi tarjoaa ruokailu- ja lisääntymispaikkoja muille eliöille, ei heikennä alkuperäiskasvillisuuden menestymisen mahdollisuuksia.

Koska kaupunkipihat muodostavat merkittävän osan urbaaneista viheralueista, olisi tärkeää huomioida niiden potentiaali kaupunkiluonnon biodiversiteetin parantamisessa.

⁹³ Cupino et al., 2013, 79.

⁹⁴ Cupino et al., 2013, 78–79.

⁹⁵ Cupino et al., 2013, 79.

⁹⁶ Vaikka kaupunkipihat ovat kooltaan pieniä, muodostavat ne suuren osan kaupunkien viheralueista ja siten voivat olla myös tärkeitä ekologisten käytävien kokonaisuudessa. Vergnes et al. 2012, 171.

Omakotitalouksien laajamittainen osallistuminen kaupunkiluonnon monimuotoisuuden kehittämiseen nostaisi biologisen suojelun tasoa.⁹⁷

Ihmisten kasvitieteellisellä osaamisella ja lajituntemuksella on täten suuri merkitys lajiversiteetin yleiseen tunnistamiseen ja kaupunkiluonnon hyvinvointimerkityksen toteutumiseen. Kasvitieteellinen osaaminen nousee erityisen tärkeään rooliin kaupunkipihojen kohdalla silloin, kun halutaan, että kasvillisuus tukee kaupunkiluonnon monimuotoisuutta positiivisella tavalla, eikä esimerkiksi sisällä lähiluontoon helposti leviäviä puutarhakasveja. Lajituntemuksella on merkitystä myös vieraslajien kohdalla, sillä niiden yleinen tunnistaminen, torjuminen ja havainnoista ilmoittaminen valvontatahoille vaikuttaa edelleen myös EU:n vieraslajiasetuksen toteutumiseen.

Laura Kammosen pro gradu -tutkimuksen mukaan kansalaisten vastuu ja velvollisuus ovat hyvin merkittävässä asemassa EU:n vieraslajiasetuksen toteutumisessa. Ihmisten tulisi osata toimia riskejä välttämällä esimerkiksi kasvijätteen hävittämisen ja elävien kasvien istuttamisen kohdalla sekä kiinnittää huomiota myös muiden kuin haitallisten vieraslajien riskitekijöihin. Ennaltaehkäisevä toiminta edellyttää kuitenkin sitä, että ihmiset ovat tiedostavia ja valveutuneita.⁹⁸

Kammosen haastattelututkimuksen yhtenä johtopäätöksenä on, että hyvin perusteltua tietotusta yksityisille henkilöille ja elinkeinonharjoittajille olisi lisättävä, jotta heidät saataisiin mukaan toimimaan. Tutkimuksessa huomautetaan, että yksityisillä henkilöillä tulisi olla riittävät lajintunnustustaidot, jotta ihmisten olisi ylipäätään mahdollista ilmoittaa vieraslajihavainnoistaan ja siten osallistua ennaltaehkäisevään toimintaan. Lisäksi tutkimuksessa nostetaan esiin se, että kansallinen lainsäädäntö voidaan tarpeen vaatiessa asettaa tiukemmaksi kuin EU:n vieraslajiasetus. Tärkeää olisi selvittää, tulisiko asiasta säätää jokin yleislaki vai muuttaa nykyisiä säädöksiä.⁹⁹

Kaupunkiluonnon monimuotoisuuden suojelussa kulmakivinä ovat paitsi yleinen tiedotus, myös ympäristökasvatus ja asiakeskustelun käyminen yleiskielellä niin asukkaiden kuin päättäjien ja suunnittelijoiden kanssa. Eri sidosryhmien ja eri tieteenalojen asiantuntijoiden osallistuminen keskusteluun edesauttaa kaupunkiluonnon

⁹⁷ Davies et al., 2009, 762.

⁹⁸ Kammonen, 2015, 85.

⁹⁹ Kammonen, 2015, 105–106.

hyvinvointimerkityksen ja suojelumerkityksen sisäistämistä ja niiden ristiriidatonta yhteensovittamista.¹⁰⁰

3.3 Ekosysteemipalvelut

Luonnon monimuotoisuuden romahtamisen pelätään kaventavan merkittävästi ihmisten tulevaisuuden vaihtoehtoja, sillä luonnon monimuotoisuuden hupeneminen vähentää ihmiskunnan luonnon ekosysteemeistä saamia hyötyjä.¹⁰¹ Näitä hyötyjä, joita ihmiset saavat ekosysteemeistä, kutsutaan ekosysteemipalveluiksi. Ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan siis kaikkia ihmisen saamia joko suoria tai välillisiä hyötyjä ekosysteemien toiminnasta¹⁰².

Ekosysteemipalvelun käsite esiintyi ensimmäisen kerran vuonna 1983 *BioScience*-lehdessä Ehrlichin ja Mooneyn artikkelissa *Extinction, Substitution, and Ecosystem Services*¹⁰³. Ekosysteemipalvelu nousi käsitteenä laajempaan tietoisuuteen vuonna 2005, kun YK:n toimeenpanema ekosysteemi-arviointi (Millenium Ecosystem Assessment) julkaistiin. Tässä vuosituhannen ekosysteemi-arvioinnissa ekosysteemipalvelut jaetaan tuotantopalveluihin, tukipalveluihin, sääntelypalveluihin ja kulttuurisiin palveluihin.¹⁰⁴ Vuosituhannen ekosysteemi-arvioinnin yksi keskeisistä johtopäätöksistä oli, että ekosysteemipalveluiden käsite on olennainen väline, jonka avulla päättäjille välitetään tietoa ekosysteemien tuottamista hyödyistä. Ekosysteemipalvelua voidaan pitää avainkäsitteenä, joka yhdistää ekosysteemien käytön ekosysteemien mekanismeihin.¹⁰⁵

Tuotantopalveluiksi kutsutaan sellaisia ekosysteemien toiminnan tuotoksia, joita ihmiset voivat hyödyntää joko suoraan tai taloudellisesti.¹⁰⁶ Näitä ovat erilaiset aineelliset hyödykkeet, kuten ravinto, vesi, energia ja raaka-aineet. Tuotantopalveluiden hyödyt ovat konkreettisia, ja niille voidaan helposti laskea rahallinen arvo. Kaupungeissa

¹⁰⁰ Cubino et al., 2013, 79–80.

¹⁰¹ Vihervaara, 2013, 15.

¹⁰² MA, 2005.

¹⁰³ Kopperoinen, 2015, 160.

¹⁰⁴ MA, 2005.

¹⁰⁵ Naskali, 2010, 33.

¹⁰⁶ Hiedanpää & Peltola, 2011, 102.

asuville tuotantopalvelut voivat olla vieraita, sillä ravinnon ja raaka-aineiden tuotanto tapahtuu pääosin maaseudulla, kaupunkiekosysteemien ulkopuolella.

Tukipalvelut, joita kutsutaan myös ylläpitopalveluiksi, ovat kaikkien ekosysteemipalveluiden perusta. Tukipalvelut pitävät sisällään ekosysteemien perustoiminnot, kuten yhteyttämisen, ravinteiden kierron ja maaperän muodostumisen. Tukipalvelut ovat vastuussa lajien elinympäristöjen säilymisestä. Olennainen osa tukipalveluita on monimuotoisuuden ylläpito eli lajien ja elinympäristöjen kirjon säilyttäminen.¹⁰⁷

Sääntelypalvelut tarkoittavat ekosysteemin ekologisia toimintoja, jotka hyödyttävät ihmisiä säätelemällä ja ylläpitämällä ekologisia prosesseja. Sääntelypalveluita ovat esimerkiksi ilmaston säätely, eroosion ehkäisy, pölytys, biologinen lajikontrolli, melun sääntely, veden pidätys sekä pohjaveden muodostuminen ja veden, maaperän sekä ilman puhdistus.¹⁰⁸ Sääntelypalvelut ovat melko huomaamattomia, ja niiden merkitys paljastuu usein vasta, kun niissä on jotain vialla.

Kulttuurisilla ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan arvoja, tapoja ja hyötyjä, joita syntyy ekosysteemien prosessien ja inhimillisen toiminnan yhdistyessä. Kulttuuriin ekosysteemipalveluihin voidaan siten lukea kuuluvaksi esimerkiksi maiseman koettu kauneus tai luontomatkailu¹⁰⁹, mutta myös ekosysteemien avulla tuotettu tiede, taide ja oppi. Kulttuuristen ekosysteemipalveluiden määrittely ei ole täysin yksiselitteistä.

Kirjallisuudessa esiintyy myös näkemyksiä, joiden mukaan kulttuurisia ekosysteemipalveluita ei tulisi ylipäättäen pitää ekosysteemipalveluina. Perusteluiksi on muun muassa esitetty, että ekosysteemipalvelut ovat luonteeltaan puhtaasti ekologiaa, kun taas kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat ekosysteemipalveluiden tuottamia hyötyjä, eivätkä varsinaisia ekosysteemin toimintoja. Valtavirran näkemys kuitenkin on, että kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat yksi ekosysteemipalveluiden ryhmistä.¹¹⁰

Ekosysteemipalvelun käsitteeseen liittyy painotus, jossa ekosysteemien mekanismit tulkitaan ihmisiä hyödyttäväksi hyödykkeiksi. Käsite auttaa ymmärtämään ihmisten välttämättömän tarpeen hyödyntää luonnon ekosysteemejä, mutta se myös hahmottelee ihmisten riippuvuutta niiden toimivuudesta. Käsitteen ytimessä on periaate, että samalla

¹⁰⁷ MA, 2005.

¹⁰⁸ MA, 2005.

¹⁰⁹ Hiedanpää & Peltola, 2011, 106.

¹¹⁰ Kolström, 2010, 27.

kun ekosysteemejä hyödynnetään, tulisi niitä myös suojella, jotta ekosysteemit voivat palvella ihmiskuntaa myös tulevaisuudessa.

Vuosituhanen ekosysteemi-arvioinnissa esitetty palveluiden luokittelu on osaltaan saanut kritiikkiä. Luonnon hyötyjen luokittelu eri ryhmiin ei ole täysin yksiselitteistä, sillä monet ekosysteemien toiminnoista ovat päällekkäisiä. On esitetty, että käsitteen määritelmä vaatisi uusimista.¹¹¹ Toisaalta tutkijat ovat myös korostaneet, että vuosituhanen ekosysteemi-arviointia ei tarkoitettukaan staattiseksi dokumentiksi, vaan dokumentiksi, jonka pätevyyttä tulee säännöllisesti tarkistaa.¹¹²

Ekosysteemipalvelun käsite johdattaa pohtimaan luonnonvarojen käytön ja luonnon vaalimisen tapoja perusteellisemmin kuin esimerkiksi biodiversiteetin käsite. Keskeistä on ihmisen osuus ekosysteemipalveluiden muotoutumisessa.¹¹³ Ihmiset vaikuttavat toiminnallaan niihin prosesseihin, joiden tuotoksia on ryhdytty kutsumaan ekosysteemipalveluiksi. Ihmiset siis ratkaisevat sen, mitkä näistä tuotoksista ovat kulloinkin arvokkaita ja merkityksellisiä antamalla niille muodon, muokkaamalla niitä sekä pitämällä niitä yllä. Jotta siis ekosysteemipalvelu voi ylipäättään todellistua, tarvitaan ihmisten toimintaa tai ainakin merkityksenantoa. Luonnon prosessien ja ihmisten toimien sekoittuminen aikaansaavat ja muovaavat ekosysteemipalveluita.¹¹⁴

Ekosysteemipalvelun käsite soveltuu käytettäväksi myös kaupunkiympäristöissä. Ekosysteemipalvelun käsitteen avulla kaupunkialueita koskeva luonnontieteellinen tutkimus ja sosiaalinen tutkimus lähentyvät toisiaan. Tämä edesauttaa esimerkiksi kaupunkien suunnittelua ja hallintoa sekä yleisesti monimuotoisuuden vaalimista. Kaupunkialueiden ekosysteemipalveluiden tutkimus on osin vielä aluillaan, vaikkakin mielenkiinto niitä kohtaan on selkeästi kasvanut. Puutteellinen tietämys voi johtaa ekosysteemipalveluiden merkityksen sekä määrälliseen että laadulliseen aliarviointiin.¹¹⁵

Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön toimintaohjelmassa 2013–2020 muistutetaan, että kaupungeissa myös pienialaiset luontoalueet ovat tärkeitä

¹¹¹ Ariluoma, 2016, 21.

¹¹² Naskali, 2010, 36.

¹¹³ Jokinen, 2010, 245.

¹¹⁴ Jokinen, 2010, 225.

¹¹⁵ Niemelä et al., 2010, 206. Ks. myös liite 3 ekosysteemipalveluiden merkityksistä ihmisen hyvinvoinnille.

ekosysteemipalvelujen tuotannon kannalta. Vaikka laajat alueet (esimerkiksi kansalliset kaupunkipuistot) ovat tärkeitä niin monimuotoisuuden kuin ekosysteemipalvelujenkin kannalta, ne eivät korvaa kaupunkien lähiluontoa esimerkiksi virkistykseen ja terveyden lähteinä. Kaupunkiluonnon erityispiirteitä ja sen monimuotoisuuteen vaikuttavia mekanismeja ei kuitenkaan meillä vielä tunneta riittävästi, mikä vaikeuttaa kaupunkiluonnon arvottamista osana luonnon monimuotoisuuden suojelua.¹¹⁶

Kaupunkien viheralueiden tarjoamia ekosysteemipalveluita ovat esimerkiksi ravinto (marjat, sienet jne.), hiilen sitominen ja varastoiminen, sadeveden imeytyminen, virkistäytymismahdollisuudet, psykofyysiset ja sosiaaliset terveysvaikutukset sekä tiedekasvatus. Kaupunkien tarjoamat kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat kaupunkilaisten näkökulmasta katsottuna yksi tärkeimmistä ekosysteemipalveluista.¹¹⁷

EU:n *Green Surge* -raportin mukaan kaupunkialueiden viheralueiden¹¹⁸ tarjoamia ekosysteemipalveluita voidaan kutsua urbaaneiksi ekosysteemipalveluiksi (urban ecosystem services, Urban ESS). Urbaaneja ekosysteemipalveluita on ekosysteemipalvelu-käsitteen tavoin luokiteltu vaihtelevasti eri kategorioihin, mutta tavanomaisin jako myös niiden kohdalla on luokittelu tuotantopalveluihin, sääntelypalveluihin, tukipalveluihin ja kulttuurisiin palveluihin.¹¹⁹ Urbaanit ekosysteemipalvelut voivat olla esimerkiksi seuraavanlaisia:

1. **Tuotantopalvelut** tarkoittavat ekosysteemien tuottamia raaka-aineita ja energiaa:

- raaka-aineet: ekosysteemit tuottavat monipuolisesti erilaisia materiaaleja, kuten kasviöljyä, biopolttoainetta, jotka on suoraan johdettu niin luonnon kasvillisuudesta kuin viljellystä kasvillisuudesta
- puhdas vesi: ekosysteemit ovat globaalissa hydrologisessa kierrossa elintärkeässä roolissa muun muassa säännellessään tulvia ja puhdistessaan vettä
- ruoka: ekosysteemit tarjoavat mahdollisuuden ruuan kasvattamiseen
- lääkevarat: ekosysteemit tuottavat perinteisiä lääkkeitä sekä raaka-aineita lääketeollisuudelle.

¹¹⁶ YM, 2013, 36.

¹¹⁷ Niemelä et al., 2010, 207–209.

¹¹⁸ Tässä tarkoitetaan urbaaneja viheralueita (urban green spaces), joihin sisältyvät myös yksityiset kaupunkipihat. Ks. kohta 2.4 tässä tutkimuksessa.

¹¹⁹ Braquinho et al., 2015, 10.

2. **Säätelypalvelut** ovat palveluita, joita ekosysteemit tuottavat toimiessaan normaalisti:
 - paikallinen ilmasto ja ilman laatu: ekosysteemit sääntelevät ilman laatua, aikaansaavat varjostusta, vaikuttavat sadantaan ja veden saatavuuteen sekä puhdistavat ilmaa poistamalla epäpuhtauksia
 - hiilensidonta ja -varastointi: ekosysteemit sitovat ja varastoivat kasvihuonekaasuja, poistavat hiilidioksidia ilmakehästä ja parantavat ekosysteemien mukautumista ilmaston muutoksen vaikutuksiin
 - ääri-ilmiöiden hillitseminen: ekosysteemit maltillistavat äärimmäisiä sääilmiöitä, kuten myrskyjä ja tulvia sekä luovat puskureita luonnonkatastrofeja vastaan
 - jätevesien käsittely: ekosysteemit suodattavat jätevesiä ja toimivat luonnollisina puskurisuodattimina ympäröiville alueille.

3. **Kulttuuriset palvelut** käsittävät ei-aineelliset, sosio-ekologiset hyödyt (sisältäen myös psykologiset ja kognitiiviset hyödyt), joita ihmiset saavat ollessaan kontaktissa ympäristön kanssa:
 - virkistäytyminen, fyysinen ja henkinen terveys (esimerkiksi käveleminen tai urheileminen viheralueilla)
 - turismi
 - esteettiset havainnot ja kokemukset sekä inspiroituminen myös kulttuurista, taiteesta ja designista
 - tunne paikasta sekä henkiset kokemukset (mukaan lukien erilaiset uskonnollisesti tai hengellisesti tärkeät paikat).

4. **Tukipalvelut** tukevat lähes kaikkia muita palveluja tarjoamalla elinpaikkoja organismeille.
 - elinpaikkoja eliölajeille
 - geneettisen monimuotoisuuden ylläpito.¹²⁰

¹²⁰ Braquinho et al., 2015, 10–11. Ks. lisää ekosysteemien tuottamista palveluista liitteestä 4.

EU-raportissa tähdennetään, että globaalissa mittakaavassa lähes kaikki ekosysteemit ovat ihmistoiminnan vaikutuksen piirissä. Ihmisten olemassaolo on sidoksissa ekosysteemeihin, joten ekosysteemien suojelemisen ja ekosysteemien kestävä käytön tulisi olla peruselementtinä globaalissa kestävässä kehityksessä yksittäisten kiinnostuksen kohteiden sijasta. Ekosysteemien palveluidentuottokyvyn nopea heikentyminen ei ainoastaan vaadi parempaa ymmärrystä siitä, miten ekosysteemien toimintoja voidaan säilyttää, vaan vaatii myös, että tämä ymmärrys otetaan laajaan institutionaaliseen ja hallinnolliseen käyttöön.¹²¹

Vaikka kaupunkien sosiaali-ekologisten järjestelmien tutkimus on lupaavasti lisännyt ymmärrystä siitä, miten ekosysteemit ja vihreä infrastruktuuri voivat auttaa ilmastonmuutoksen vaikutusten hillitsemisessä, on tiedontasossa edelleen suuria puutteita. Urbaanit ekosysteemipalvelut olivat esimerkiksi huomattavan aliedustettuina globaalissa ekosysteemi-arvioinnissa.¹²²

Vuonna 2011 YK:n alaisuudessa toimiva The Economics of the Ecosystems & Biodiversity¹²³ julkaisi oppaan nimeltä *Manual for Cities*, jossa ensimmäistä kertaa yritettiin esitellä nimenomaan urbaaneja ekosysteemipalveluita sekä urbaanien viheralueiden tarjoamia hyötyjä. Tästä huolimatta urbaanien ekosysteemipalveluiden arviointien kattavuudessa on edelleen puutteita, myöskin Euroopan suurimpien kaupunkialueiden osalta.¹²⁴

Ekosysteemien tuottamien hyötyjen ajatellaan lähtökohtaisesti olevan ihmisille ilmaisia (esimerkiksi puut sitovat hiiltä ilman ihmisen panostusta). Toisaalta luonnollisten prosessien mahdollistuminen kaupunkiympäristöissä voi vaatia taloudellisia investointeja. Jotta esimerkiksi hulevedet voidaan imeyttää kaupunkipinnoilla, tulee pintojen materiaalikerroksineen olla rakennettu sellaisiksi, että ne läpäisevät hulevesiä ja mahdollistavat hulevesien hallitun imeytymisen maaperään. Lyhyellä aikavälillä tarkasteltuna investoinnit ovat suuria, mutta pitkällä aikavälillä vesien pysyminen puhtaana on kuitenkin niin suuri hyöty, että investointi maksaa itsensä moninkertaisesti takaisin¹²⁵.

¹²¹ Braquinho et al., 2015, 11.

¹²² Braquinho et al., 2015, 12.

¹²³ TEEB, <http://www.teebweb.org/about/>

¹²⁴ Braquinho et al., 2015, 12.

¹²⁵ Ariluoma, 201, 47.

Kaupunkiympäristöön kohdistuvat investoinnit voidaan helposti nähdä investointeina, jotka konkreettisesti palautuvat yhteiskunnalle takaisin toimivien ekosysteemipalveluiden kautta. Tämä voi johdattaa päätöksentekoa siten, että investointeja kohdistetaan eritoten niihin ratkaisuihin, joille voidaan perustellusti laskea rahallisen hyödyn määrä. Ongelmallisiksi muodostuvat tästä näkökulmasta katsottuna kulttuuriset ekosysteemipalvelut, joille rahallisen hyödyn laskeminen on vaikeampaa. Kaikille ekosysteemipalveluille ei ole mahdollista laskea rahallista arvoa, sillä arvo voi juontua hyvin yksinkertaisistakin asioista, kuten perhosen kauneudesta kaupunkipihassa¹²⁶.

Problematiikka muuttuu myös, kun siirrytään rakennetun ympäristön sisällä julkisista viheralueista yksityisiin piha-alueisiin. Tällöin investointien rahoittajat vaihtuvat julkisista organisaatioista taloyhtiöiksi ja yksityistalouksiksi. Kaupunkipihan toteutukseen käytettävä summa pitää periaatteessa sisällään myös ekosysteemipalveluiden toimivuuteen tähtäävät investoinnit. Tosiasiallisesti kaupunkipihan rakentamiseen varattavaa budjettia ei kuitenkaan lähdetä kokoamaan eri ekosysteemipalveluiden toimivuutta varmistavista ratkaisuista käsin. Reaalimaailmassa ollaan vielä pikemminkin tilanteessa, jossa kaupunkipihan tarjoamien hyötyjen olemassaolon (tai puuttumisen) laajuus havaitaan ja todetaan vasta pihan valmistumisen jälkeen.

3.4 Kulttuuriset ekosysteemipalvelut

Kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat aineettomia hyötyjä, joita ihmiset saavat ekosysteemeistä muun muassa henkisenä hyvinvointina, kognitiivisena kehityksenä, palautumisena, virkistäytymisenä ja esteettisinä kokemuksina. Kieli ja tiede ovat kautta ihmisen historian olleet tiiviisti sidoksissa luontoon. Jo esihistoriallisella ajalla luonto inspiroi ihmistä ja tämä on nähtävissä esimerkiksi nykypäiviin säilyneistä luolamaalauksista. Luonnon monimuotoisuus, ekosysteemit ja luonnon maisemat ovat olleet inspiraation lähteenä niin taiteelle, kulttuurille kuin myös tieteelle. Samalla tavoin nykykulttuuri ja nykytaide pohjautuvat lopulta luontoon.¹²⁷

¹²⁶ TEEB, 2011, 5.

¹²⁷ TEEB, 2011, 4.

Tieteellisessä keskustelussa on ilmennyt ja ilmenee edelleen eroavaisuuksia siinä, miten kulttuuriset ekosysteemipalvelut nimetään; niitä on kutsuttu muun muassa kulttuuripalveluiksi, elämää täydentäviksi palveluiksi, informaatiopalveluiksi ja mukavuuspalveluiksi. Samoin käsitteen käytössä ilmenee eroavaisuuksia siinä, katsotaanko kulttuuristen ekosysteemipalvelujen kuuluvan muiden ekosysteemipalveluluokkien sisään.¹²⁸

Kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat luonteeltaan usein hienovaraisia sekä intuitiivisia ja ne pääsevät huomion kohteeksi epäsuorasti muiden välillisten ilmentymien kautta. Kulttuuristen ekosysteemipalveluiden arvottaminen riippuu täten yksilöllisistä ja kulttuurisista arvostusperiaatteista ja siitä, miten paljon niiden katsotaan merkitsevän hyvinvoinnille.¹²⁹

Kulttuuriset ekosysteemipalvelut liitetään yleensä ei-kulutuksellisten käyttöarvojen alle ja täten käsite kärsii riittämättömästä laskennallisesta määrittämisestä sekä hankaluudesta liittää kulttuurisia ekosysteemipalveluja osaksi muun muassa maankäyttöohjelmia. Virkistäytymisen, esteettisten kokemusten, kulttuuriperinnön ja opetuksellisten hyötyjen lisäksi muille kulttuurisille ekosysteemipalveluille annetaan harvemmin taloudellisia merkityksiä.¹³⁰

Kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat monella tapaa tärkeitä. Kaupunkiyhteisöissä kulttuurisia ekosysteemipalveluita arvostetaan usein enemmän kuin muita ekosysteemipalveluita. Mielenkiinnon ja kysynnän kulttuurisia ekosysteemipalveluita kohtaan arvellaan tulevaisuudessa kasvavan entisestään. Vaikkakin kulttuurisia ekosysteemipalveluita jo kiitettävästi arvostetaan eri sidosryhmissä ja ne nostetaan korkealle julkisessa arvostuksessa, uhrataan kulttuuristen ekosysteemipalveluiden antamat hyödyt päätöksenteossa usein taloudellisten ja ekologisten syiden alle.¹³¹

Kaupunkialueiden kulttuuristen ekosysteemipalveluiden tutkimukselle on ollut tyypillistä se, että kulttuuriset ekosysteemipalvelut eivät ole olleet tutkimusten ensisijainen kohde, vaan että ne ovat olleet mukana osana suurempaa tutkimusanalyysia. Tästä johtuen kulttuurisia ekosysteemipalveluita on arvioitu käyttämällä laajempiin tutkimuskysymyksiin soveltuvia metodeja, jolloin ne ovat liittyneet löyhästi varsinaisen

¹²⁸ Milcu et al., 2013, 1.

¹²⁹ Milcu et al., 2013, 1.

¹³⁰ Milcu et al., 2013, 1.

¹³¹ Milcu et al., 2013, 2.

tutkimuksen tuloksiin. Tyypillisesti myös tekstin osuus, joka käsittelee kulttuurisia ekosysteemipalveluita, jää näissä tutkimuksissa määrällisesti vähäisemmäksi. Kulttuuriin ekosysteemipalveluihin kohdistuvat moninaiset perspektiivit heijastelevat suhteellisen uuden tutkimusalueen kehittymistä, jolla ei ole vielä vakiintuneita ja toistettavia tutkimuskehyksiä. Tarvitaan siis tarkempia määritelmiä sekä laajemmin tunnettuja menetelmiä kulttuuristen ekosysteemipalveluiden tunnistamiseen ja arvottamiseen.¹³²

Kulttuurisia ekosysteemipalveluita koskevien tutkimusten teemat ovat laajentumassa erityisesti niiden arviointimenetelmien parantamiseen, kulttuuristen ekosysteemipalveluiden tutkimiseen osana ekosysteemipalveluiden kokonaisuutta sekä poliittisten vaikutusten tarkempaan analysointiin. Ekosysteemipalveluiden kirjallisuustutkimuksessa on todettu, että kulttuuriset ekosysteemipalvelut on käsitteenä varsin käyttökelpoinen työkalu, jonka avulla voidaan rakentaa siltoja eri tieteenalojen ja tutkimusyhteisöjen välille. Toiseksi kulttuuristen ekosysteemipalveluiden yhteiskunnallisen merkityksen hyödyntäminen auttaa ratkaisemaan reaali maailmassa ilmeneviä ongelmia. Kolmanneksi kulttuuristen ekosysteemipalveluiden käsitteen avulla on mahdollista edistää uusien käsitteellisten linkitysten syntyä sosiaalisia ja ekologisia aiheita koskien.¹³³

On todettu, että ekosysteemipalveluiden kokonaisvaltaisen ymmärryksen saavuttamisessa on ekologian ohella tärkeitä tieteenaloja niin taloustieteet, yhteiskuntatieteet kuin humanistiset tieteet. Koska kulttuuriset ekosysteemipalvelut liittyvät yksilön käsityksiin, asenteisiin ja arvostuksiin, korostuu kulttuuristen ekosysteemipalveluiden kohdalla niiden linkittyminen sosiaalisiin tieteisiin. Samalla yksilöllisten tarvenäkökulmien lisäksi tarvenäkökulmaa tulisi nostaa yhteisön kollektiiviselle tasolle, koska tällöin huomioidaan kulttuuristen ekosysteemipalveluiden merkitys myös julkiselle terveydelle. Vaikka sosiaalisten ja muiden tieteiden osallistumiseen ekosysteemipalveluiden tutkimuskenttään on selkeät syyt, ovat muut tieteenalat osoittaneet matalaa osallistumisen tasoja. Kulttuurintutkijat saattavat olla halukkaita löytämään konfliktin kulttuuristen ekosysteemipalveluiden käsitteen ja sanan

¹³² Milcu et al., 2013, 7.

¹³³ Milcu et al., 2013, 1.

kulttuuri ei-utilitaristisen merkityksen välillä. Tästä syystä kulttuurintutkijat saattavat olla varovaisia ekosysteemipalvelu-käsitteen hyväksymisen suhteen.¹³⁴

Kirjallisuustutkimuksen perusteella on havaittu, että kulttuurisia ekosysteemipalveluita koskevassa kirjallisuudessa käsitellään useimmiten ekosysteemien ihmisille tuottamaa virkistystä ja niin sanottua ekoturismia. Toiseksi yleisimpänä teemana ovat ekosysteemien tuottamat esteettiset kokemukset. Näiden jälkeen käsiteltäviä perspektiivejä ovat olleet järjestyksessä seuraavat: henkiset ja uskonnolliset arvot, opetukselliset arvot, kulttuuriperinnölliset arvot, elämismaailma, inspiraatio, paikan taju, koulutusjärjestelmät ja kulttuurinen monimuotoisuus.¹³⁵

Kulttuuristen ekosysteemipalveluiden tutkimus Suomessa vaikuttaa kohdistuneen yleisemmin luonnontilaisten alueiden tuottamiin kulttuuripalveluihin (kuten kansallispuistojen tai taajamametsien tarjoamiin virkistyspalveluihin) kuin rakennettujen kaupunkiympäristöjen tuottamiin kulttuuripalveluihin. Palautan mieleen Kummalan huomion, jonka mukaan myös ympäristöestetiikan tieteenalalla on keskitytty luonnontilaisiin ympäristöihin, eli estetiikka on käytännössä ollut koskemattoman luonnon estetiikkaa. Samoilla suuntaviivoilla liikutaan myös muiden kulttuuripalveluiden kohdalla, eli esimerkiksi virkistäytymistä tutkitaan erityisesti varsinaisessa luonnossa tapahtuvana ilmiönä. Henkisen hyvinvoinnin yhdistäminen kaupunkiympäristöihin voi lähtökohtaisesti tuntua absurdilta ajatukselta, koska mielikuvissa kaupungit nähdään paikkoina, joissa ihmiset voivat pikemminkin pahoin saasteiden, kiireen ja melun ympäröiminä.

4 ESTEETTINEN KOKEMUS

4.1 Ympäristöestetiikka

Ympäristöestetiikan kehittyminen omaksi tieteenalaksi on tapahtunut hitaasti ja katkonaisesti. Ympäristöestetiikan alkutaipaleella 1700-luvulla kehitettiin pyyteettömyyden, pittoreskin ja ylevän käsitteet, joiden avulla tarkasteltiin ensimmäistä kertaa luontoa ihanteellisena esteettisen kokemuksen kohteena – taiteen sijasta. Melko

¹³⁴ Milcu et al., 2013, 8.

¹³⁵ Milcu et al., 2013, 5.

pian, eli 1800-luvun alkupuolella, filosofisen estetiikan tarkastelun painopiste siirtyi takaisin taiteeseen. Luonnonestetiikan teoreettisen tutkimuksen hiipumisesta huolimatta syntyi Pohjois-Amerikassa luontokirjoituksen traditio 1800-luvun puolivälissä. Tämä johti toisenlaiseen tapaan arvostaa luonnon estetiikkaa; nyt korostettiin alkuperäisen luonnon kauneutta ihmisen kajoamisen muuttaman luonnon sijaan. Luontokirjoituksen tradition jälkeen ympäristöestetiikan teoreettinen pohdinta painui unohduksiin ja keskiöön nousi jälleen taidefilosofinen pohdinta.¹³⁶

1900-luvulla keskustelu estetiikasta alkoi jakautua filosofisiin suuntauksiin, kuten fenomenologiseen ja hermeneuttiseen näkemykseen. Edmund Husserlin (1859–1938) mukaan fenomenologiassa tarkastelun kohteena ovat inhimilliset mielentilat ja niiden tarkastelu ilman tieteellistä päättelyä tai käytännöllisiä tavoitteita. Luontokokemuksessa tämä tarkoittaisi luonnontieteellisen tiedon sivuuttamista ja paneutumista kokijan mielentilojen ja luonnon ilmiöiden analyysiin.¹³⁷ Fenomenologisessa ympäristöestetiikassa keskeisiksi teemoiksi nostettiin ympäristön esteettisen havaitsemisen moniaistisuus, havaitsijan ja ympäristön suhteen vastavuoroisuus sekä ihmisen identiteetin ja paikan välisen suhteen merkityksellisyys.¹³⁸

Hans-Georg Gadamer (1900–2002) suuntautui fenomenologista suuntausta lähellä olevaan hermeneuttiseen näkemykseen, jonka mukaan tutkittavaa kohdetta lähestytään ymmärtämistä ja tulkintaa korostavalla tavalla ja pohditaan muun muassa, millaisia merkityksiä kohteelle annamme tai miten sen merkitys muuttuu ajan kuluessa. Hermeneuttisen näkemyksen mukaan kohtaamisesta syntyvä kokemus ja sen tulkinta syntyvät kokijan ja kohteen menneisyydestä ja kulttuurisista traditioista.¹³⁹

1960-luvun ympäristökriisien myötä herättiin laajamittaiseen keskusteluun ympäristöjen tilanteesta. Tällöin luotiin pohjaa myös nykyiselle analyttisen ympäristöestetiikan diskurssille.¹⁴⁰ Nykypäivän ympäristöestetiikassa paneudutaan ihmisen ja ympäristön väliseen jatkuvaan vuorovaikutukseen ja pohditaan ympäristön arvottamiseen, kunnioittamiseen sekä merkityksellisyyteen liittyviä kysymyksiä.

¹³⁶ Forss, 2007, 7–10.

¹³⁷ Rannisto, 2007, 15.

¹³⁸ Forss, 2007, 10.

¹³⁹ Rannisto, 2007, 15–16.

¹⁴⁰ Forss, 2007, 10.

Tutkimuksen kohteena eivät ole vain yksittäiset objektit, vaan suuret kokonaisuudet, kuten maisemat, ympäristöt ja ekosysteemit. Rakentamattoman ympäristön esteettisessä tutkimisessa painotetaan luonnon alkuperäisyyttä sekä muun muassa tunteita, joita tietynlaiset maisemat ja luonnossa oleminen aiheuttavat. Rakennetun ympäristön esteettinen tutkiminen käsittelee kaikkea, mikä liittyy ihmisen ympäristön miellyttävyyteen ja viihtyisyyteen sekä elämiseen liittyviin laadullisiin tekijöihin.¹⁴¹

Arkipäiväisessä merkityksessä estetiikan koetaan liittyvän jonkin kohteen visuaaliseen kauneuteen ja sen ulkoisesti miellyttäviin piirteisiin. Arkipuheessa esteettisyydellä on yleensä melko suppea merkityssisältö¹⁴²; esteettisen oletetaan olevan jotain ihastuttavaa, oikeaa ja tavoittelun arvoista. Kun jonkin kohteen sanotaan olevan esteettisesti arvokas, sen arvellaan saavan aikaan positiivisia mielihyvän tunteita katsojassaan.¹⁴³ Esteettisesti arvokas on siis jotakin kiinnostavaa, joka erityisyytensä vuoksi saa jakamattoman huomion.¹⁴⁴

4.2 Kuvittelu ja intuitio

Nykytutkijat määrittelevät termin esteettinen yleensä joksikin, joka on aistittavaa. Esteettisyyteen liitetään tiiviisti mukaan kyky kuvitella, koska esteettisen kokemuksen syntymisen edellytys on inhimillinen kuvittelukyky.¹⁴⁵ Estetiikan professori Arto

¹⁴¹ Rannisto, 2007, 17–18.

¹⁴² Syvällisemmässä keskustelussa estetiikka katsotaan yhdeksi filosofian peruskäsitteistä samoin kuin etiikka ja moraalikin. Platon määritteli kaiken hyvän olevan kaunista ja kaiken kauniin olevan sopusuhtaista mittasuhteiltaan. Antiikin aikana kauneus yhdistettiin ennen kaikkea kohteen omiin piirteisiin, mutta kauneudella nähtiin olevan merkitystä myös aistihavaintojen tuottamissa mielihyvän tunteissa. Kohteen kauneuden ja aistihavaintojen yhteyttä pohti keskiajalla Tuomas Akvinolainen (1225–1274), jonka mukaan kauniille kohteelle oli ominaista oikeiden mittasuhteiden lisäksi sekä aineellinen että henkinen loisto. Kauneuden katsottiin liittyvän siis myös tietämiseen. Mielihyvän lisäksi kauneuden koettiin aiheuttavan melankolisia ja surumielisiä tuntemuksia, koska kauneus ei ollut koskaan täydellistä, vaan aina rumaksi muuttuvaa. Alexander Baumgartenin (1714–1762) mukaan kohde voitiin kokea kauniiksi, mikäli sen yksittäisistä osista voitiin kokea tunnetiloja aikaansaava kokonaisuus. Rannisto, 2007, 13–14.

¹⁴³ Rannisto, 2007, 12.

¹⁴⁴ Kummala, 2016, 114–115.

¹⁴⁵ Haapala, 2015, 21–22

Haapala pitää Edward Caseyn määritelmää kuvittelusta käyttökelpoisena esteettisyyden määrittelyssä. Haapala esittää seuraavanlaisen Caseyn määritelmän kuvittelusta:

"Jonkin asian kuvitteellisesti mielessä pitäminen (to entertain something in imagination), tarkoittaa sitä, että siihen suhtaudutaan pelkkänä mahdollisuutena riippumatta siitä mikä tämän asian suhde on siihen, mikä tilanne on maailmassa tällä hetkellä, mikä se oli aiemmin tai mikä se on tulevaisuudessa. Tämä asenne on erotettava hypoteettisista oletuksista (esimerkiksi siitä, kun 'oletamme olevan totta, että'), koska hypoteettisuus tuo mukanaan yhteyden todellisuuteen ennakoinnin, uskottelun tai jonkin muun vastaavan kautta. Kyseessä oleva asenne on ymmärrettävä pikemminkin puhtaana oletuksena (sheer supposition): oletuksena, jolla ei ole piileviä eikä näkyviä yhteyksiä aktuaaliseen todellisuuteen. Kun johonkin asiaan siis suhtaudutaan kuvitteellisesti pelkkänä mahdollisuutena, sitä tarkastellaan puhtaana otaksumana (sheerly supposable), toisin sanoen sellaisena, joka on hetkellisen huomi

omme arvoinen itsessään. Tässä suhteessa kuvittelua voidaan pitää yhtenä 'itse-huvittelun' (self-entertainment) erikoistapauksena, jossa kuvitteliija huvittaa itseään asioilla, jotka hän on loihittanut itselleen esiin ja joita hän vain itse ajattelee. Itsensä huvittaminen tällä tavoin ei välttämättä tarkoita, että koettaisiin jotakin, joka on 'huvittavaa' koomisen tai naurettavan merkityksessä. Sen sijaan se tarkoittaa mietiskelevän mielentilan (musing state of mind) omaksumista, jossa kaikki kuviteltu on pelkkää mahdollisuutta ja josta nautitaan sellaisenaan. Kuvitteleminen on itsensä huvittamista pelkillä mahdollisuuksilla."¹⁴⁶

Haapala täydentää Caseyn edellä kuvattua kuvittelun määritelmää tarkentamalla, että kuvitteellisten ajatussisältöjen ei tarvitse olla pelkkiä mahdollisuuksia, vaan kuvitellut asiat voivat olla myös todellisia tai läheisesti todellisuuteen liittyviä. Osa esteettisistä kokemuksista saattaa olla sellaisia, joissa liikutaan lähes yksinomaan kuvitteellisella

¹⁴⁶ Haapala et al., 2015, 22–23.

alueella (kuten sanataiteessa), osa puolestaan sellaisia, joissa liikutaan sekä aistillisella että kuvitteellisella alueella (kuten kuvataiteessa).¹⁴⁷ Hän myös siteeraa Mary Warnockin päätelmää:

"Ihmismielessä on kyky, joka toimii aina kuin havainnoimme maailmaa ja joka toimii myös silloin, kun ajattelemme jotakin sellaista, joka ei ole läsnä. Se mahdollistaa sen, että näemme maailman merkityksellisenä, olivatpa asiat läsnä tai eivät, ja sen, että voimme tuoda näkemyksemme esiin muille hyväksyttäväksi tai hylättäväksi. Tämä kyky ei ole pelkästään älyllinen, vaikka sen avulla havaintomme ovat 'ajatusten kyllästämiä (se 'pitää' ajatukset elävinä havainnoissa'.) Sen käyttövoima tulee yhtä paljon tunteista kuin järjestä, yhtä paljon sydäimestä kuin päästä."¹⁴⁸

Esteettisen kokemuksen yhteydessä puhutaan siis kuvittelun merkityksestä. Kuvittelu ei kuitenkaan estetiikan yhteydessä tarkoita arkikielessä käytettävää ilmaisua kuvitteellisesta keksimisestä. Filosofi Immanuel Kantin näkemyksen mukaan kuvittelu tarkoittaa tietokyvyn jakamista mielikuvitukseen ja ymmärrykseen. Kantin mukaan eri aistimuksia järjestelemällä muodostetaan mielikuvia ja ihmisen mielellä on kyky tuottaa yhtenäisiä intuitioita. Arkipuheessa intuitiolla tarkoitetaan nopeasti muodostuvaa käsitystä tai ”vaistonvaraista” vaikutelmaa, johon ei välttämättä sisälly kohteen syvempää tarkastelua. Kant korostaa intuitioiden keräämisen ja yhdistämisen aikaa vievyyttä, minkä vuoksi intuitiivinen ei tässä tarkoita arkikielistä, nopeasti tapahtuvaa ja harkitsematonta toimintaa. Kantin näkemystä mukaillen esimerkiksi metsässä ollessaan ihminen kokee eri aistihavaintojen muodostaman kokonaisuuden avulla luonnon esimerkiksi rauhoittavana tai ahdistavana, mutta vasta kun on tarkastellut metsän eri osia (puita, eläimiä, ääniä, ilmaa jne.) eri näkökulmista. Ensin siis intuitio muodostuu kuvittelukyvyn avulla ja sitten ymmärryskyky yhdistää intuition sopivaan käsitteeseen, jolloin tullaan tietoisiksi havainnosta ja sen sisällöstä (eli ihminen tajuaa näkevänsä esimerkiksi kallion tai kuulevansa ukkosen jyrynän). Jotta tästä voidaan jatkaa esteettisen arvostelman muodostamiseen, täytyy järkipäraseen havaintotietoon lisätä vielä ei-tiedollista

¹⁴⁷ Haapala et al., 2015, 26.

¹⁴⁸ Haapala et al., 2015, 24.

havaitsemista. Loppujen lopuksi esteettisessä arvostelmassa haetaan harmoninen tasapaino vapaalle mielikuvitukselle sekä järjestelmälliselle ymmärrykselle ja intuitiosta tulee yhtenäinen ilman, että sitä nähdään minkään käsitteen kautta.¹⁴⁹

Nykyfilosofin ja ympäristöestetiikan Emily Bradyn mukaan luonnon esteettinen arvottaminen tapahtuu luonnon omien havaittavien ominaisuuksien yhdistyessä ihmisen mielikuvitukseen. Tarkemmin sanoen ne ominaisuudet, joita luonnossa oltaessa nähdään, tunnetaan, haistetaan kuullaan, maistetaan ja niin edelleen, yhdistyvät ihmisen mielikuvituksen kanssa. Syntyneestä kokemuksesta voidaan muodostaa esteettinen arvostelma.¹⁵⁰

4.3 Luonnon estetiikka

Yksilöllisen ympäristökokemuksen arvioiminen ja analysoiminen tieteellisistä lähtökohdista on herättänyt paljon keskustelua. Luontokokemusten tieteellistäminen voi tarjota arvostelijoiden mukaan liian kaavamaisen perustan ympäristön kokemiselle. Tieteellinen tieto on ihmisen aikaansaamaa ja saattaa antaa siten yksipuolisen näkökulman luontoon tarkastelukohteena. Tämän antroposentrisen asenteen mukaan luonto pyrittäisiin arvottamaan ihmisen suunnasta, jolloin se helposti nähdään myös välineellisenä, ihmisen tahdon mukaisesti muokattavana materiaalina.¹⁵¹

Kanadalaisen ympäristöestetiikan Allen Carlsonin mukaan luonnon esteettisen arvostamisen tulee perustua luonnontieteisiin. Hän katsoo, että luonto ymmärretään täysin väärin, jos luonnon osia tarkastellaan valikoidusti samalla tavoin kuin esimerkiksi veistoksia tarkastellaan. Carlsonin näkemyksenä siis on, että luonnontieteellä – arkitietoon yhdistettynä – on samankaltainen tehtävä luonnon esteettisessä arvostamisessa kuin taideteorioilla on taiteen arvostamisessa.¹⁵² Allen Carlsson painottaa siis tiedollisen tiedon merkitystä esteettisessä arvostamisessa. Hänen mielestään luonto tulisi kokea ja luontoa tulisi tarkastella luonnontieteellisestä viitekehyksestä käsin, kuten esimerkiksi taideteosta tarkastellaan taidehistorian viitekehyksestä käsin.¹⁵³

¹⁴⁹ Rannisto, 2007, 25–26.

¹⁵⁰ Rannisto, 2007, 24.

¹⁵¹ Rannisto, 2007, 18.

¹⁵² Ross, 2006, 19.

¹⁵³ Rannisto, 2007, 18–19.

Carlsonin näkemys on saanut osakseen paljon huomiota ja osin myös kritiikkiä. Kriitikot ovat ensinnäkin vastustaneet näkemystä luonnontieteellisen tiedon välttämättömyydestä, koska sitä ei ole aina tarjolla tai se on ainakin alati muuttuvaa. Kriitikoiden mukaan tiede ei myöskään kykene huomioimaan yksilöllisyyttä pyrkiessään yleistyksiin ja tiede epäasianmukaisesti riisuu luonnon mysteereistään. Toisaalta keskusteluun on haluttu nostaa muita, vaihtoehtoisia esteettisen arvostamisen tapoja, jotka perustuvat esimerkiksi mielikuvitukseen, tunteisiin, vaistoon, mielle yhtymiin, ei-tieteellisiin kertomuksiin tai luonnon ei-diskursiiviseen kohtaamiseen.¹⁵⁴

Esimerkiksi ympäristöestetikko Arnold Berleant kyseenalaistaa tieteellisen näkökulman merkityksen luonnon estetiikan pohdinnassa ja korostaa muun muassa luonnon salaperäisyyden kunnioittamista. Berleantin mukaan ihmisen ja luonnon välistä suhdetta voidaan kuvailla symbioottisena tapahtumana. Tässä symbioottisessa tapahtumassa ihminen ja luonto ikään kuin kietoutuvat toisiinsa ja tulevat yhdeksi, jolloin ihmisen ja luonnon välinen ero haihtuu lopulta kokonaan pois. Ihminen on tällöin aktiivisessa vuorovaikutuksessa luonnon kanssa, ei pelkästään luonnon äärellä. Berleant kuvailee ihmisen sulautuvan luontoon esimerkiksi hengittäessään ilmaa, tuntiessaan tuulen iholla ja kastuessaan sateessa.¹⁵⁵

Arnold Berleantin mukaan ihminen aktivoi koko aistikapasiteettinsa ollessaan tekemisissä ympäristön kanssa. Taiteen parissa ihminen puolestaan aktivoi vain muutamia aisteistaan. Berleant on myös huomoinut, että sitoutuminen on merkityksellistä, kun halutaan selittää ympäristön arvostamista.¹⁵⁶

Allen Carlson on mallintanut kaksi perinteistä tapaa, joilla luonnon ympäristöjä arvostetaan. Objekti-mallissa luontoa havainnoidaan ja arvostetaan taide-esineen tapaan, eli ihminen esimerkiksi tarkastelee yksittäistä kiveä tai ajopuuta kuin tarkastelisi taidemaalausta. Carlson kuitenkin huomasi, että mallissa on rajoitteensa, sillä malli ei

¹⁵⁴ Ross, 2006, 19. Nykyiset ympäristöestetikot painottavat näkemyksissään hieman eri näkökohtia. Eikognitivistisen kannan mukaan tiedolliset tekijät ovat merkityksettömiä esteettisen kokemuksen synnyn kannalta, eli ihmiset pystyvät arvostamaan luonnon kauneutta riippumatta siitä, mitä tiedämme havaittavasta kohteesta. Kognitivistit puolestaan painottavat tieteellisen tiedon merkitystä luonnon esteettiselle kokemiselle. Oksanen, 2000, 18.

¹⁵⁵ Rannisto, 2007, 20, 24.

¹⁵⁶ Makino, 2018, 3.

pysty erottamaan luonnon arvostamista luonnon objektien arvostamisesta. Lisäksi Carlson esitti, että luonnon objektit muodostavat orgaanisen yhteneväisyyden ja yksittäisten objektien poistaminen tästä kokonaisuudesta on ongelmallista.¹⁵⁷

Carlsonin toinen malli on nimeltään maisema-malli, ja sen mukaan ihminen arvostaa luontoa kuin se olisi maisemamaalaus. Myös tässä mallissa Carlson huomasi puutteita, sillä malli edellyttäisi, että ympäristöä katsottaisiin kuin se olisi kaksiulotteinen teos.

Edellä mainittujen mallien tilalle Carlson on esitellyt luontoympäristö-mallin, jonka keskiössä ovat ne puitteet, joissa elämme. Myös tässä mallissa Carlson havaitsi ongelmia, sillä se painotti liiaksi tieteellisen tiedon merkitystä. Tätä korjatakseen hän kehitti neljännen mallin, johon hän sisällytti Berleantin huomion sitoumuksellisuuden merkityksestä. Berleant ja Carlson kehittivät mallia edelleen siten, että se jaettiin kahteen osaan: niin kutsuttuihin tarkkailtavaan maisemaan ja sitouduttavaan maisemaan. Luontoympäristö-mallissa maisema on ensisijaisesti visuaalisten kohteiden muodostama objekti. Carlsonin neljännessä mallissa viitataan maisemaan, jossa kokija on aktiivisesti mukana, osallistumassa itse siihen.¹⁵⁸

Esteettisten kokemusten kautta ihminen voi rentoutua ja virkistyä, ja siten esimerkiksi suoriutua paremmin arkiaskareistaan. Näin ollen näillä esteettisillä kokemuksilla voi olla myös välineellistä arvoa. Välineellisen hyödyn taloudellista arvoa on kuitenkin vaikea arvioida. Samoin on hyvä tiedostaa esteettisen arvon ja virkistysarvon ero: reippaalla kävelylenkillä metsässä voi olla suuri virkistykseellinen arvo, mutta sillä ei välttämättä ole lainkaan esteettistä arvoa.¹⁵⁹

FM Tarja Rannisto tarkastelee luontoympäristöön pohjautuvaa esteettistä kokemusta neljästä eri näkökulmasta. Nämä näkökulmat ovat avoimuus, pyyteettömyys, rehellisyys ja sensitiivisyys.¹⁶⁰ Avoimella asenteella on Ranniston mukaan merkitystä siihen, miten syvän kokemuksen luontoympäristö voi henkilössä aikaansaada. Henkilön asennoituminen vaikuttaa sekä kokemuksen sisältöön että tulkintaan, sillä ennakoasenteet voivat olla esteenä uusien merkitysten tai kokemusten löytämiselle. Avoimen asenteen merkitys on sitä tärkeämpi, mitä vieraammasta luontoympäristöstä on

¹⁵⁷ Makino, 2018, 3.

¹⁵⁸ Makino, 2018, 3.

¹⁵⁹ Haapala, 2015, 27.

¹⁶⁰ Rannisto, 2007, 34.

kyse. Etukäteen mielessä olevat käsitykset vaikuttavat siihen, millaisena luontoympäristö koetaan.¹⁶¹ Ennakkokäsitykset voivat muodostua suuriksi ennako-odotuksiksi, jolloin on riskinä, ettei luontoympäristö vastaa henkilön ennako-odotuksia.

Luontoympäristöistä nautitaan nykyisin yhä useammin jonkin muun hyödyn, toiminnan tai mielihyvän tavoittelun kautta. Postmoderni kulutuskäyttäytyminen vaikuttaa myös tapaan kuluttaa luontoa ja kulttuuria. Luonto voidaan kohdata viihteellisenä rakenteena, eräänlaisena kulissina jollekin muulle toiminnalle. Tällöin pääasiallinen tarkoitus ei ole kohdata ja kokea pelkästään luontoa, vaan saavuttaa jokin muu mielihyvää tuottava kokemus (golf, safarit jne.). Vapaa-ajan vieton tavoissa voidaan havaita Ranniston mukaan yhtäläisyyksiä arkielämän nopeatempoisuuteen ja tehokkuuden tavoitteluun: monille onnistunut loma tarkoittaa sitä, että on ehtinyt tehdä ja nähdä mahdollisimman paljon.¹⁶²

Rannisto katsoo, että rehellisen itseensä suhtautumisen kautta uusiin mahdollisuuksiin voi suhtautua avoimemmin ja kokea luonto ilman uskomuksia ja kuvitelmia. Olisi siis kyettävä ylittämään avoimen asenteen tiellä olevat ennakkoluulot ja myönnettävä niiden virheellisyys, jotta luonnosta voisi nauttia vain luontona, sellaisena kuin se on.¹⁶³

Luonnosta saatavaan kokemukseen liittyy myös moniaistisuutta ja tunneherkkyyttä. Rannisto viittaa Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen professori Pauline von Bonsdorffin ajatukseen, jonka mukaan paikan merkityksen hahmottamisessa on ruumis keskeinen havainnon lähtökohta. Eli ajatus siitä, kuinka merkittävänä jotakin luontoympäristöä pidetään, lähtee kokijan omasta aistihavainnosta. Tämä aistihavainto, kokijan tunnetilat sekä aikaisemmat kokemukset ja tulkinnat yhdistyvät uudeksi tulkinnassa. Tulkintaan johtava luontokokemus on aina sidoksissa ajallisuuteen, mikä merkitsee samalla sitä, että tulkinta on ainutkertainen. Ohimenevät ja katoavat kokemukset yhdessä sen kanssa, mitä tiedämme luonnossa olevasta paikasta, muodostavat sen, mitä paikka on. Mahdollisimman rehellisen kokemuksen ja sen tulkinnan saamiseksi kokijan tulisi yhdistää tämä tunneperäinen kokemus ympäristön muiden merkitysten kanssa. Näitä ovat esimerkiksi kulttuuriset, historialliset ja

¹⁶¹ Rannisto, 2007, 35.

¹⁶² Rannisto, 2007, 37.

¹⁶³ Rannisto, 2007, 38.

yhteiskunnalliset merkitykset. Luonto tulisi siis havaita ja ymmärtää monen osan kokonaisuutena.¹⁶⁴

Filosofi Maurice Merleau-Ponty (1908–1961) liitti luonnon esteettiseen kokemiseen eletty tila -käsitteen. Luonnon voidaan ajatella olevan tila, joka ilmenee liikkumisen ja kokemuksen kautta. Liikkumisen ja havaintojen myötä luonto, esimerkiksi metsä, koetaan siellä elettyinä hetkenä. Metsässä eletään liikkumalla, tuntemalla ja aistimalla luontoa kehon liikkeellä. Koska aistihavainto ja liiketilanne ovat hetkellisiä, eivät ne siksi voi olla ennalta annettuja tai muuttumattomia. Tällöin ei myöskään luonto voi olla elettyinä tilana staattinen. Koska luontokokemus on aina henkilökohtainen ja ainutkertainen, ilmenee luonto eri tavoin eri ihmisille. Samoin koska luonto on avoin lukemattomille perspektiiveille, ei sitä myöskään koskaan voida ottaa täysin haltuun.¹⁶⁵

Merleau-Pontyn mukaan emme voi ajatella luontoa ihmisestä täysin irrallaan olevana kokonaisuutena, koska luonto on kaikkien asioiden alkuperä, myös ihmisten. Ihmisten historian ja kulttuurin juuret ovat luonnossa, joten luonto on kulttuurin ja inhimillisen kehityksen mahdollistaja.¹⁶⁶ Samoin Merleau-Pontyn näkemyksen mukaan luonto ympäröi ihmistä ja on tällöin ihmisen aistihavaintojen kohteena. Luontoa havaitaan kaikkien aistien avulla, eikä havainnoimiseen tarvita välttämättä tieteellistä tietoa. Toisaalta luonto on jatkuvasti ihmisen tiedon lähteenä ja tiedon kohteena. Tieteellisen tiedon linkittäminen aistein havaittavaan tulkintaan voi siis antaa kokemukselle erityistä lisäarvoa. Aistein havaittavaan tulkintaan lisättävä tieto voi olla esimerkiksi luonnontieteellistä tietoa tai historiallista tietoa. Tällainen tieto voi ratkaisevasti syventää esteettistä luontokokemusta.¹⁶⁷ Tarja Rannisto käyttää tästä esimerkkinä Normandian rannikkoa, jonne turistit matkustavat muistelemaan ja kuvittelemaan länsiliittoutuneiden toisen maailmansodan aikaista maihinnousua. Tällöin Normandiaan liittyvä sotahistoriallinen tieto voimistaa sekä paikan houkuttelevuutta että itse paikkakokemusta.¹⁶⁸

Rannisto korostaa, että luontokokemus on aina yksilöllinen, eikä sen oikeellisuutta tai merkityksellisyyttä voi kyseenalaistaa. Esteettisen luontokokemuksen syvyyttä ja

¹⁶⁴ Rannisto, 2007, 41.

¹⁶⁵ Rannisto, 2007, 31–32.

¹⁶⁶ Rannisto, 2007, 65.

¹⁶⁷ Rannisto, 2007, 73.

¹⁶⁸ Rannisto, 2007, 67.

objektiivisuutta on kuitenkin mahdollista lisätä huomioimalla kulttuuristen ja historiallisten tapojen vaikutus kokemuksen muodostumiseen. Kun ymmärrämme, miksi toisessa ympäristössä kokemus on erilainen kuin toisessa ympäristössä, voimme huomata kokemukseen vaikuttavat tiedot. Merkityssisällön ymmärtäminen ja itsetietoisuuden lisääminen edesauttavat sitä, että voimme paremmin selittää koettua kokemusta ja verrata tätä kokemusta myös muihin kokemuksiin.¹⁶⁹

Professori Keiko Makinon mukaan viimeaikaisessa ympäristöesteettisessä keskustelussa on huomioitu, että kysymys luonnonympäristöjen esteettisestä arvostamisesta ei ole merkityksellinen vain teoreettisista näkökohdista, vaan myös käytännöllisistä näkökulmista. Makino siteeraa Allen Carlsonia, joka toteaa, että ympäristöestetiikka on tullut tarpeelliseksi osana muita tutkimuskenttiä, koska ympäristöestetiikan avulla voidaan ilmaista ympäristön esteettisiä arvoja. Täten ympäristöestetiikan näkökulmia linkitetään luonnon kestävän käytön näkökulmiin.¹⁷⁰

Ympäristöestetiikan perusteena on, että taiteella ei ole ainoastaan esteettistä arvoa, vaan myös luonnolla on esteettistä arvoa. Allen Carlsonin ekologisia arvoja painottava esteettinen näkökulma voi olla varteenotettava esteettisen arvostuksen tapa, sillä siinä kiinnitetään huomio ympäristöihin, jotka eivät ole perinteisellä tavalla taiteellisia. Carlson myös toteaa, että urbaaneissa ympäristöissä luonnolliset elementit sekoittuvat keinotekoisien elementtien kanssa, eli luonto ja kulttuuri sekoittuvat yhdeksi. Tähän hän liittää läheisesti myös asioiden luonnollisen kulumisen meidän ajallisuudestamme johtuen.¹⁷¹

4.4 Kaupunkiympäristön estetiikka

Petteri Kummalan mukaan kaupunkiympäristön esteettiseen kokemukseen liittyvät keskeisinä piirteinä arkipäiväisyys, paikka ja paikallisuus sekä tunnelma. Hän on valinnut ne tarkastelunsa lähtökohdiksi siksi, että hänen mielestään nämä kolme näkökulmaa luonnehtivat keskeisesti kaupunkiluonnon tarjoamaa esteettistä kokemusta.¹⁷²

¹⁶⁹ Rannisto, 2007, 73.

¹⁷⁰ Makino, 2018, 2–3.

¹⁷¹ Makino, 2018, 3.

¹⁷² Kummala, 2018, 117–118.

Kummala viittaa arkipäiväisyydellä Arto Haapalan toteamukseen, jonka mukaan arkipäivän estetiikan ydin löytyy tuttuudesta. Jotta ihminen voi kokea olonsa kotoisaksi, tulee arkipäivän elämismaailman olla tuttu ja tottumuksellinen. Tarkemmin sanoen tutuksi tekeminen on yksi elämismaailmakokemuksemme peruspilareista. Tuttuuden avulla muodostetaan siteitä ympäristöön ja luodaan ympäristöön henkilökohtaisella tasolla tärkeää merkityksellisyyttä. Loppujen lopuksi arjen ympäristö tulee osaksi ihmisen olemassaoloa, sillä arkiympäristöön muodostuu erityinen kiintymyssuhde ja samalla ympäristö juurtuu osaksi ihmisen olemista.¹⁷³

Arkielämän estetiikan tarkasteluun liittyvät tuttuuden lisäksi paikka ja paikallisuus. Paikan tutkimuksen valtavirtanäkemyks on, että paikka on ensisijaisesti koettu ilmiö. Paikka on siten laadullinen määrite, joka kertoo jostakin, johon liittyy kokemuksellisesti erityinen latautuneisuus. Kummala viittaa Edward Relphin määritelmään, jonka mukaan paikat ovat tärkeitä yksilöllisen ja yhteisöllisen identiteetin lähteitä ja perustavia kiinnekohtia inhimilliselle olemassaololle. Tämän johdosta suhteemme paikkoihin on välttämättömyydessään ja myös ajoittaisessa epämiellyttävyydessään yhtä syvä ja sitoutunut kuin suhteemme toisiin ihmisiin. Ihmiset siis sitoutuvat paikkoihin yllättävän voimakkaalla tavalla.¹⁷⁴

Myös tutkija Vesa Vihanninjoki pitää paikan käsitettä keskeisenä, sillä inhimillisen kokijan ruumiillisuudesta johtuen kokemus on aina sidottu konkreettiseen paikkaan. Kokemuksen paikallisuus tarkoittaa samalla sitä, että periaatteessa sama ympäristö on mahdollista jäsentää lukemattomin eri tavoin. Esimerkiksi kokemus urbaanista kaupunkiympäristöstä on huomattavan erilainen paikassa oleskelemaan tottuneella kuin paikassa oleskelemaan tottumattomalla henkilöllä. Kaupunkiin totumaton henkilö saattaa nähdä vain kaupunkielämän hektisen pinnan, mutta ei osaa tulkita pinnan alle kätkeytyviä rutinoituneita käytäntöjä. Jotta paikan kokemus jäsenyisi, tulisi kokijan saada ympäristöstä kiinni jollakin tavalla ja ottaa se niin sanotusti haltuunsa.¹⁷⁵

Kummalan esiin nostama tunnelma on paikan tarkastelussa tärkeä ulottuvuus ja samalla arjen kontekstin tärkeä ominaispiirre.¹⁷⁶ Hän viittaa esteetikko Gernot Böhmeen, jonka mukaan kaupunkiin niin kuin muihinkin paikkoihin liittyy oma erityinen

¹⁷³ Kummala, 2016, 123.

¹⁷⁴ Kummala, 2016, 128–129.

¹⁷⁵ Vihanninjoki, 2015, 72.

¹⁷⁶ Kummala, 2016, 118.

tunnelmansa. Elementtejä, jotka ovat määritettävissä paikan tunnelmallisiksi ominaisuuksiksi ovat esimerkiksi värit, tuoksut, maut, äänet, valo ja varjot. Kaupunkiympäristössä tunnelmallisia elementtejä voivat olla vaikkapa askeleiden äänet kivetyksellä, lintujen viserrys ja kukkivien syreenien hurmaava tuoksu. Böhmen mukaan tunnelmaa voidaan muokata, luoda ja päämäärähakuisesti tuottaa. Muokattavuudestaan huolimatta jokaisella paikalla on luontaisesti oma erityinen tunnelmansa.¹⁷⁷

Vihanninjoen mukaan esteettisen kokemuksen kannalta oleellisia ovat myös ympäristön ajalliset ja historialliset tekijät. Ihmisille aika, ajan kuluminen ja ympäristön sisältämät ajalliset kerrostumat ovat merkityksellisiä ilmiöitä. Rakennetussa ympäristössä ajalliset kerrostumat viittaavat yleisimmin rakennusten vanhenemiseen ja niiden vuorovaikutukseen luonnon ja luonnonvoimien kanssa. Kuluminen (niin luonnonvoimien kuin inhimillisen käytön vuoksi) kuuluu väistämättä jokaisen rakennuksen ja rakennelman elinkaareen. Nämä muutokset viestivät ajan kulumisesta. Ajallisten kerrostumien osoittamaa historiallista jatkuvuutta pidetään yleisesti suuressa arvossa ja näiden tarkoituksellinen tunnistaminen antaa todennäköisesti lisäarvoa esteettiselle kokemukselle. Ajalliset kerrostumat voivat olla erottamaton osa henkilön esteettistä kokemusta, sekä silloin kun henkilö tiedostaa ne, että silloin kun ne jäävät tiedostamatta.¹⁷⁸

Kuluminen koskettaa myös luonnollisia elementtejä. Ajallinen kerrostuneisuus voi luonnollisissa elementeissä tarkoittaa esimerkiksi vuodenaikojen kiertokulkua (kuten kevään uudesta kasvusta siirtymistä syksyiseen lakastumiseen)¹⁷⁹ tai vaikkapa puiden elinkaarta. Kaupunkiympäristössä ihmisen tekemät rakennelmat sekä esimerkiksi iäkkäät puistopuut toimivat eräänlaisina ajallista perspektiiviä osoittavina mittatikkuina.¹⁸⁰ Tietoisuus aikaperspektiivistä liittyy samalla oleellisesti paikallisidentiteettiin ja

¹⁷⁷ Forss, 2007, 113–115.

¹⁷⁸ Vihanninjoki, 2015, 74–75. Myös Makino painottaa ajallisuuden merkitystä esteettisessä kokemuksessa. Makino, 2018, 2.

¹⁷⁹ Luonnon normaaliin kiertokulkuun kuuluu kasvien lakastuminen ja kuolleiden kasvinosien irtoaminen, jotka usein koetaan esteettisessä mielessä negatiiviseksi. Pudonneet lehdet ja havunneulaset nähdään pihassa negatiivisesti esteettisinä yksityiskohtina, jotka aiheuttavat useimmille niin suurta silmäkipua, että ne poistetaan pikaisesti.

¹⁸⁰ Vihanninjoki, 2015, 74–75.

kokemukseen johonkin paikkaan kuulumisesta. Ympäristön esteettisyyden kautta voi kokea yhteenkuuluvuutta ympäristön kanssa niin sosiaalisen, paikallisen kuin ajallisen ulottuvuuden osalta. Vihanninjoki tiivistää, että saadessamme ympäristöstä esteettisen kokemuksen ymmärrämme lopulta paremmin omaa olemassaoloamme eli keitä olemme, mistä tulemme ja mihin olemme matkalla.¹⁸¹

Kaupunkiympäristön (samoin kuin luonnonympäristön) elementtien visuaalisuus liittyy läheisesti ympäristön esteettisyyteen. Ympäristön esteettisyyden on sanottu olevan visuaalista mielihyvää, joka on lähtöisin tarkastellusta maisemasta tai ympäristöstä. Kantin mukaan maiseman esteettisyys liittyy pyyteettömään mielihyvään, jota aikaansaavat objektien visuaaliset ominaisuudet. Näin ajatellen ympäristön esteettisellä kokemisella on vahva yhteys ympäristön visuaalisuuteen ja sen antamaan mielihyvään. Tästä syystä ympäristön arviointi riippuu sekä kokijasta ja hänen persoonastaan, mutta myös paikan visuaalisuudesta. Edelleen on myös todettu, että kasvit ovat yksi tärkeimmistä komponenteista, jotka vaikuttavat katsojan käsitykseen ympäristön visuaalisuudesta.¹⁸²

Ympäristön esteettisyyden voidaan nähdä juontuvan sekä muodollisesta esteettisyydestä että symbolisesta esteettisyydestä. Muodollinen estetiikka tarkoittaa kohteen aistittavia ominaisuuksia, kuten järjestystä, rytmiä, toistuvuutta ja harmoniaa. Oletuksena on, että kohteen aistittavat muodot aikaansaavat mielihyvää katsojalle havaintoprosessin aikana. Muodolliseen estetiikkaan liittyvät väriopin ohella erilaiset suunnittelu- ja sommitteluperiaatteet sekä -teoriat. Symbolisessa estetiikassa arvioidaan ympäristöstä tai kohteesta esiin tulevia semanttisia, ikonisia tai symbolisia merkityksiä.¹⁸³ Esimerkiksi kasveilla on fyysisten ominaisuuksiensa ohella myös kulttuuriperintönä siirtyviä symboleja ja merkityksiä, jotka vaikuttavat käsityksiimme kasvien arvosta, merkityksestä ja siten myös niiden käytöstä¹⁸⁴.

Kasvien visuaalisuuteen liittyy muun estetiikan tavoin vahvasti ajallisuus. Suurella osalla kasveista kasvumuoto eli habitus (kasvin ääriviivat ja siluettikuva) on hyvin erilainen eri vuodenaikoina. Puuvartisilla lajeilla kasvumuoto on pysyvä, kun taas

¹⁸¹ Vihanninjoki, 2015, 83.

¹⁸² Yilmaz et al., 2018, 965.

¹⁸³ Yilmaz et al., 2018, 966.

¹⁸⁴ Mutanen, 2012, 51.

lehtipuiden ja -pensaiden sekä perennojen habitus kasvaa täyteen muotoonsa uudelleen joka kasvukaudella.¹⁸⁵

4.5 Kaupunkipihaan estetiikka

Tarja Ranniston mukaan luonnon ja taiteen ajatellaan usein kertovan jotakin maailman alkuperäisyydestä; niiden koetaan paljastavan jotakin perusteellista siitä, kuinka asiat todellisuudessa ovat¹⁸⁶. Ihmisen halu kokea jotakin alkuperäistä ohjaa ihmistä hakeutumaan esimerkiksi luonnossa sellaiseen paikkaan, jossa hän kokee sisäistä rauhaa ja voimaantumisen tunnetta. Rannisto huomauttaa, että syvimmit luonnosta saadut kokemukset liittyvät yleensä paikkoihin, jotka ovat kokijalle ennestään tuttuja ja merkityksellisiä. Tällainen paikka koetaan turvalliseksi ja luotettavaksi jatkuvuuden vuoksi. Ihminen kokee, että vaikka maailma ympärillä muuttuu, kyseinen paikka säilyy samana ja siksi hän voi palata siihen uudelleen tietäen sen jo ikään kuin odottavan häntä.

¹⁸⁷

Kokemukseni mukaan tuttuuden tuomaa turvallisuutta ja elämän jatkuvuutta heijastelevana paikkana voi toimia myös kaupunkipiha. Kaupunkipiha voi olla ihmiselle turvallinen ja luotettava, ja siihen voi liittyä aiempien sukupolvien kulttuuriperintöä ja jo edesmenneiden henkilöiden kanssa koettuja muistoja: "Tuon koivun istutin isäni kanssa ollessani pieni." tai "Tässä portaalla tapasimme perheeni kanssa lämpöisinä kesäpäivinä istuskella." Pihalle saatetaan hakeutua juuri sen perusturvallisuuden tunnetta tuovan vaikutuksen takia. Piha voi luoda turvallisia puitteita arkeemme ja olla tärkeä arjen kiinnekohta, jossa voi vapautua ammatillisista rooleista ja työminästä.

Mielestäni tästä tuttuuden ja turvallisuuden tunteesta johtuen kaupunkipiha voi synnyttää kokijalleen Ranniston kuvaileman intensiivisen suhtautumisen pihaan erityisenä paikkana. Pihassa vietettyjen hetkien aikana (sisälsivätpä ne mitä tahansa tekemistä oleilusta puutarhatöihin) syntyneillä muistoilla on merkitystä siihen, miten pihaan suhtaudutaan paikkana ja mitkä asiat siellä koetaan merkityksellisiksi. Perheenjäsenten kanssa koetut yhteiset hetket pihalla muodostavat kollektiivisia

¹⁸⁵ Mutanen, 2012, 13.

¹⁸⁶ Rannisto, 2007, 87.

¹⁸⁷ Rannisto, 2007, 87–88.

muistoja, jotka luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja aikaansaavat tunteen "meidän yhteisestä paikasta".

Vaikka jokainen pihalla koettu hetki on ajallisesti ainutkertainen, pitää tällaisen tutun pihaympäristön kokeminen aina sisällään myös kaikki aikaisemmat, lukuisatkin pihakokemukset. Rannisto käyttää tässä esimerkkinä viulukonsertton kuuntelemista: kuunnellessaan Sibeliuksen viulukonserttoa viidennen kerran, sisältää kuulijan uusin kokemus myös aiemmat neljä kuuntelukertaa. Viidennen kokemuksen sisältö ei kuitenkaan ole täysin samanlainen kuin edelliset, sillä joka kerta konsertton kuulemistilanne on ajallisesti toisista kerroista poikkeava. Aikaisemmilla kerroilla on voinut jotakin jäädä huomaamatta tai konsertton yksityiskohtia ymmärretään nyt eri tavoin.¹⁸⁸

Edellä esitettyjen huomioiden pohjalta näen, että kaupunkipihaan tuttuus, paikan läheisyys ja sitä kautta käytön toistuvuus sekä paikkaan liittyvät aikaisemmat kokemukset muistoinen luovat henkilökohtaisella tasolla merkityksellistä suhtautumista pihaan. Erityisluontoiset tapahtumat, jotka liittyvät tiettyyn paikkaan, voivat vahvistaa paikan nostalgisuutta sekä erityisyyttä. Tällaiseen paikkaan liittyy sosiologi John Urryn määrittelemä niin sanottu romanttinen katse, jota ohjaavat henkilön yksilölliset paikkaan linkittyvät tarinat ja tunneperäisiä reaktioita herättävät muistot. Alituisessa ajallisessa muutoksessa oleva piha merkitsee samalla sitä, että jokainen pihassa vietetty tuokio on ainutkertainen, toista täysin samanlaista kertaa ei ole. Jokainen pihalla vietetty tuokio aikaansaa henkilölle hieman erilaisen kokemuksen. Näiden lukuisten pihalla vietettyjen kokemustapahtumien yhteissummana henkilölle muodostuu pihaa kohtaan merkityksellinen side.

Erityisen merkityksen kaupunkipiha voi saavuttaa myös silloin, kun se toimii tunteiden käsittelyn kanavana. Esimerkiksi läheisen ihmisen poismenon jälkeen oma piha voi muodostua paikaksi, jossa puurtaminen kanavoi kohdatun surun tunteen fyysiseksi tekemiseksi. Tunteiden kyllästämiä pihahetkien aikana piha voi fyysisten ponnistusten myötä muuttua omia mieltymyksiä vastaavaksi puutarhaksi. Tällöin lopputuloksen erityinen merkityksellisyys koostuu paitsi tekijää esteettisesti miellyttävästä aikaansaannoksesta myös sen tekemiseen liittyvistä tunnetiloista. Tuon fyysisen työskentelyajan kuluessa henkilö on työstänyt tunnetilojaan ja saanut projisoitua

¹⁸⁸ Rannisto, 2007, 88.

tunteitaan kulloinkin käsillä olevaan työvaiheeseen; tunne onkin siirtynyt rikkaruohoista puhdistettuun perennapenkkiin tai pihapolkua reunustavaan kivireunukseen. Omin käsin paikoilleen asetellut kivet voivat luoda pihan ja puutarhurin välille vähitellen vahvistuvan tunnesiteen, jossa jokainen materiaali on tärkeä osa merkityskokonaisuutta. Tällainen hyvin henkilökohtainen kokeminen voi muuttaa ympäristön tulkintaa, sillä ympäristö koetaan eri tavalla merkittäväksi silloin, kun siitä voi löytää oman tarinansa ¹⁸⁹.

Pihaan liittyvästä suhteesta voidaan erottaa fyysisen ja henkisen elementin eri puolet. Fyysisyydellä tarkoitetaan pihassa liikkumista, siellä tehtyjä ponnisteluja, jotka vaativat vaihtelevissa määrin fyysistä voimaa. ¹⁹⁰ Fyysinen työ voi olla hyvin kevyttä, vaikkapa marjojen poimintaa herukkapensaista tai hyvin raskasta, kuten paksun lumikerroksen kolaamista pois kulkureitiltä. Fyysinen työ voi tuntua kurjalta pakkopullalta (kuten usein lumenluonnissa), mutta fyysiset pihatyöt voivat tuntua myös houkuttelevilta ja "sormia syyhyttäviltä". Fyysisten ponnisteluiden tekoon liittyy vahvasti palkitsevuuden tunne; se että on saanut jonkin itselle tärkeän asian suoritettua ja että piha on työn suorituksen jälkeen muokkautunut hivenen toivotumpaan suuntaan.

Joskus positiivisen esteettisen kokemuksen syntyminen edellyttää praktisista näkökulmista irrottautumista. Arto Haapala antaa tästä havainnollisen esimerkin: metsänomistaja, joka on huolissaan taimistonsa kestämisestä talven keskellä, ei tarkastele lumista metsää esteettisenä kohteena, ellei hän sulje silmiään käytännön huoliltaan. Käytännön näkökulmasta ajatellen puiden oksia painavat lumimassat ovat haittatekijä, joiden esteettinen arvo ei paljastu, koska käytännön elämän intressit ohjaavat kokijan havaintoa. ¹⁹¹

Näistä ihmisten käytäntöön ja arkielämään liittyvistä totutuista ja praktisista näkökulmista voi olla hankalaa irrottautua. Esimerkiksi kaupunkipihastaan huolta pitävälle henkilölle saattaa olla vaikeaa tarkastella puutarhaa pyyteettömästi siten, ettei kokemusta heikennä esimerkiksi liian korkeaksi kasvanut pihanurmi tai pihalaattojen välissä kasvavat rikkaruohot. Pyyteettömästi pihaa tarkastellessaan henkilö tarkastelisi kohdetta siis sen omien ominaisuuksien vuoksi, eikä arkisten päämäärien takia. ¹⁹²

¹⁸⁹ Rannisto, 2007, 120.

¹⁹⁰ Rannisto, 2007, 32.

¹⁹¹ Haapala, 2000, 70.

¹⁹² Haapala, 2000, 70.

Jos esteettisen kokemuksen syntyminen edellyttää täydellistä irrottautumista praktisista näkökohdista, voisi olettaa, että esteettisten kokemusten syntyminen tapahtuu helpommin niissä kohteissa, joihin ei kokijalla ole käytännönläheistä suhdetta. Onko tästä eräänlaisena osoituksena esimerkiksi se, että pientaloasukkaat saattavat suhtautua omaan pihaansa väheksyyn, kun naapuripihaan elementit vaikuttavat puolestaan houkuttelevilta? Omasta pihasta henkilö saattaa ylikorostuneesti havaita keskeneräisiä töitä, joiden valmiiksi saattaminen vaatisi henkilöltä ponnisteluja. Nämä käytäntöön liittyvät velvollisuudentunteet voivat näin nousta esteettisten kokemusten esteeksi. Praktisista näkökulmista irrottautumisessa huomion arvoista olisi tottuminen ajatukseen, että piha on jatkuvassa liikkeessä ja muutoksessa. Piha ei ole staattinen luomus, joka pysyy muuttumattomana vuodenajasta ja vuodesta toiseen.

Kaupunkipihaan ruumiilliseen kokemiseen kietoutuu myös sen esteettinen kokeminen. Kehollisen estetiikan monitahoisuudesta antaa hyvän esimerkin ihmisten suhde kasveihin. Israelilaisen tutkimuksen mukaan ihmisen ensisijainen motiivi koristekasvien kasvattamisessa on esteettinen. Tutkijaryhmä havainnollistaa, että kasvien kohdalla esteettinen kokemus on enemmän kuin vain aistimellinen kokemus, joka sisältää esimerkiksi tuoksun, tekstuurin ja värin. Kokemus on myös kehollinen kokemus, sillä kokijan täytyy aktiivisesti hakeutua kehollaan kasvien ääreen, kurottautua ja kumartua niitä kohti, jotta voisi niitä myös tarkemmin aistia. Kokemus on lisäksi vuorovaikutteinen, sillä kasvit ovat riippuvaisia ihmisen hoidosta: kasveja tulee kastella, lannoittaa ja käsitellä varoen. Kaikilta näiltä tasoilta katsottuna ihmisen suhde kasveihin ja ihmisen kanssakäyminen kasvien kanssa on mielenkiintoinen esimerkki kehollisesta estetiikasta.

193

Ruumiillisuutta korostavan fenomenologian mukaan ihmiskehon vuorovaikutteisuus ympäristön kanssa on ihmisen kokemismaailman perusta. Kukkat antavat hyvän esimerkin siitä, miten tulemme tietoisiksi lähiympäristöstä sekä siitä, miten sitoudumme maailmaan niin kehollisten taitojemme kuin aistiemme kautta. Tämä mahdollistuu meidän liikuttaessamme kehojamme – eli liikkumalla – kulloisessakin tilassa.¹⁹⁴

Kehollinen toiminta aikaansaa ilman epäilystä positiivisia tunteita. Kukkien kanssa toimiessaan ihminen on esimerkiksi vapautettu eloonjääntiin liittyvistä

¹⁹³ Huss et al., 2018, 1.

¹⁹⁴ Huss et al., 2018, 1.

toimintamotiiveista. Israelilaisessa tutkimuksessa haluttiin selvittää, miten tämä perustavanlaatuisen kokemussuhde syntyy, eli miten kehollinen estetiikka toimii tuottaessaan positiivisia tunnetiloja.¹⁹⁵

Laajemmassa merkityksessä tutkimusryhmän laadullinen tutkimus osoittaa, että kukkien merkitys ei ole peräisin pelkästään niistä elementeistä, jotka aikaansaavat ihmisessä kehollisen, esteettisen kokemuksen. Kukkien merkitykseen liittyvät lisäksi yhteisössä vallalla olevat sosiaaliset käsitykset estetiikasta. Nämä sosiaaliset kauneuskäsitykset sulautuvat ja kietoutuvat kehollisen kokemuksen kanssa yhteen.¹⁹⁶

Tutkimuksessa havaittiin, että ihmisen suhtautuminen kukkiviin kasveihin muodostuu mieltymysten, autobiografisen muistin (jota kutsutaan myös omaelämäkerralliseksi muistiksi), aistien ja fyysisen liikkumisen synergisestä yhteydestä. Vielä merkittävämpää tutkijaryhmän mukaan oli havainto, että kukkiin liittyvä mielihyväkokemus (the pleasure effect of flowers) on liitoksissa ympäristöön vuorovaikutteisen fyysisen kokemuksen sekä aistikokemuksen kanssa. Tutkimuksen mukaan ihmisen tapa kokea kukkien tietyt ominaisuudet miellyttävinä heijastelevat sekä ihmisen sisäistä että kulttuurista maailmaa.¹⁹⁷

Kyseisessä tutkimuksessa haastateltavien yleisin tapa kuvailla kukkiin linkittyvää kokemusta oli, että kukat tekevät heidät onnellisiksi. Tutkimuksen tuloksilla tutkijaryhmä haluaa osoittaa, että kehollisuuden perustuvassa esteettisessä kokemuksesta onnellisuuden tunne on lähtöisin kokonaisvaltaisesta, sekä aistimellisuutta että kehollisuutta, sisältävästä vuorovaikutuksesta kasvien kanssa.¹⁹⁸

Näin ollen tutkijat näkevät tutkimustulosten voivan tuoda lisämerkitystä myös niin sanotun positiivisen psykologian piiriin, jossa vallitsevana näkemyksenä on, että vuorovaikutteiset, keholliset kokemukset aikaansaavat ihmisessä onnellisuuden tunnetta. Kyseisen tutkimuksen löydökset voidaan tutkijoiden mukaan sisällyttää positiivisen psykologian metodeihin ja linkittää samalla ne ihmisen ekologiseen yhteyteen. Tässä ekologisessa yhteydessä ihminen on sosiaalinen ja kommunikoiva eläinlaji, joka ei

¹⁹⁵ Huss et al., 2018, 2.

¹⁹⁶ Huss et al., 2018, 8.

¹⁹⁷ Huss et al., 2018, 8.

¹⁹⁸ Huss et al., 2018, 7–8.

pelkästään kommunikoi lajitasolla, vaan on myös kommunikoivassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa.¹⁹⁹

Sosiologi John Urryn mukaan ihmisellä on erilaisia tapoja havainnoida katseltavaa kohdetta. Urry ei kuitenkaan tarkoita katseella pelkästään näkemisen tapahtumaa tai visuaalista havaintoa, vaan moniulotteisempaa ja moniaistisempaa tapahtumaa, johon sisältyy myös kohteen ja kokijan ulkopuolisia asioita. Urryn mukaan katse on sosiaalisesti rakennettu ja systematisoitu siten, että tapa havainnoida on riippuvainen katseltavasta kohteesta ja havaitsemistilanteesta. Systemaattinen katse on kulttuurin tai esimerkiksi jonkin instituution määrittämä ja se opastaa oleellisten ominaisuuksien tunnistamisessa kohteessa. Systemaattista katsontatapaa odotetaan käytettävän erityisesti ammatillisissa tehtävissä, joihin tarvitaan tieteellistä pohjatietoa.²⁰⁰

Urry jakaa katseen kollektiiviseen katseeseen ja individuaaliseen katseeseen. Individuaalinen katse on Urryn mukaan emotionaalinen ja henkilökohtainen, ja hän nimittää sitä myös romanttiseksi katseeksi. Romanttinen katse pyrkii luomaan rauhallista, henkilökohtaista ja emotionaalista suhdetta kokijan ja kohteen välille. Urryn mukaan romanttinen katse edellyttää syvällisen aistikokemuksen mahdollistavaa ilmapiiriä, eli usein häiriöttömyyttä ja hiljaisuutta. Tällainen intensiivinen kokemus ilmenee usein luonnonympäristössä, jossa voidaan hengittää vapaasti ja kohdistaa aistit luonnossa oleviin ilmiöihin.²⁰¹

Mielestäni Urryn määrittelemä romanttinen katse voi luontolähtöisyydestään huolimatta liittyä myös kaupunkipihan kokemukseen. Pihan ja henkilön välille voi muodostua hyvin emotionaalinen ja henkinen suhde, jolloin henkilö havainnoi pihaa individuaalisella eli romanttisella katseella – mutta suhteen syntymekanismi eroaa luontoa kohtaan syntyvästä emotionaalisesta suhteesta. Luontoympäristössä romanttinen katse kohdistuu rakentamattomaan ja villiin luontoon, eli sellaiseen, joka ei ole kokijan hallittavissa. Luonto on kokijan edessä valmiina sellaisena kuin se on, ilman että sitä tarvitsee muokata joksikin uudeksi. Kaupunkipiha on puolestaan rakennettua ympäristöä ja pihan omistajan muokattavissa, hänen resurssiensa puitteissa niin henkilökohtaisten kuin kulttuuristenkin mieltymystensä mukaisesti.

¹⁹⁹ Huss et al., 2018, 8.

²⁰⁰ Rannisto, 2007, 52–53.

²⁰¹ Rannisto, 2007, 53–55.

Kollektiivinen katse edellyttää tilannetta, jossa kohde havaitaan muiden ihmisten kanssa samanaikaisesti, eli kohdetta "kuluttaa" useampi henkilö yhtäaikaaisesti. Kollektiivisen katseen kohteena ovat tyypillisesti kaupunkien torit, aukiot ja nähtävyydet eli paikat, joissa liikkuu paljon ihmisiä samanaikaisesti.²⁰² Kaupunkipihojen kohdalla asetelma on harvinaisempi. Kaupunkipiha voi olla kollektiivisen katseen kohteena esimerkiksi, jos piha on mukana jonkinlaisessa avoimien puutarhojen päivässä. Tällöin pihaan tutustuvat henkilöt arvioivat pihaa päivän aikana ja piha on heidän kollektiivisen katseensa kohteena. Samoin kaupunkipiha saatetaan asettaa ehdolle pihakilpailuun, jolloin pihaa arvioivat kollektiivisesti ja systemaattisesti pihakilpailun raadin jäsenet.

Toisaalta kaupunkipiha saattaa sijaita sellaisella paikalla, että se on ohikulkevien ihmisten jatkuvan katseen kohteena. Ohikulkevien ihmisten katseen kohteena olevaa kaupunkipihaa arvioidaan ilman pihaa hallitsevan henkilön pyyntöä tai suostumusta, ihmisillä kun on usein tapana katsella pihoihin niiden ohitse kävellessään. Joissakin tapauksissa kaupunkipihan kadunvarteen sijoittuvasta pihan osasta tehdään tarkoituksellisesti houkutteleva kollektiivisen katseen kohde; kadunvarsipihasta toteutetaan edustava viherkeidas, jota pidetään intensiivisellä hoidolla huolitellussa kunnossa ja johon kollektiivisen katseen annetaan esteettä osua. Ohikulkijoiden ihastelevat katset voivat tuottaa pihaan omistajalle suurta ylpeyden ja onnistumisen tunnetta.

Visuaalisesti miellyttävä kaupunkipiha houkuttelee siirtymään sisätiloista ulkotiloihin. Kaupunkipihaassa tehtävät fyysiset ponnistelut tähtäävät usein siihen, että piha miellyttäisi ulkonäöllisesti henkilön silmää. Näin päämäärä, joka on luonteeltaan esteettinen, antaa yllykkeen fyysiselle ulkona olemiselle. Fyysinen ulkona oleminen puolestaan vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin sekä psyykkisesti että fyysisesti.

Psykologian professori Kalevi Korpelan mukaan rentoutumisen ja elämäntyytyväisyyden kokemukset lisääntyvät luonnossa ja ne samalla vähentävät työkuormituksesta palautumisen tarvetta. Korpela myös toteaa, että mitä suurempi osuus vapaa-ajasta käytetään luonnossa ulkoiluun, sitä vahvempia elpymiskokemuksia sieltä saadaan ja sitä vahvempaa on emotionaalinen hyvinvointi.²⁰³

²⁰² Rannisto, 2007, 53.

²⁰³ Korpela, 2014, 32.

Vaikka Korpela viittaa tässä luonnolla varsinaisiin luontoalueisiin (tarkemmin sanoen kaupunkimetsiin) voitaneen samoja elpymisen kokemuksia tavoittaa myös kaupunkipihoissa. Vaikuttaa siis siltä, että esteettinen päämäärä on kaupunkipihojen kontekstissa keskeisessä roolissa fyysiselle ulkona tapahtuvalle toiminnalle. Näin ollen esteettiset kokemukset, elpyminen ja virkistymisen sekä elämäntyytyväisyyden kokemukset kietoutuvat tiiviisti toisiinsa, kun puhutaan kaupunkipihojen kulttuurisista ekosysteemipalveluista. Korostan vielä, että avainasemaan nousee juuri esteettisyys: esteettiset päämäärät voivat olla yksi keskeisin motivaatiotekijä pihalla tapahtuvalle toiminnalle.

4.6 Yhteenveto esteettisestä kokemuksesta

Yhteenvetona voin luvussa 4 esittelemistäni näkökulmista todeta, että luonnon, kaupunkiluonnon ja myös kaupunkipihojen esteettisten kokemusten syntyprosessi on hyvin moninainen. Esteettiseen kokemukseen vaikuttavat ihmisestä itsestään lähtöisin olevat asiat, kuten kuvittelukyky, tieto ja tietämys tarkasteltavasta kohteesta, luonteenpiirteet (esim. tapa ennakoasenoitua), praktiset näkökulmat, suhde kokemuspäikkään (läheinen/tuttu/vieras) ja sosio-kulttuuriset taustarakenteet.

Ihmisestä itsestään lähtöisin olevien asioiden lisäksi esteettiseen kokemukseen vaikuttavat objektin ominaisuudet, kuten visuaalisuus ja ajallisuus, jotka ihminen voi aistia eri tavoin, esimerkiksi näkemällä, tuntemalla, haistamalla, kuulemalla ja niin edelleen.

Fenomenologisen ympäristöestetiikan näkökulmasta ympäristön kokeminen on aina sosiokulttuurisesti määrittynyt, kokonaisvaltainen ilmiö. Sen lähtökohtana toimii konkreettisesti paikassa oleva ja ajallisesti ympäristöään jäsentävä inhimillinen kokija, jonka yksilöllinen kokemuksellinen perspektiivi pohjautuu aina laajempiin sosiaalisiin ja kulttuurisiin merkitysrakenteisiin. Yksilöllinen kokemus toteutuu siis aina jossain määrin näiden yhteisöllisesti hyväksytyjen taustarakenteiden puitteissa. Vaikka yksilöiden tulkinnat voivat poiketa toisistaan suurestikin, ovat ne yleensä hyvin samanlaisia samaan referenssiryhmään kuuluvilla. Jotta siis voisimme paremmin ymmärtää ympäristön

esteettistä kokemista, tulisi meidän ensin tarkastella kokemukseen vaikuttavia taustarakenteita, sillä ne jäsentävät aina yksittäistä kokemusta.²⁰⁴

Nämä luvussa 4 esiintuomani näkökulmat eivät luonnollisestikaan anna tyhjentävää vastausta siihen, mitä esteettinen kokemus ympäristöestetiikan viitekehysessä tarkoittaa. Tutkimukseni tarkoituksena on aikaansaada riittävän laaja kokonaiskuva ympäristöstä lähtöisin olevista esteettisistä kokemuksista. Pyrkimyksenäni ei siis ole luoda teoreettista malliratkaisua esteettisestä kokemuksesta. Vaikkakaan luvun 4 tarkastelunäkökulmat eivät anna kaiken kattavaa esitystä esteettiseen kokemukseen, antavat ne riittävässä määrin tietoa siitä, että esteettisen kokemuksen syntyprosessiin vaikuttavat hyvin monet eri tekijät. Esteettisen kokemuksen monimutkaisesta syntyprosessista antaa havainnoivan esimerkin muun muassa Christoph Redieksen mallinnus.²⁰⁵

5 KAUPUNKILUONTO: EKOLOGISUUS JA ESTEETTISYYS KOHTAAVAT

Länsimaisessa pihakulttuurissa kaupunkivihreään liittyy toisilleen vastakohtaisia arvostuksia ja asenteita. Kaupunkipihan toivotaan täyttävän käyttäjien toiminnalliset odotukset (mahdollisuus oleskeluun, harrastamiseen jne.), olevan esteettinen ja laadukas, mutta samalla myös helppohoitoinen. Helppohoitaisuuden vaatimus koetaan kokemukseni perusteella hyvin vahvana, sillä kiireisessä elämänrytmissä pihatöihin ei haluta kuluttaa liikaa aikaa. Tällöin tullaan usein ratkaisuun, jossa piha toteutetaan sellaiseksi, että sen hoito koetaan helpoksi. Käytännössä se voi johtaa yksinkertaisiin bulkkiratkaisuihin, kuten nurmikoihin. Monimuotoisten kasvillisuusalueiden toteutus ja hoito voidaan kokea aikaa vieväksi ja osaamista vaativaksi työksi. Nurmikoiden leikkaus voidaan puolestaan kokea pihatyöksi, jonka pystyy suorittamaan, vaikka erityistä osaamista ei olisikaan.

Siihen, minkälaisia kasvivalintoja kaupunkipihojen istutuksissa tehdään, vaikuttavat voimakkaasti kulttuurisiin asenteisiin pohjautuvat esteettiset mieltymykset²⁰⁶. Jotkin koristekasveja voivat nousta suureen suosioon pihakulttuurissa, ilman että suosion

²⁰⁴ Vihanninjoki, 2015, 64–65.

²⁰⁵ Ks. liite 5.

²⁰⁶ Cupino et al., 2013, 79.

taustalla on kummempaa perustetta. Samoin jotkin pihan elementit voidaan kokea esteettisesti miellyttävinä, vaikka ne eivät tue biologista monimuotoisuutta. Esimerkiksi nurmikot voidaan kokea miellyttävinä ja esteettisinä elementteinä ²⁰⁷.

Julkiset representaatiot antavat meille malleja ja luovat odotuksia, joiden mukaisiksi unelmien piha eri elementteineen kuvitellaan. Sosiaalisen median kanavat, painetut puutarhajulkaisut, television pihamuutos-ohjelmat ja messujen näyttelyalueet luovat kulttuuriimme mallia "oikeasta" pihasta: miltä pihan kuuluu näyttää, mitä kasvillisuutta siellä on ja millaisia toimintoja siellä tulee olla. Somessa välähdyksenomaisesti koetut puutarhakuvat ja lehtien sivuilla nähdyt pihakuvat antavat illuusion perustuvaa mallia täydellisestä pihasta, joka sanelee pihan kulutuskulttuurin suuntaviivoja. ²⁰⁸

Nykyisessä pihakulttuurissa pidetään tärkeänä esimerkiksi sitä, että pihassa jatkuu asuinrakennuksen sisätiloihin toteutetun sisustuksen tyyli. Halu sisustaa on siirtynyt jatkumaan sisätiloista ulkotiloihin. Tätä ilmentää myös se, että pihoihin hankitaan yhä useammin erilaisia sisustuksellisia elementtejä aina suurista sohvaryhmistä sisustusesineisiin, kuin myös kitschiin ²⁰⁹. Kulutuskulttuuri uutuuksineen on nykypäivänä kietoutunut vahvasti länsimaiseen piha- ja puutarhakulttuuriin. ²¹⁰

Tutkija Raymond Williams kirjoittaa artikkelissaan *Luontokäsitykset* havaintojaan siitä, miten luontoa pilkotaan osiin tuottaja-kuluttajaperiaatteella osiin. Williamsin kirjoituksen mukaan kuluttaja haluaa vain tuotannon päämääränä olevaa tuotetta ja pakenee kaikkia muita tuotannon tuotteita ja sivutuotteita, jos suinkin voi. Pakeneminen

²⁰⁷ Ignatieva et al., 2017, 219.

²⁰⁸ Makino luokittelee kulutusestetiikan kolmeen kategoriaan arvostettavan kohteen mukaan ja sisällyttää myös arkiset ympäristöt osaksi kulutusestetiikkaa. Ensimmäinen kategoria pitää sisällään taiteen ja populaarikulttuurin arvostamisen. Toiseen kategoriaan kuuluvat hyvin suunnitellut kulutustuotteet sekä kaupat. Kolmanteen kulutusestetiikan kategoriaan kuuluu laaja-alaisesti kaikki arkiset ympäristöt, eli paikat, jotka ympäröivät kuluttajaa. Makino, 2018, 2.

²⁰⁹ "Disneytymisen seurauksia eivät ole ainoastaan suurenluokan huvi- ja teemapuistot, vaan pienemmässä määrin myös esimerkiksi pihat, joita koristavat erilaiset muoviset tai keraamiset tonttu- ja eläinhahmot. Kyse on lähinnä toden ja fantasian sekoittumisesta tavalla, josta voidaan useimmissa tapauksissa käyttää nimitystä kitsch." Forss, 2007, 153.

²¹⁰ Makino toteaa, että eniten esteettistä mielihyvää koetaan sellaisista objekteista, jotka ovat kohtalaisen monimutkaisia. Lisäksi kohteen kiinnostusta aikaansaavat ärsykeominaisuudet, kuten objektin uutuus, herättävät esteettistä vastakaikua. Makino, 2018, 2.

merkitsee lopulta sitä, että kuluttaja kohtelee ylijäämäluontoa samanhenkisesti: kuluttaa sitä näkymänä, maisemana, kuvana tai esimerkiksi raittiina ilmaa. Williams antaa tästä esimerkin: "Teollisuusyrittäjän ja maisemapuutarhurin välillä on enemmän yhtäläisyyksiä kuin yleensä pistetään merkille, – molemmat muokkaavat luontoa sellaisiin muotoihin, joissa sitä voidaan kuluttaa". Eli maisemansuunnittelijan asiakas on osapuoli, joka voi kuluttaa jotakin, vaikkapa syntyneitä näkymää, koska joku muu on sen tuottanut.²¹¹

Elämäntyyliin, jossa pyritään esteettisten kokemusten maksimointiin, voi liittyä moraalisia ongelmia. Tällöin esteettiset arvot korostuvat muiden arvojen kustannuksella, mikä puolestaan voi aiheuttaa tarpeetonta ympäristökuormitusta ja vahingoittaa ekosysteemien toimivuutta. Esteettisessä elämässä tulisi tunnistaa ja huomioida inhimilliseen olemassaoloon kuuluvia perustekijöitä, kuten etiikka, arvot ja moraalit. Filosofin Martin Heideggerin määrittely, että inhimillinen oleminen on aina olemista muiden ihmisten kanssa eli niin kutsuttua kanssa-olemista (das Mit-Sein). Samoin ihminen on aina tekemisissä myös itsestään poikkeavien olioiden kanssa, kuten esineiden ja taideteosten. Tällaista inhimillistä olemista Heidegger nimitti luona-olemiseksi (das Sein-Bei). Elämäntyyli, joka tekee kanssa-olemisen tai luona-olemisen mahdottomaksi esimerkiksi tuhoamalla lähiympäristöä, ei voi rakentaa hyvää inhimillistä elämää. Inhimilliseen olemiseen liittyy välttämättömästi sekä erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa olemista että erilaisten asioiden kanssa toimimista.²¹²

5.1 Kaupunkiluonnon esteettisestä arvostamisesta

Kaupunkiluonnon esteettisen arvostamisen tarkastelussa tukeudun Stephanie Rossin artikkeliin *Paradokseja ja arvoituksia. Puutarhojen ja kaupunkiluonnon esteettisestä arvostamisesta*. Samaiseen artikkeliin on tukeutunut myös Petteri Kummala väitöskirjassaan.²¹³

²¹¹ Williams, 2003, 61. Makinon mukaan taiteilija voidaan nykypäivänä nähdä tuottajana, joka muuttaa tuotteen sellaiseksi, että sillä on esteettistä arvoa. Pyrkimys estetisoimiseen tunkeutuu nykyisin kaikkialle arkielämän kulutusympäristöihin. Ilmiötä tutkitaan kulutusestetiikan tutkimuskentässä, joka on ympäristöestetiikan tavoin suhteellisen uusi tutkimussuuntaus. Makino, 2018, 1.

²¹² Haapala, 2015, 33–34.

²¹³ Kummala, 2016, 18.

Rossin lähestymistapa luonnonestetiikkaan lähtee liikkeelle vastaamalla ontologiseen kysymykseen siitä "mitä luonto on". Hän päätyy pohdintojensa perusteella seuraavaan määritelmään:

"Mielekkään luontokäsityksen tulisi selittää, että luonto ja kulttuuri ovat toistensa vastapareja ja että kummastakaan emme todennäköisesti löydä puhtaita esimerkkejä. Myöntäkäämme siis, että luonto ja kulttuuri ovat toisiinsa kietoutuneita ja luonnollisuus on asteittaista. Voimme yhä tehdä arvostelmia luonnon asteittaisuudesta. Ihminen, joka kävelee hiekkarannalla jättäen jalanjälkensä hiekkaan tekee aivan jotain muuta kuin rakennuttaja, joka pystyttää rannan tuntumaan asuntoja." ²¹⁴

Kaupunkiluonnon määrittelyssä Ross painottaa kaupunkiluonnon ilmenevän suhteellisen hajaantuneena, saarrettuna ja harvinaisenakin asiana. Hän jopa toteaa kaupunkiluonnon koostuvan "jäänteistä". ²¹⁵ Kummala kritisoi Rossin tapaa lähestyä kaupunkiluontoa antamatta kaupunkiulottuvuuden käsitteelliselle tarkastelulle riittävää painoarvoa. Samoin hän kritisoi Rossin biosentristä peruseriaatetta esteettiseen arvostamiseen, eli että luonnollisempi olisi arvokkaampaa kuin vähemmän luonnollinen. ²¹⁶ Kummala itse haluaa korostaa, että kaupunkiluontoa ei tule tarkastella sen enempää luonnon kuin kaupunginkaan kautta, vaan kaupunkiympäristöstä eli sekoittumisen tilasta lähtien. ²¹⁷ Kummala tarkentaa, että kaupunkiympäristöjen arvotusperustana tulisi kaupunkiluonnon suhteen olla ympäristön laatu eikä esimerkiksi ideaali luonnollisuus. ²¹⁸

Kummalan esittämiin huomioihin voin tässä osin yhtyä. Kaupunkiluonnon käsitteen avaaminen jää Rossilta keskeneräiseksi hänen siirtyessään kuvailemaan tarkastelutapojen mittakaavallisuutta sekä niihin liittyviä arvostamisen tapoja. Hän hahmottelee kaupunkiluonnon kokemista mikroskooppisen ja makroskooppisen tarkastelutavan kautta. Mikroskooppisella eli hienotarkenteisella tarkastelutavalla voimme tarkentaa

²¹⁴ Ross, 2006, 21.

²¹⁵ Ross, 2006, 27.

²¹⁶ Kummala, 2016, 75.

²¹⁷ Kummala, 2016, 76.

²¹⁸ Kummala, 2016, 79.

huomiomme hyvin lähelle esimerkiksi jalkakäytävästä putkahtaviin kasveihin tai kastepisaroihin. Makroskooppisessa tarkastelussa kiinnitämme huomiomme laajoihin kohteisiin, kuten laajamittaisiin sääilmiöihin, tähtitaivaaseen tai maantieteellisiin piirteisiin.²¹⁹

Ross jatkaa määrittelynsä tueksi havainnolla, jonka mukaan luonnon ilmeneminen asteittain mahdollistaa luonnollisuuden asteen lisäämisen tai vähentämisen.²²⁰ Hän tarkentaa, että asteittaisen luonnollisuuden käsite on parhaimmillaankin vain kokoava käsite ja tarvitsee jalostamista monessa suhteessa. Tulisi myös ajatella, että kaikilla ihmisen intentionaalisesta toiminnasta alkavilla kausaali- ja vaikutusketjuilla on mahdollisuus lisätä tai vähentää luonnollisuuden astetta annetussa paikassa. Samalla tulisi pitää mielessä tosiasia, että niiden vaikutukset voivat levitä laajalle.²²¹

Ross viittaa Robert Nozickin havainnolliseen esimerkkiin: jos mereen kaadettaisiin pari desilitraa tomaattimehua, ei meri muuttuisi siitä epäluonnolliseksi. Tai jos mereen pääsisi öljyä, ei voida sanoa, että jokin tietty määrä öljyä muuttaisi meren epäluonnolliseksi. Silti voidaan olla yhtä mieltä siitä, että öljypäästö on haitallisempi kuin mereen kaadettu tomaattimehu. Tällaisten vastaparien avulla voitaisiin Rossin mukaan paremmin löytää yhteisymmärrystä luonnollisuuden asteiden arviointiin. Tosin hän tarkentaa, että hänen hahmottelemansa tapa luonnollisuuden asteiden arviointiin ei ole täydellinen ja täydellisen arviointimallin luominen vaatisi monien eri tieteenalojen osallistumista tämällytyypiseen prosessointiin.²²²

Yhtenä pääteesiä Rossin artikkelissa on siis ennallistaminen. Hän haluaa kumota Robert Elliotin aiemmin esittämän väitteen, jonka mukaan luonnon ennallistaminen olisi samaistettavissa taideväärännökseen, sillä sekä taiteen että luonnon arvon perustana on kohteen alkuperäisyys²²³. Rossin näkemyksen mukaan luonnollisuus on asteittaista ja siten luonnollisuutta voidaan lisätä tai vähentää. Ennallistaminen voi siis Rossin näkemyksen mukaan parhaassa tapauksessa lisätä paikan luonnollisuuden astetta.²²⁴

²¹⁹ Ross, 2006, 27–28.

²²⁰ Ross, 2006, 21.

²²¹ Ross, 2006, 24.

²²² Ross, 2006, 25–26.

²²³ Ross, 2006, 21–22.

²²⁴ Ross, 2006, 30.

Ross ehdottaa, että huomio kohdistettaisiin erilaisten vaihtoehtojen muodostamaan jatkumoon, jonka ilmentymiä ovat keskeytetty luonto, muutettu luonto, rakennettu luonto ja keinoluonto. Hänen väitteensä on, että jotkin näistä luonnon tyypeistä ovat tärkeitä esteettisen arvon lähteinä kaupunkiympäristöissä.²²⁵

Rossin jatkaessa luontotyyppien tarkasteluun käy ilmi, että luokittelutermin soveltamisen esimerkkeinä hän käyttää suurikokoisia hankkeita, kuten Evergladsin suoekosysteemiä, St. Lousin Forest Parkia, Palo Altossa sijaitsevaa Byxbee-puistoa sekä Manhattanin Floating Islandia.²²⁶ Hänen käyttämänsä esimerkit ovat siis hyvin spesifejä ja jopa maailman mittakaavassa uniikkeja tapauksia. Rossin hahmottelema tapa ei mielestäni näillä esimerkeillä riittävästi avaa luokittelutyypin soveltamista tavanomaiseen kaupunkiluontoon. Millä tavoin lähimetsät, tienvarsialueet, tavanomaiset puistot tai esimerkiksi kaupunkipihat luokiteltaisiin?

Rossin artikkelissa pidän tärkeänä huomiona sitä, että luonto ja kulttuuri ovat toisiinsa kietoutuneita. Kummalan tavoin en allekirjoita Rossin määrittämää tarkastelutapaa luonnollisuuden asteista, sillä luonnollisuuden asteiden luokituksista saattaisi käytännössä muodostua loppumaton toimitus²²⁷. Kummala hieman kärjistäen toteaa, että Ross tarjoaa artikkelissaan ainoaksi esteettisen arvioinnin ja arvottamisen perusteeksi biosentrisyyden, eli että luonnollisempi on arvokkaampaa kuin vähemmän luonnollinen²²⁸.

Oman tulkintani mukaan Ross painottaa biosentrisyyttä, mutta samalla hän hyväksyy luonnollisten ja keinotekoisien piirteiden yhteen kietoutumisen. Tämä ilmenee muun muassa hänen tarkkasanaisestä kuvailusta, jonka hän antaa Palo Alton Byxbee-puistosta. Hän kertoo olevansa vaikuttunut tavasta, jolla luonnollisuus ja keinotekoisuus yhdistyvät tässä paikassa tuottaen kokemuksen, joka ei jää jälkeen oikeasta luontokokemuksesta.²²⁹

Ross siis käyttää "puhdasta" luontoa vertailupisteenä esteettisen kokemuksen arvioimisessa, mutta ei näe, etteikö esteettinen kokemus voisi olla yhtä voimakas luonnollisten ja keinotekoisien elementtien kietoutuessa toisiinsa. Juuri tähän

²²⁵ Ross, 2006, 30.

²²⁶ Ross, 2006, 30–35.

²²⁷ Kummala, 2016, 74.

²²⁸ Kummala, 2016, 75.

²²⁹ Ross, 2006, 34.

oivallukseen perustan oman näkemykseni. Luonto ja kulttuuri – luonnollinen ja keinotekoinen – kietoutuvat, limittyvät ja sekoittuvat jatkuvasti toisiinsa muodostaen erilaisia yhdistelmiä, joista voi kehkeytyä vaikuttavia esteettisiä kokemuksia – aivan kuten luonnonestetiikassakin.

En kritisoi Kummalan tavoin Rossin ajatusta kaupunkiluonnon tarkastelusta suhteessa alkuperäiseen puhtaaseen luontoon ²³⁰. Kun ajattelemme ihmisen kehityspolkua alkukantaisista esi-isistämme nykyihmiseen, huomaamme missä nykyihmisen alkukoti on: puhtaassa luonnossa. Kykymme katsoa, havaita ja tulkita ympäröivää maailmaa on saanut alkunsa alkukantaisten esi-isiemme toimiessa luonnossa. Kykymme ja taitomme ovat kehittyneet, kun luonnonympäristöissä menestyminen on vaatinut sopeutumista. Vaikka nykyihmisen fyysinen syntymä- ja elinpaikka on yhä useammin keinotekoinen kaupunkiympäristö (jossa kosketus luontoon voi jäädä vähäiseksi ja rajoittuneeksi), emme kuitenkaan pääse pakoon sitä tosiasiaa, että olemme geneettisesti lähes alkukantaisten, luonnossa eläneiden esi-isiemme kaltaisia ²³¹. Nykyihmisen mielen perukoilta löytyy edelleen jonkinasteinen tarve olla kosketuksissa luonnon kanssa, olipa se sitten puhdasta luontoa tai kulttuuristettua luontoa. Tähän ajatukseen perustuen näkemykseni on, että nykyihmisen tapa kokea ympäröivää maailmaa pohjautuu esi-isiemme tapaan kokea ympäröivää maailmaa. Tästä syystä on mielestäni luontevaa, että luontoympäristöjen tarkastelussa viitepisteenä käytetään puhdasta luontoa.

Professori Ellen Dissanayaken mukaan ihmisten mieltymys taiteeseen ja esteettisiin kokemuksiin juontaa juurensa satojen ja tuhansien ihmissukupolvien taakse esi-isiemme erilaisiin rituaalisiin seremonioihin, joissa muun muassa kehon maalaaminen, koristautuminen, laulu ja tanssi olivat keskeisiä osia rituaalisessa kokonaisuudessa. Dissanayaken mukaan nykyisessä esteettisessä ja taiteellisessa keskustelussa tulisi palauttaa mieliin se tausta, jota varten taide (ja sitä kautta estetiikka) alun perin on

²³⁰ Kummala, 2016, 74.

²³¹ Ihminen on geneettisesti hyvin lähellä myös muita kädellisiä. Esimerkiksi ihmisen ja simpanssin perimän vertailu paljastaa, että toisiaan vastaavat proteiinit eroavat keskimäärin vain kahden aminohapon osalta. Erojakin siis on, mutta hätkähdyttävämpää on ihmisen ja simpanssin suuri samankaltaisuus. Hanski, 2011, 88.

syntynyt. Ihmishistorian aikana tämä ihmisen artistisuus on juurtunut syvälle osaksi ihmistä.²³²

Pidän Dissanayaken ajatusta ihmisen alkukantaisesta artistisuudesta mielenkiintoisena. Hänen huomionsa mukaan suurena muutoksena taiteen kokemismaailmassa on se, että esi-isämme tekivät taiteen itse ja olivat itse osa taideperformanssia, kun nykyisin esteettisiä arvoja sisältäviä asioita useimmiten koetaan sivusta (kuten katsotaan maisemaa tai taideteosta) ilman mukanaoloa taidetapahtumassa.

233

Biosentristä ajattelua tukevat myös niin sanottuun evoluutio-estetiikkaan liittyvät viimeaikaiset tutkimukset. Tutkimuksilla on esimerkiksi pystytty osoittamaan, että ihmisen käsitykset kauneudesta ovat kehittyneet elinympäristöihin sopeutumisen tuloksena ja linkittyvät vahvasti eloonjäämiseen ja lisääntymiseen.²³⁴ Wei Zhangin ja hänen tutkijakollegoidensa tutkimustulokset osoittivat, että ihminen kiinnittää luontevammin huomiotaan ja on mieltynempi maisema-arkkitehtuuriin kuin muuhun arkkitehtuuriin. Laajemmin ajatellen tätä voidaan selittää juuri sillä, että ihmisen kauneustaju on liitoksissa ihmisen evoluutioon.²³⁵

5.2 Ihminen luonnon muokkaajana

Törmäsin sanapariin kulttuuristettu luonto emeritusprofessori Yrjö Sepänmaan kirjoittamassa artikkelissa *Maa vihertyy. Vihertaitteen ja -taitojen estetiikka.*". Sepänmaa kirjoittaa, että kulttuuristettu luonto on luontoa, joka lepää ylläpitomme varassa. Ilman ihmisen huolenpitoa kulttuuristettu luonto palautuisi vähitellen alkutilaansa.²³⁶ Puutarhat, pellot, puistot ja kaikki muutkin viherrakentamisen muodot vaativat vapaasta luonnosta poikkeavaa jatkuvaa huolenpitoa. Hoitamattomat alat villiintyisivät, peltoaukiot metsittyisivät ja puistot kasvaisivat umpeen, jos niitä ei säännöllisesti kylvettäisi, istutettaisi, kitkettäisi, leikattaisi, raivattaisi jne.²³⁷ Tämä loppujen lopuksi

²³² Dissanayake, 2013.

²³³ Dissanayake, 2013.

²³⁴ Zhang et al., 2018, 2.

²³⁵ Zhang et al., 2018, 8.

²³⁶ Sepänmaa, 2017, 15.

²³⁷ Sepänmaa, 2017, 14.

hyvin yksinkertainen selitys selventää erinomaisesti sitä, miten varsinainen luonto eroaa kulttuurisesta luonnosta. Kiinnittäisin vielä huomiota Sepänmaan käyttämään sanapariin vapaa luonto. Hänen mukaansa tarkemmin sanottuna siis "aito ja puhdas" luonto on vapaa ihmisen säännöllisistä ylläpitotoimista.

Kaupunkiluontoon kohdistettavat ylläpitotoimet voivat laajuudeltaan olla hyvin massiivisia. Ekologisten ja esteettisten arvostusten välisestä ristiriitaisesta suhteesta antaa havainnollisen esimerkin Etelä-Kaliforniassa sijaitseva Santa Barbaran kaupunki, jossa on kuluneen vuosikymmenen aikana kärsitty ilmastonmuutoksen aiheuttamasta pitkäaikaisesta kuivuudesta. Santa Barbaran rantakaupunkia on totuttu luonnehtimaan vihreäksi keitaaksi, paratiisiksi, jota Kalifornian kuivat rinnemaat ympäröivät.²³⁸

Kaupungin vehreys juontaa juurensa 1800-luvun loppuun, jolloin Italiasta kotoisin ollut kasvitieteilijä Francesco Franceschi aloitti kaupungissa systemaattisen työn alueen vehreyttämiseksi ja toi Santa Barbaraan lukemattomia eri kasvilajeja ympäri maailmaa. Hänen tavoitteenaan oli tehdä Santa Barbarasta rehevä ja vihreä visuaalinen speaktaakkeli.²³⁹

Franceschin työn perintö elää edelleen vahvana Santa Barbarassa ja se näkyy sekä kasvillisuuden monilajisuudessa että sen tiheydessä, mutta myös kaupunkilaisten erityisessä paikkakokemuksessa. Vehreys on vuosikymmenien aikana rakentunut tärkeäksi identiteettitekijäksi niin Santa Barbaralle kuin sen asukkaille ja vehreyden ylläpitoon ollaan oltu halukkaita panostamaan huomattavia resursseja, niin taloudellisesti, työmäärällisesti kuin aineellisesti (muun muassa säännöllisenä ja laajamittaisena kasteluna).²⁴⁰

Pitkittyneen kuivuuden myötä kaupungissa tultiin tilanteeseen, jossa oli tehtävä linjaus kastelun merkittävästä rajoittamisesta, koska rajalliset resurssit oli keskitettävä vain välttämättömään. Kaupungissa tiedostettiin, että kastelun lopettaminen tulee aikaansaamaan kasvillisuuden näivettymistä, mikä vaikuttaisi Santa Barbaran kaupunkiluonnon koettuun esteettisyyteen ja sitä kautta myös paikkakokemukseen.²⁴¹

²³⁸ McCumber, 2017, 246.

²³⁹ McCumber, 2017, 248–249.

²⁴⁰ McCumber, 2017, 249–250.

²⁴¹ McCumber, 2017, 251–252.

Kaupungissa päätettiin järjestää kampanja *Gold is the New Green*, jonka tavoitteena oli kannustaa asukkaita lopettamaan pihanurmikoiden kastelu kuivuuden aikana ja antaa nurmikoiden kellastua kullankeltaisiksi. Päämääränä oli vaikuttaa asukkaiden kauneuskäsitykseen: kuivuuden vaivaama kullankeltainen nurmikko olisi ylpeydenaihe, kun puolestaan kuivuudesta huolimatta vihreänä pysyvä nurmikko häpeänaihe.²⁴²

Santa Barbaran tapaus antaa havainnoivan esimerkin siitä, miten esteettiset kauneuskäsitykset ja arvostustavat voivat rakentua pitkän ajan kuluessa. Santa Barbaran tapauksessa Franceschin alkuunpanema esteettinen ihanne aikaansaatiin rakentamalla keinotekoinen paratiisi, joka irrotti paikan yhä etäämmälle sen ekologisista realiteeteista (muun muassa kuivasta ilmastosta). Andrew McCumber toteaa Santa Barbarasta kertovassa artikkelissaan, että esteettisistä lähtökohdista oleva tapa arvostaa ympäristöä voi erottaa meidät paikan ekologisista realiteeteista²⁴³. Santa Barbaran tapauksen tyyppiset, ekologisten kriisien nostattamat tarpeet tulevat McCumberin mukaan todennäköisesti aiheuttamaan painetta muuttaa kulttuurisia näkemyksiämme luonnon ja yhteiskunnan välisestä suhteesta²⁴⁴.

5.3 Kasvit elävänä rakennusmateriaalina

Ihmiskeskeisesti ajateltuna istutettujen kasvien on tarkoitus tuottaa hyötyjä, jotka ovat ihmiselle mielekkäitä. Pihaan istutettujen puiden toivotaan esimerkiksi tuovan suojaa tuulelta tai pensasaidan tuovan näköestettä naapuriin. Samoin kasvien toivotaan tuottavan mielihyvää kukkiessaan tai hedelmäpuiden tuottavan maukkaan sadon. Pihaan hankitut ja sinne istutettavat kasvit ovat rakennusmateriaalia, jolla pyritään aikaansaamaan toivotunlainen piha. Lopputuloksena tästä syntyy kaupunkiluontoa, jota Kummala kutsuu hybridiksi, kuten aiemmin todettiin.

Kaupunkiympäristö on Kummalan mukaan jatkuva prosessi, jossa ilmenevillä asioilla ja ilmiöillä alkaa hybridiluonteesta johtuen välitön neuvottelu. Kummala viittaa tässä filosofi Bruno Latouriin, joka on todennut, että ”Luonto ja kulttuuri kirnutaan samaksi

²⁴² McCumber, 2017, 252–254.

²⁴³ McCumber, 2017, 254.

²⁴⁴ McCumber, 2018, 248.

mössöksi joka päivä”.²⁴⁵ Tämä sekoittuneisuuden tila konkretisoituu hyvin puutarhakasveissa, jotka ovat lähtöisin luonnosta talteen otetuista alkuperäiskasveista ja joita on ihmisen toimesta jalostettu.

Puutarhakasvit voi nykyisin nähdä kulutushyödykkeiksi, joita hankitaan, kulutetaan ja käytetään itselle sopivassa muodossa.²⁴⁶ Kärjistetyimmän esimerkin antavat tästä kausikasvit, joita hankitaan vaihtuvan sesongin mukaan: keväällä ulko-oven vieressä olevaan piharuukkuun istutetaan narsisseja ja orvokkeja, kesän koittaessa kasvit vaihdetaan pelargoneihin ja muihin kesäkukkiin, jotka lopulta syksyllä korvataan havuilla ja kanervilla. Piharuukkuun istutettavien kasvien ei odoteta olevan pitkäikäisiä, vaan on selvää, että ne päätyvät lyhyen käytön jälkeen jätteeksi. Näiden kertakäyttöisten kausikasvien ensisijainen tarkoitus on tuottaa hetkellisesti visuaalisesti miellyttävää ympäristöä ja tuottaa eriasteisia esteettisiä kokemuksia.

Kasveihin liittyy muihin pihan materiaaleihin verrattuna poikkeava piirre: kasvit ovat elävää rakennusmateriaalia ja vaativat menestyäkseen kasvulle suotuisia olosuhteita. Kasvit ovat eläviä organismeja ja niillä on omat biologiset ominaisuutensa. Nämä biologiset ominaisuudet tunnistetaan kasvien tuotannossa. Esimerkiksi kausikasveja lisätään lajille soveltuvien lisäystavoin ja niiden taimia kasvatetaan kullekin lajille suotuisissa olosuhteissa. Kausikasvitaimien kasvatusaika pyritään optimoimaan sellaiseksi, että kasvit ovat juuri aloittamassa kukintaansa vähittäismyynnin alkaessa. Samoin monivuotisia kasveja kasvatetaan taimistoilla kasvitieteelliseen tietoon nojautuen. Kasvien tuotannossa luonnontieteellistä tietoa hyödynnetään taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi, koska hyvissä olosuhteissa kasvaneet kasvit houkuttelevat ostajia ja päätyvät näin kuluttajien ostoskärryihin.

Elävinä organismeina kaupunkipihaan istutetut kasvit eivät ole irrallaan muusta ekosysteemistä. Kasvit juurtuvat osaksi maaperäekosysteemiä kasvualustassaan (joka myös on usein muualta tuotua ja siten keinotekoista) ja tuottavat kasvaessaan muille pihan habitaateille ravintoa sekä suojapaikkoja. Kasvit jatkavat lisääntymistään lajille tyypillisin lisääntymistavoin ja lisääntymistavasta riippuen kasvit voivat levitä tontin ulkopuolisiin ympäristöihin. Koska käsittelemme yksityispihoissa materiaalia, joka on elävää, tulee niiden käytössä perustellusti huomioida niihin liittyvä kasvitieteellinen tieto.

²⁴⁵ Kummala, 2016, 78.

²⁴⁶ Rannisto, 2007, 77–79.

Samalla on hyvä tiedostaa, että mitä paremmin tunnemme kasvien ekologisen merkityksen muille habitaateille, sitä paremmin voimme turvata ja lisätä kaupunkiluonnon monimuotoisuutta kestäväällä tavalla. Kasvivalikoiman lajimäärän yltiöpäinen lisääminen ei saisi olla itse tarkoitus. Sen sijaan tulisi keskittyä kasvillisuuden monikerroksellisuuteen ja kasvivalikoiman laatutekijöihin. Laatutekijöillä tarkoitan, että ei käytetä vieraslajeja ja että kasvit vastaavat istutuspaikan biotooppia.

5.4 Vihreä estetiikka

Koristekasvien ja luonnonkasvien arvottamiseen kytkeytyy vastakkainasettelua. Ympäristöesteettisessä keskustelussa on viime vuosikymmeninä ollut esillä kysymys positiivisesta ja kriittisestä estetiikasta. Positiivinen estetiikka katsoo, että luonto ja luonnontila on aina kaunis. Kriittinen estetiikka koskee ihmisen tekemää, jollainen on vain joissakin tapauksissa kaunis ja voisi aina myös parantua. Tämän ajattelun mukaan luonnollinen on aina kaunista, kun taas jalostettu on vain joskus kaunista.²⁴⁷ Jalostetut ja viljeltyt kasvit ovat ihmisten manipuloimia ja kuuluvat siten kriittisen estetiikan alueelle. Kulloinkin vallalla olevat makumieltymykset ja muoti-ilmiot määrittelevät, mille on kysyntää ja minkä tuottaminen niin kotimaisissa kuin ulkomaisissakin kaupapuutarhoissa on taloudellisesti kannattavaa.²⁴⁸

Stephanie Ross käsittelee puutarhan esteettistä arvostamista vastaamalla kysymykseen "Miten meidän tulisi suhtautua tavallisiin puutarhoihin, joita näemme ja koemme, eli puutarhoihin, jotka eivät edes väitä olevansa taidetta?" Rossin näkemyksen mukaan:

"Voimme arvostaa miellyttäviä muotoja, kokonaissuunnitelmaa, värejä ja tekstuureja silloinkin, kun puutarhat eivät pyri välittämään diskursiivisia sisältöjä. Voimme kuitenkin tuoda mukaan kasvitieteellisen ja muunkinlaisen tiedon, jonka avulla voimme perehtyä kahteen ominaisuuteen: harvinaisuuteen ja vaikeuteen. Nämä kaksi ominaisuutta nousevat esiin, kun nojaututaan kontrafaktuaaliseen ajatteluun, kuten nojauimme luonnollisuutta koskevien arvostelmien tapauksessa. Tavallisten puutarhojen

²⁴⁷ Sepänmaa, 2017, 100.

²⁴⁸ Sepänmaa, 2017, 101.

arvostaminen ei siis nähdäkseni pohjautu pelkästään esteettisille kriteereille, vaan myös siihen kuinka kaukana luonnontilasta ne ovat! Tämä saattaa vaikuttaa paradoksaaliselta, sillä suurin osa puutarhoista koostuu luonnollisista osista. Mutta jos kysymme, mikä olisi ollut toisin, paljastuu, kuinka kaukana puutarhan osaset ovat paikallisesta ekosysteemistä. Samanlainen kysymys voidaan kysyä koskien yksittäisiä kasveja. Voimme kysyä ovatko ne harvinaisia, ovatko ne erikoisia hybridejä, onko niitä vartettu tai jalostettu muodostamaan kerrottuja kukkia, kuuluvatko ne luonnostaan ilmastoomme ja esiintyvätkö ne luonnostaan niiden kasvilajien kanssa, jotka ympäröivät niitä puutarhassa. Perinteinen käsitys, jonka mukaan puutarhat kyseenalaistavat jaon luonnon ja taiteen välillä auttaa meitä löytämään tapoja arvostaa esteettisesti sekä tavallisia puutarhoja että puutarhoja, jotka pyrkivät olemaan taideteoksia. Taidepuutarhoja arvostaessamme korostuvat niiden yhteydet taidemaailmaan, ja tavallisia puutarhoja arvostamme ainakin osittain sen perusteella, miten kaukana ne ovat luonnosta."²⁴⁹

Rossin näkemyksen mukaan tavallisia kaupunkipihoja ja -puutarhoja arvostetaan ainakin osittain sen perusteella, miten kaukana ne ovat luonnosta. Väitteessä saattaa olla paikkansapitävyyttäkin, mutta näkemystä tulee mielestäni avata myös muihin suuntiin.

Länsimaisessa puutarhakulttuurissa on yhtenä uutena trendinä nähtävillä luonnonkasvien käyttö. Ekologinen peruste trendin taustalla on vahva: luonnonkasvit eivät vaadi kuluttavaa hoitoa, kuten lannoitusta, kastelua ja torjunta-aineiden käyttöä.²⁵⁰ Luonnonkukkia ja alkuperäiskasveja kasvavat puutarhat sulkevat piiriinsä luonnollisen hedelmällisyyden ja vuodenaikojen kierron. Tällaiset pihat ovat aiemmin koettu ulkonäkönsä johdosta epäsiisteinä, mutta ovat vähitellen alkaneet saada arvostusta erilaisen kauneutensa ansiosta.²⁵¹ Professori Yuriko Saito siteeraa artikkelissaan *Arjen estetiikan vihertyminen* tunnettua perennasuunnittelija Piet Oudolfia, joka on sanonut: "Totta kai elämä on todellisen kauneuden etsimistä, mutta myös kauneuden löytämistä

²⁴⁹ Ross, 2006, 38.

²⁵⁰ Sepänmaa, 2017, 100.

²⁵¹ Saito, 2017, 120.

asioista, jotka ensi silmäyksellä eivät näytä kauniilta" ²⁵². Oudolf on lisäksi todennut, että kasvia kannattaa kasvattaa vain, mikäli se näyttää hyvältä myös kuoltuaan ²⁵³.

Radikaali, äkillinen muutos esteettisessä linjauksessa voi olla liian nopea niille, joiden esteettinen maku on linnoittautunut tavanomaisiin standardeihin. Saito viittaa Joan Nassauerin tutkimukseen, jonka mukaan nurmikenttien tavanomaiseen vihreään estetiikkaan ²⁵⁴ tottuneet amerikkalaiset voivat hyväksyä luonnonkasvipuutarhat vain tiettyyn rajaan saakka. Odottamaton poikkeaminen perinteestä tuntuu heistä yksinkertaisesti sotkuiselta ja epäsiistiltä toiminnalta, joka kieli pihan omistajan laiminlyönneistä ja huolimattomuudesta. ²⁵⁵ Epäsiisteinä pidetyt ekologiset pihat saatetaan kokea epämiellyttäväksi myös siksi, että luonto tulee niissä liian lähelle; hoitamattomien alueiden sisällä mahdollisesti piilevät matelijat tai hyönteiset (mm. punkit) koetaan niin vastenmielisinä jo ajatuksen tasolla, ettei "luonnonmukaisuuteen" haluta siirtyä.

Saito nostaa esiin Joan Nassauerin näkemyksen, jonka mukaan olisi tarkoituksenmukaista esitellä luonnon monimuotoisuutta ja rakentaa ympäristöystävällisempiä kaupunkimaisemia. Näiden tulisi sisältää myös kylliksi viittauksia tuttuuteen sekä kulttuurisen kestävyuden tunnusmerkkeihin. Tällaisia elementtejä olisivat esimerkiksi siisti raja, aita tai muu reunus, joka osoittaisi, että näennäisen leväperäinen ulkomuoto onkin tarkoituksellinen sekä vaalimisen ja hoitamisen arvoinen. ²⁵⁶

Saito tiivistää artikkelinsa lopuksi oman näkemyksensä puutarhan esteettisestä arvostuksesta:

"Ottaessamme kantaa estetiikkaan emme voi väheksyä kohteen aistimuksellisen kosketuspinnan tärkeyttä. Toisin sanoen: vaikka

²⁵² Saito, 2017, 120.

²⁵³ Mutanen, 2012, 12.

²⁵⁴ Vihreyden esteettinen kauneus on amerikkalaisessa asuin ympäristössä perustunut nurmikentän ihanteeseen: nurmikön on oltava vihreä, rikkaruohoton, sametinpehmeä ja huolellisesti leikattu. Tällaisen esteettisen ihanteen toteuttaminen edellyttää runsasta vedenkäyttöä, kemikaaleja, polttoainetta sekä jatkuvaa vaivannäköä. Saito, 2017, 118–119.

²⁵⁵ Saito, 2017, 125.

²⁵⁶ Saito, 2017, 125.

käsitteelliset näkökohdat, vaikkapa sellaiset kuin ekologiset seurannaisvaikutukset ja vaikutus yhteishenkeen, vaikuttavat puutarhan esteettiseen arvoon merkittävällä tavalla, ne eivät määrittele sen esteettistä arvoa. Vaikka monenlaiset assosiaatiot siis esittäisivätkin yhteisöpuutarhojen ja luonnonkukkatarhojen tähän saakka laiminlyödyn kauneuden positiivisessa valossa, jotkin järjestelyt ja mallit ovat esteettisesti viehättävämpiä, jotkin vähemmän viehättäviä kuin toiset... esteettisesti jotkin puutarhat ovat toisia selvästi parempia, vaikka niiden ympäristöarvot olisivat samalla tasolla.

Arjen estetiikan on siten kyettävä sekä keskittymään kohteen aistimukselliseen kosketuspintaan että ottamaan huomioon vakavat seuraamusvaikutukset, jotka eivät ole aisteille ilmeisiä. Estetiikkaa eivät muut näkökohdat, kuten esimerkiksi moraaliset, poliittiset tai ympäristönäkökohdat, saisi alistaa. Estetiikan autonomian säilyttäminen ei kuitenkaan tarkoita, että sen pitäisi pysytellä kokonaan erossa noista merkityksellisistä elämänalueista. Olemme saaneet arjen estetiikalta vallan maailmanrakennusprojektillemme ja siksi meidän on suhtauduttava vakavasti sosiaaliseen vastuuseemme." ²⁵⁷

Olen Saiton kanssa samaa mieltä siitä, että arjen estetiikassa on otettava huomioon sen mahdolliset vakavat seuraamusvaikutukset. Mielestäni erilaisten käsitteellisten näkökulmien painoarvoja tulee kuitenkin tarkastella aina tapauskohtaisesti. Siten saattaa nousta esiin tapauksia, joissa moraaliset, eettiset, historialliset, sosiaaliset, poliittiset tai ekologiset näkökohdat nousevat esteettisten näkökohtien yläpuolelle. Esimerkiksi kaupungin toriaukion uudistunut ilme graniittikivetyksineen voi katsojan mielestä vaikuttaa hyvin arvokkaalta ja kauniilta. Mutta vaikuttaisiko esteettiseen kokemukseen ja paikan huokumaan arvokkuuden tunteeseen tieto siitä, että kivien alkuperä on kotimaan sijasta Kiina, jossa tehdastyöntekijät saattavat työstää kiviä ihmisoikeuksia loukkaavissa työoloissa? Tai jos kuvitellaan hypoteettinen tilanne, jossa kaikin puutarhataiteen sääntöjen mukaan toteutettavaan kompositionaalisesti mielenkiintoiseen ja

²⁵⁷ Saito, 2017, 125.

aistimukselliseen puutarhaan istutetaan pelkästään ekosysteemeille haitallisiksi todettuja vieraskasveja. Olisiko tämä puutarha positiivisessa mielessä esteettinen?

Toisaalta Saiton oma esimerkki (siitä, että jotkin puutarhat ovat toisia selvästi parempia kuin toiset, vaikka niiden seurannaisvaikutukset olisivat samalla tasolla) osoittaa, että tapauskohtaisessa tarkastelussa voidaan päätyä siihen, että esteettiset näkökulmat nousevat painoarvoltaan muiden näkökohtien yläpuolelle.

Kulttuurituotteen kohtaamisessa korostuvat myös Tarja Ranniston mukaan tiedon tuomat lisäarvot, olivatpa tiedot sitten kulttuurista tietoa, historiallista tietoa tai esimerkiksi luonnontieteellistä tietoa.²⁵⁸ Yhdistäisin tämän ajattelutavan rakennettuihin ympäristöihin: kaupunkipihat ovat kulttuurituotteita, joista saataviin esteettisiin kokemuksiin vaikuttavat ratkaisevasti niihin liittyvät erilaisten tietojen tuomat näkökulmat.

5.5 Kaupunkiluonnon ennallistamisen käytännön sovelluksia

Stephanie Rossin artikkelissa kiinnitin huomiota hänen ennallistamista koskevaan näkemykseensä. Näen Rossin tavoin ennallistamisen välineenä, jonka avulla voidaan lisätä kaupunkiluonnon määrää. En siis koe, että ennallistaminen olisi Robert Elliotin kritisoimaa väärentämistä. Reaalimaailmassa ollaan tilanteessa, jossa ympäristöjä otetaan jatkuvasti rakentamiskäyttöön, niitä muokataan, kaivetaan, karsitaan, täytetään ja niin edelleen²⁵⁹. Tyypillisesti alueita myös maisemoidaan käytön tai rakentamisen jälkeen. Eli ollaan tilanteessa, jossa alueita voidaan myös ennallistaa.

Ross puhuu ennallistamisen yhteydessä, että luonnollisuuden asteen lisäämisen tai vähentämisen pitäisi olla mahdollista. Ennallistaminen voi siis hänen näkemyksensä mukaan vaikuttaa paikan luonnollisuuteen. Tässä haluan korostaa, että ennallistamiseen

²⁵⁸ Rannisto, 2007, 82–83.

²⁵⁹ Esimerkiksi pientalon rakentamisessa ensimmäinen vaihe on tonttimaan muokkaaminen rakentamiselle soveltuvaksi. Tyypillisesti tontin "alkuperäinen" luonto poistetaan kauttaaltaan ja maa-aineksia korvataan tarvittavissa määrin tonttia stabilisoivilla ja kuivattavilla uusilla maa-aineksilla. Maansiirtotöiden yhteydessä toteutetaan kiinteistön lukuisat tekniset työt, kuten viemäröinnit ja kaapeloinnit. Maansiirto- ja perustustöiden jälkeen siirrytään rakennusten pystytysvaiheeseen. Usein pihaan liittyvä rakentaminen aloitetaan vasta sen jälkeen, kun muut rakentamistyöt on saatu valmiiksi. Viimeistään tässä vaiheessa alkaa pohdinta, miten pientalotontti toteutetaan.

tulisi vahvasti liittää toiminnan tavoitteellisuus. Ennallistamisen päämääränä tulisi olla niin biologisesti kuin esteettisestikin monimuotoinen viheralue, jonka suunnittelun, toteutuksen ja ylläpidon aikana huomioidaan riittävässä määrin moraaliset, eettiset, historialliset, sosiaaliset, poliittiset sekä erityisesti ekologiset näkökohdat.

Ekologisuuden huomioiminen on osaltaan jo siirtynyt kaupunkiympäristöjen suunnitteluun, rakentamiseen sekä ylläpitoon, ja esimerkiksi elinympäristöjen suojelua pidetään yhä tärkeämpänä. Luonnon monimuotoisuuden lisääminen ja toisaalta myös vähentynyt ylläpidon rahoitus ovat osaltaan vaikuttaneet vaihtoehtoisten suunnitteluratkaisujen kehittämiseen. Ekologisia kaupunki-istutuksia on kehitetty etenkin Saksassa, Britanniassa, Yhdysvalloissa, Hollannissa ja Ruotsissa. Ekologisia istutuksia määrittävät kasvillisuuden luontainen kehittyminen ja ekologisten prosessien huomioiminen.²⁶⁰

Kaikki keinotekoiset istutukset muuttuvat luonnonkierron mukaan, mutta muutokseen pyritään vaikuttamaan hoidon intensiteetillä. Istutuksia, samoin kuin ympäristöjä, voidaan määritellä sen mukaan, kuinka staattisia tai dynaamisia ne ovat. Täysin staattinen ympäristö on esimerkiksi muotopuutarha, jossa kasvit halutaan pitää suunnitelluilla sijainneillaan säännöllisillä hoitotoimenpiteillä. Staattisuuden vastakohtana on tässä dynaamisuus. Dynaamisen ympäristön tyyppiesimerkkinä on metsä, jonka kasvillisuus saa muuttua vapaasti sukcession eri vaiheiden mukaan. Huomionarvoista siis on, että ylläpidon tarve vähenee dynaamisuuden lisääntyessä.²⁶¹

Kasvisuunnittelija Noel Kingsbury on laatinut kategorian, jossa istutustyyli luokitellaan istutusten staattisuuden tai dynaamisuuden mukaan sekä luonnonvaraisten lajien osuuden mukaan. Luokkia on kuusi ja ne ovat nimeltään muodollinen istutus, massaistutus, perinteinen vapaamuotoinen istutus, tyylitelty luonto, biotooppi-istutus ja habitaatin palauttaminen. Dynaamisuus on vähäisintä muodollisissa istutuksissa ja suurinta istutuksissa, joita voidaan luonnehtia habitaattia palauttavaksi. Luokittelussa huomioidaan myös, että staattisten istutusten taustalla elää vahvana perinteinen ja pitkään vallalla ollut puutarhakulttuuri, kun taas dynaamisten istutusten taustalla korostetaan istutusten ekologisia arvoja.²⁶²

²⁶⁰ Lettojärvi, 2017, 4–6.

²⁶¹ Lettojärvi, 2017, 6.

²⁶² Lettojärvi, 2017, 6–7.

Kingsburyn tarkennuksen mukaan esimerkiksi Piet Oudolfin istutukset eivät ole dynaamisia istutuksia sanan varsinaisessa merkityksessä, sillä vaikka käytetyt kasvit ovat enimmäkseen vähän jalostettuja luonnonkasveja, ovat ne sommiteltu staattisiksi ryhmiiksi. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tämän tyyppiset, julkisuutta saavat "luonnonmukaiset" istutukset lisäävät niiden tunnettuutta ja kiinnostavuutta yleisössä. Tämä on toivottava suuntaus, sillä kaupunkiympäristöjen kasvilajivalinnoissa korostuvat edelleen toiminnalliset elementit, kuten lajien kestävyys, ulkonäkö ja käyttö. Kasveja esimerkiksi käytetään sisustuselementtien tavoin, eikä niiden elinstrategiaa osana kasviyhdyskuntaa huomioida, jolloin niiden elinikä voi lyhentyä ja uusimistarve lisääntyä.²⁶³

Iiris Lettojärvi on koonnut Viherympäristöliiton julkaisemaan *Dynaaminen kasvillisuussuunnittelu* -julkaisuun esimerkkejä erilaisista maailmalla käytetyistä ekologisista istutustyypeistä. Tällaisia sovelluksia ovat muun muassa: englantilaiset yksivuotiset kukkaniityt, luonnonkasviniityt, englantilaiset luonnonmukaiset perennaistutukset, ruohottomat koristenuimet, saksalainen Go spontaneous -suuntaus, yhdysvaltalaiset preeriaistutukset, metsäpuutarhat, saksalainen perennojen kasvupaikan mukainen luokittelu (lebensbereich) ja ruskeat katot. Ekologisten istutusten sovelluksia käytetään esimerkiksi nurmialueiden korvaamisessa, perennaryhmissä tai mukailtuna metsäkasvillisuutena.²⁶⁴ Suomessa ekologisten istutusten käytäntöön soveltaminen on vielä hajanaista eikä niille ole laadittu selkeitä määritelmiä. Käytännön esimerkkeinä voidaan pitää erilaisia niittykasvillisuusalueita, metsäpuutarhoja sekä alueita, joihin kasvillisuus on saanut kasvaa spontaanisti.²⁶⁵

Mitä dynaamisempia siis istutukset ovat, sitä tärkeämpiä niiden toteutuksessa ovat ekologist arvot. Dynaamisten istutusten luonnetta ei myöskään määrää vain se, miten ne on suunniteltu, vaan myös se, miten niitä hoidetaan, sillä hoito ohjaa kasvillisuuden kehittymistä. Dynaamisen istutuksen kasvillisuuden muodostumista ei voida etukäteen tarkkaan ennakoida, eikä istutuksen alkutilanteen odoteta vastaavan tilannetta vuoden tai kymmenen vuoden kuluttua.²⁶⁶

²⁶³ Lettojärvi, 2017, 6–7.

²⁶⁴ Lettojärvi, 2017, 8–11.

²⁶⁵ Lettojärvi, 2017, 11–12.

²⁶⁶ Lettojärvi, 2017, 13–14.

Lettojärven kokoama katsaus osoittaa, että maailmalla on käytössä useita erilaisia sovellutuksia ekologisten istutusten toteuttamiseen. Tämä samalla osoittaa, että luontoa voidaan pyrkiä ennallistamaan ja että ennallistamistyötä myös käytännössä tehdään. Vielä ekologisten istutusten taustalla olevat periaatteet eivät ole tulleet suurelle yleisölle tutuiksi. Ekologisten istutusten yleistyminen vaatii aluksi asennemuutoksia niin tilaajien, päättäjien, suunnittelijoiden kuin myös rakentajien keskuudessa. Tiedotuksen, opastuksen ja onnistuneiden ratkaisujen myötä puutarhakulttuurin on mahdollista muuttua staattisuuden perinteestä kohti uutta dynaamista mallia.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ekosysteemipalvelu on käsite, joka pohjautuu ekosysteemien monimuotoisuuteen ja erityisesti niiden mitattavaan lajiversiteettiin. Lähtökohtana siis on, että ekosysteemien prosessit tuottavat ihmisille hyötyjä ja mitä lajirikkaampia ekosysteemit ovat, sitä tehokkaammin ne hyötyjä pystyvät aikaansaamaan. Esteettiset kokemukset on luettu yhdeksi ekosysteemipalveluksi. Ekosysteemipalvelun ekologisesta perustasta johtuen esteettisillä kokemuksilla viitataan ekosysteemipalvelun käsitteen yhteydessä esteettisiin kokemuksiin, jotka ovat lähtöisin lajirikkaista ekosysteemeistä. Tämä kertoo sen, että ekosysteemipalveluiden yhteydessä esteettiset kokemukset on määritelty kapealaisemmin, kuin miten esteettiset kokemukset ympäristöestetiikan monisyisemmässä tutkimussuunnassa käsitetään.

Tutkimuksessani esiin tulleiden havaintojen perusteella ekosysteemipalveluiden kohdalla esteettiset kokemukset tarkoittavat käytännössä luonnon kohteista saatavia esteettisiä kokemuksia. Ne eivät siis voi koskea esteettisiä kokemuksia, jotka eivät pidä sisällään aistittavaa biodiversiteettiä. Tällöin ekosysteemipalveluiden peräänkuuluttamat esteettiset kokemukset istuvat erityisen hyvin luontoympäristöihin, koska "aidossa" luonnossa ollessamme meitä ympäröivät luonnolliset objektit, jotka herättävät meissä esteettisiä kokemuksia. Kaupunkiympäristössä asetelma on monimutkaisempi, sillä rakennetussa ympäristössä esteettiset kokemukset muodostuvat keinotekoisien ja luonnollisten elementtien yhteen kietoutumisesta. Tarkemmin sanoen, rakennetussa ympäristössä esteettiset kokemukset eivät muodostu pelkästään ekosysteemeistä, niiden prosesseista ja kaupunkiluonnon biodiversiteetistä.

Tutkimukseni havaintojen perusteella ekosysteemien prosessien läsnäolo (esimerkiksi sääilmiöt sekä luonnonkierto) ja kaupunkiluonnon lajikirjo ovat hyvin merkittävässä roolissa esteettisten kokemusten synnyssä myös rakennetuissa ympäristöissä, mutta ne eivät kuitenkaan muodosta koko esteettisten kokemusten kokonaisuutta. Luvussa 4 esittämäni kirjallisuushavaintojen perusteella ympäristöestetiikassa esteettiset kokemukset nähdään hyvin monisyisenä ilmiönä, jonka yhteensovittaminen ekosysteemipalvelun käsitteeseen ei täysin onnistu. Ympäristöestetiikassa esteettiset kokemukset pitävät sisällään myös paikkakokemuksen, joka esimerkiksi kaupunkiympäristöissä linkittyy vahvasti rakennusten, niiden keskinäisten sijoittumisten ja niissä havaittavien ajallisten kerrostumien kokonaisuuteen, eli siihen tilaan, jossa elämme.

Ympäristöestetiikan tieteenalassa esteettiset kokemukset ovat siis laajempi käsite kuin mitä ekosysteemipalvelun käsitteen alle on sen ekologisesta taustasta johtuen mahdollista sovittaa. Näen kuitenkin, että ekosysteemipalveluiden alla voidaan hyvin puhua esteettisistä kokemuksista, koska ekosysteemit, niiden prosessit ja luonnon monimuotoisuus kiistattomasti tuottavat esteettisiä kokemuksia²⁶⁷. Olisi kuitenkin tärkeää määritellä tarkemmin se, mitä ekosysteemipalveluiden kohdalla esteettisillä kokemuksilla yksityiskohtaisemmin tarkoitetaan. Tällä hetkellä ristiriitaa ja näkemuseroja aiheuttaa se, että molemmissa yhteyksissä (sekä ympäristöestetiikassa että ekosysteemipalvelussa) puhutaan esteettisistä kokemuksista. Näiden sisältöerojen hahmottamiseksi olisi olennaista nimittää ekosysteemipalvelun käsitteen yhteydessä esteettistä kokemusta tarkennetusti. Tärkeää olisi, että käsitteen nimi antaisi heti viitteen siitä, mihin sillä viitataan: ekosysteemien, niiden ekologisten prosessien ja luonnon monimuotoisuuden aikaansaamiin kokemuksiin, jotka aiheuttavat esteettistä mielihyvää. Ehdottaisin kulttuuristen ekosysteemipalveluiden alla käytettävän esteettisen kokemuksen sijasta termiä ekoesteettinen kokemus. Tällöin termi linkittyy

²⁶⁷ Esimerkiksi filosofi Rousseau on todennut: "Jos mies, jolla on tarpeeksi makua arvostellakseen taiteen tuotteita mitä suurimmalla oikeellisuudella ja hienoudella jättää mielellään huoneen, jossa noita turhamaisia ja korkeintaan yhteisön iloja ylläpitäviä kauneuksia voi tavata, ja kääntyy luonnonkauneuden puoleen, löytääkseen täältä nautintoa hengelleen ajatuskulussa, jota hän ei voi koskaan saattaa täysin loppuun, niin meidän täytyy pitää tätä hänen valintaansa suuressa kunniaassa ja olettaa hänellä olevan suuri sielu, jollaista ei taiteentuntijalla eikä taiteenrakastajalla voi olla sen intressin vuoksi, jonka hän kohdistaa objekteihinsa". Adorno, 2006, 140–141.

ekosysteemipalvelun käsitteen ekologiseen viitekehykseen. Samoin yleisemmällä tasolla voitaisiin käyttää termiä ekologinen estetiikka, silloin kun halutaan korostaa luonnollisista elementeistä peräisin olevaa estetiikkaa.

Selkeänä johtopäätöksenä tutkimuksen lähdekirjallisuudesta voidaan vetää, että niin luonnon, kaupunkiluonnon kuin kaupunkipihojenkin konteksteissa ekologiset ja esteettiset arvostusperiaatteet ovat ajoittain hyvin ristiriitaisessa asemassa toisiinsa nähden. Kuten tutkimuksessani olen tuonut esiin, ihminen voi yhtä hyvin pitää esteettisesti arvokkaana niin villiä erämaaluontoa kuin vaikkapa keinotekoisesti luotua, paikan alkuperäisestä ekologiasta hyvin kaukana olevaa kaupunkiympäristöä (kuten Santa Barbaran tapaus osoittaa) tai monotonista nurmikkoaluetta. Toin johdannossa esiin nurmikot kaupunkiluontoon liittyvänä hallitsevana elementtinä. Samalla nurmikot toimivat havainnollisena esimerkkinä siinä, miten esteettisesti korkealle arvostettu viherrakennetyyppi voi ekosysteemipalveluiden tuottavuuden kannalta olla vähemmän merkityksellinen. Puolestaan jokin ekologisesti tärkeä viherrakennetyyppi (esimerkiksi joutomaa-alue) voidaan kokea esteettiseltä arvoltaan vähäiseksi.

Vaikka esteettiseen kokemiseen liittyvät vahvasti yhteisössä jaetut merkitysrakenteet, on yhteiskunnassamme jokaisella yksilöllä oikeus omaan yksilölliseen mielipiteeseensä. Jokaisen ajatellaan olevan asiantuntija esteettisissä makuasioissa, eikä väärää makua ajatella yleisesti edes olevan. Esteettisiin kokemuksiin ja niistä kumpuaviin mielipiteisiin puuttuminen koetaan epäsopivaksi, vaikkakin yhteiskunnan toimivuuden kannalta esteettisyyden kontrolli on perusteltua. Esimerkiksi kaupunkiympäristöön liittyviä makuasioita pitäisi pystyä käsittelemään argumentoiden, jotta ympäristön esteettisyyttä pystyttäisiin hallitsemaan. Jokaisella saa siis olla mielipiteensä makuasioista, mutta ne tulisi pystyä perustelemaan, jotta niillä on merkitystä yhteisössä käytävän esteettisen keskustelun kannalta. Subjektiiiviseen makuun vetoaminen ei ole hedelmällinen lähtökohta keskustelulle, koska tällöin keskustelu voi tyrehtyä heti alkuunsa. Mielipiteiden argumentointi on välttämätön edellytys ympäristön arvostusperiaatteiden esiintuomisessa ja esteettisten arviointien aikaansaannille.²⁶⁸

Vaatus mielipiteiden argumentoinnista jakaa keskustelijat usein asiantuntijoihin ja maallikoihin. Usein esteettinen asiantuntemus on yhteydessä kykyyn antaa esteettisiä perusteluja ja tällöin esteettisten asiantuntijoiden asema esteettisen laadun määrittäjinä

²⁶⁸ Vihanninjoki, 2015, 68–69.

korostuu. Voidaankin ajatella, että esteettisesti laadukkaan ympäristön toteutuminen edellyttää esteettisyyden läpileikkaamista muista tiedenäkökulmista. Esteettisten asiantuntijoiden rooli on modernissa yhteiskunnassa ollut vahva. Esteettisen kontrollin tarkoituksena on ollut ajaa kaikkien yhteiskunnan jäsenten etua eli niin sanottua yleistä etua.²⁶⁹

Ympäristön laadusta puhuttaessa lähestytään ongelmaa, kuinka puhua toisaalta yksilöllisistä mutta toisaalta yhteisöllisistä asioista yleisellä tasolla. Ympäristön laadusta puhuttaessa apunamme on erilaisia käsitteitä, kuten ajaton, kestävä tai ekologinen, mutta käsitteiden väljyyden vuoksi ne voivat toteutua monin tavoin. Ympäristöä luonnehtiviin käsitteisiin liittyy huomattavan suuri tulkinnallisuus sekä kontekstisidonnaisuus. Vaikka käsitteet ovat väljiä, eivätkä anna suoranaisia vastauksia, voidaan niitä kuitenkin pitää hyödyllisinä havaintojen suuntaajina muun muassa esteettisiä asioita koskevissa keskusteluissa.²⁷⁰

Posthumanistisesta näkökulmasta katsottuna vaikuttaa kuitenkin siltä, että ympäristön esteettisiä arvoja koskevassa keskustelussa ei esteettisiä arvoja tulisi liiaksi eriyttää muista arvoista tai nostaa esteettisiä arvoja ekologisten arvojen yläpuolelle. Onnistuneen argumentoinnin myötä on mahdollista nostaa esiin sellaisia arvoja tai ominaisuuksia, jotka eivät ole aikaisemmin olleet merkityksellisiä. Esimerkiksi eri sidosryhmien ja eri tieteenalojen asiantuntijoiden osallistuminen keskusteluun voi edesauttaa kaupunkiluonnon hyvinvointimerkityksen ja suojelumerkityksen sisäistämistä tai ekologisten näkökulmien yhteensovittamista esteettisten näkökulmien kanssa.

Professori Arto Haapala pohtii kirjassa *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi* mitä esteettinen hyvinvointi tarkoittaa yksittäisen ihmisen kohdalla. Hyvinvointi voidaan hänen mukaansa määritellä hyvin laajasisältöiseksi siten, että se kattaa yksilön henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin lisäksi myös ihmisten väliset sosiaaliset suhteet ja yhteiskunnallisen järjestyksen. Näin määriteltynä hyvinvoinnin käsite tulee hyvin lähelle hyvän elämän käsitettä. Hyvään elämään katsotaan usein kuuluvan mahdollisuus kokea esteettisiä elämyksiä, ja esteettisten arvojen kulttuurinen merkitys onkin laajalti tiedostettu.²⁷¹

²⁶⁹ Vihanninjoki, 2015, 69–71.

²⁷⁰ Mattila, 2015, 51–52.

²⁷¹ Haapala, 2015, 19.

Esteettiseen hyvinvointiin kuuluvat mitä moninaisimmat, erilaisten kohteiden aikaansaamat kokemukset. Ihmisen hyvän elämän ja hyvinvoinnin puitteet aikaansaadaan huomioimalla muiden ihmisten, esineiden ja asioiden kanssa toimittaessa se, ettei kanssakäyminen tuhoa tulevaisuudessa tapahtuvan kanssakäymisen edellytyksiä. Luonnon systemaattinen muuttaminen epäedulliseen suuntaan on esimerkiksi ristiriidassa hyvän elämän kanssakäymisen periaatteiden kanssa.²⁷²

Kulttuuriimme, asenteisiimme ja tottumuksiimme perustuvaa käsitystä "oikeanlaisesta" luonnosta, kaupunkiluonnosta tai kaupunkipihasta on mahdollista uudelleen muokata lisäämällä ymmärrystä ja monipuolistamalla näkökulmia, kyseenalaistamalla kauneuskäsityksiä ja kulutustottumuksia sekä pohtimalla rehellisesti ympäristön arvostusperiaatteita. Näin voi syntyä uusi esteettinen linjaus, joka ei ole ristiriidassa muiden arvojen kanssa. Samalla voidaan pyrkiä kaventamaan ei-inhimillisten ja inhimillisten elämänmuotojen välillä olevaa kuilua tavoittelemalla sopusointua eri elämänmuotojen välillä. Näin ollen ekologisessa estetiikassa lähestyttäisiin posthumanistista ajattelua, jossa korostetaan elämän monimuotoisuutta sekä ihmistoiminnan eettisiä perusperiaatteita.

Laajentamalla näkökulmaamme voimme oppia näkemään arkiympäristöjemme viheralueet – kuten kaupunkipihat – osana suurempaa luontokokonaisuutta. Tämän linkittymisen kautta voimme nähdä kaupunkiluonnon arvokkaana ja ihmettelyn arvoisena kaikkine yksityiskohtineen. Kuten Arto Haapala kiteyttää, on ihmisellä eettinen velvollisuus säilyttää monimuotoisuutta, ja jos luonnontilaisuus on esteettisesti hyvä asia, näyttäisivät eettinen ja esteettinen menevän toistensa kanssa päällekkäin; hyvyys olisi myös kauneutta.²⁷³

²⁷² Haapala, 2015, 37.

²⁷³ Haapala, 2000, 69.

LÄHTEET

TUTKIMUSAINEISTO

Braquinho, C.; Cvejić, R.; Eler, K.; Gonzales, P.; Haase, D.; Hansen, R.; Kabisch, N.; Lorance Rall, E.; Niemelä, J.; Pauleit, S.; Pintar, M.; Laforteza, R.; Santos, A.; Strohbach, M.; Vierikko, K. & Železnikar, S. *Urban Green - a typology of urban green spaces, ecosystem provisioning services and demands*. Raportti D3:1. 2015. [Viitattu 19.2.2019]. https://greensurge.eu/working-packages/wp3/files/D3.1_Typology_of_urban_green_spaces_1_.pdf/D3.1_Typology_of_urban_green_spaces_v2_.pdf

Cubino, Josep Padulles; Subirós, Josep Vila & Lozano, Carles Barriocanal. *Examining floristic boundaries between garden types at the global scale*. [Viitattu 21.2.2019]. <https://search-proquest-com.ezproxy.utu.fi/docview/1966163499?pq-origsite=primo>

Dallimer, Martin; Irvine, Katherine N.; Skinner, Andrew M. J.; Davies, Zoe G.; Rouquette, James R.; Maltby, Lorraine L.; Warren, Philip H.; Armsworth, Paul R. & Gaston, Kevin J. *Biodiversity and the Feel-Good Factor: Understanding Associations between Self-Reported Human Well-being and Species Richness*. *BioScience*. Vol. 62, No. 1, January. 2012. [Viitattu 31.1.2019]. <https://academic.oup.com/bioscience/article/62/1/47/295411>

Davies, Zoe G.; Fuller, Ricard A.; Loram, Alison; Irvine, Katherine N.; Sim, Victoria & Gaston, Kevin J. *A National scale inventory of resource provision for biodiversity within domestic gardens*. [Viitattu 21.2.2019]. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.utu.fi/science/article/pii/S000632070800476X?via%3Dihub>

Dissanayake, Ellen. *What are the arts for?* Youtube-video, julkaistu 24.6.2013. [Viitattu 10.12.2018.] <https://youtu.be/tVJeGd7AIMA>

Faehnle, Maija (toim.). *Kaupunkiseutujen vihreän infrastruktuurin käsitteitä*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 39. Helsinki 2013. [Viitattu 16.2.2019]. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42483/SYKEra_39_2013.pdf?sequence=1

Gunnarsson, B.; Knez, I.; Hedblom, M. & Ode Sang, Å. *Effects of biodiversity and environment-related attitude on perception of urban green space*. [Viitattu 26.2.2019]. <https://link-springer-com.ezproxy.utu.fi/article/10.1007%2Fs11252-016-0581-x>

Haapala, Arto. Mitä on esteettinen hyvinvointi? Teoksessa Haapala, Arto; Puolakka, Kalle & Rannisto, Tarja (toim.): *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 1417. Hansaprint Oy, Vantaa 2015, s. 21–37.

Haapala, Arto. Luonnon kauneus ja rumuus. Teoksessa Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.): *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Yliopistopaino, Helsinki 2000, s. 69–70.

Haila, Yrjö. Erämaa ja ympäristöajattelun moniulotteisuus. Teoksessa Haila, Yrjö & Lähde, Ville (toim.): *Luonnon politiikka*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003.

Hiedanpää, Juha & Peltola, Taru. Ekosysteemipalvelut tuottavat hyvinvointia. Teoksessa Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa; Niemelä, Jari & Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Yliopistokustannus Oy, Tammerprint Oy, Tampere 2011.

Huss, Ephrat; Bar Yosef, Kfir & Zaccai, Michele. *Humans' Relationship to Flowers as an Example of the Multiple Components of Embodied Aesthetics*. Behavioral Sciences. Volume 8, 2018. [Viitattu 14.2.2019]. <https://search-proquest-com.ezproxy.utu.fi/docview/2026515033?pq-origsite=primo>

Ignatieva, Maria; Eriksson, Fredrik; Eriksson, Tuula; Berg, Per & Hedblom, Marcus. *The lawn as a social and cultural phenomenon in Sweden*. Urban Forestry & Urban Greening 21, s. 213–223, 2017. [Viitattu 16.2.2019]. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.utu.fi/science/article/pii/S1618866716303004?via%3Dihub>

Jokinen, Ari. Ekosysteemipalvelun vakiinnuttamisen ongelma. Teoksessa Hiedanpää, Juha; Suvantola, Leila & Naskali, Arto (toim.): *Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana*. Vastapaino Oy, Tampere, 2010.

Jäppinen, Jukka-Pekka; Tyrväinen, Liisa; Reinikainen, Martina & Ojala, Ann (toim.): *Luonto lähelle ja terveydeksi – Ekosysteemipalvelut ja ihmisen terveys*. Argumenta-hankkeen (2013–2014) tulokset ja toimenpide-ehdotukset. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 35/2014. Helsinki 2014. [Viitattu 31.1.2019]. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153461>

Kammonen, Laura. *EU:n vieraslajiasetus — Asetuksen toimeenpanon yhteiskunnallisten ja ympäristöllisten vaikutusten tarkastelu*. Helsingin yliopisto. Metsätieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma, 2015. [Viitattu 10.2.2019]. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/155772>

Kolström, Taneli. Mitä ekosysteemipalvelut ovat? Teoksessa Hiedanpää, Juha; Suvantola, Leila & Naskali, Arto (toim.): *Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana*. Vastapaino Oy, Tampere, 2010.

Kopperoinen, Leena. Virkistysmahdollisuudet ekosysteemipalveluna. Teoksessa Haapala, Arto; Puolakka, Kalle & Rannisto, Tarja (toim.): *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 1417. Hansaprint Oy, Vantaa 2015, s. 160.

Korpela, Kalevi. Luonto ja koettu elvyttävyys. Teoksessa Jäppinen, Jukka-Pekka; Tyrväinen, Liisa; Reinikainen, Martina & Ojala, Ann (toim.): *Luonto lähelle ja terveydeksi – Ekosysteemipalvelut ja ihmisen terveys*. Argumenta-hankkeen (2013-2014) tulokset ja toimenpide-ehdotukset. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 35/2014. Helsinki 2014. [Viitattu 31.1.2019]. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153461>

Kouki, Jari. Luonnon monimuotoisuus – geenit, lajit ja elinympäristöt. Teoksessa Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa; Niemelä, Jari & Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Yliopistokustannus Oy, Tammerprint Oy, Tampere 2011.

Kummala, Petteri. *Tämä ei ole luontoa! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto 2016. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/166702>

Lettojärvi, Iris. *Dynaaminen kasvillisuussuunnittelu. Käsitteiden arviointi.* Viherympäristöliitto. [Viitattu 28.2.2019]. https://www.vyl.fi/site/assets/files/1550/dynaaminen_kasvillisuussuunnittelu_web.pdf

Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea (toim.). *Posthumanismi.* Eetos-julkaisuja 15. Painosalama Oy, Turku 2014.

MA: Millenium Ecosystem Assesment 2005. *Ecosystems and Human Well-being. Biodiversity* *synthesis.* <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.354.aspx.pdf>

Mattila, Hanna. Preferenssiutilitarismia, avointa arvokeskustelua vai yhdessä tekemistä? Teoksessa Haapala, Arto; Puolakka, Kalle & Rannisto, Tarja (toim.): *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi.* Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 1417. Hansaprint Oy, Vantaa 2015, s. 51–52.

McCumber, Andrew. *Building "Natural" Beauty. Drought and the Shifting Aesthetics of Nature in Santa Barbara, California.* Nature and Culture. Volume 12, issue 3, 2017. [Viitattu 16.2.2019]. <https://search-proquest-com.ezproxy.utu.fi/docview/1953063104>

Milcu, Andra; Hanspach, Jan; Abson, David & Fischer, Joern. *Cultural Ecosystem Services: A Literature Review and Prospects for Future Research.* Ecology and Society. 18 (3):44. 2013. [Viitattu 29.1.2019.] <https://www.ecologyandsociety.org/vol18/iss3/>

Naskali, Arto. Ekosysteemipalvelun termodynaamiset juuret. Teoksessa Hiedanpää, Juha; Suvantola, Leila & Naskali, Arto (toim.): *Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana.* Vastapaino Oy, Tampere, 2010.

Niemelä, Jari. Luonnon ekologiset arvot. Teoksessa Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.): *Arvot ja luonnon arvottaminen.* Yliopistopaino, Helsinki 2000, s. 217–229.

Niemelä, Jari; Saarela, Sanna-Riikka; Söderman, Tarja; Kopperoinen, Leena; Yli-Pelkonen, Vesa & Väre, Seija. Kaupunkiluonnon ekosysteemipalvelut. Teoksessa Hiedanpää, Juha; Suvantola, Leila & Naskali, Arto (toim.): *Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana.* Vastapaino Oy, Tampere, 2010.

Niiniluoto, Ilkka. Luonnon arvo ja ihmisen vastuu. Teoksessa Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.): *Arvot ja luonnon arvottaminen.* Yliopistopaino, Helsinki 2000, s. 56–58.

Oksanen, Markku. Johdanto. Teoksessa Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.): *Arvot ja luonnon arvottaminen.* Yliopistopaino, Helsinki 2000, s. 17–23.

Pietarinen, Juhani. Ihmislähtöiset luontoarvot ja luonnon omat arvot. Teoksessa Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.): *Arvot ja luonnon arvottaminen.* Yliopistopaino, Helsinki 2000, s. 38–44.

Redies, Christoph. *Combining universal beauty and cultural context in a unifying model of visual aesthetic experience*. *Frontiers in Human Neuroscience*, Vol 9, 2015. [Viitattu 10.4.2019]. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnhum.2015.00218/full>

Ross, Stephanie. Paradokseja ja arvoituksia: puutarhojen ja kaupunkiluonnon esteettisestä arvostamisesta. Teoksessa Haapala, Arto & Kunnaskari, Mia (toim.): *Paradokseja paratiiseissa. Näkökulmia urbaanin luonnon kysymyksiin*. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja n:o 4, s. 17–40

TEEB – The Economics of Ecosystems and Biodiversity. *Manual for Cities: Ecosystem Services in Urban Management*. 2011. [Viitattu 19.2.2019]. http://doc.teebweb.org/wp-content/uploads/Study%20and%20Reports/Additional%20Reports/Manual%20for%20Cities/TEEB%20Manual%20for%20Cities_English.pdf

Vergnes, Alan; Le Viol, Isabelle & Clergeau, Philippe. *Green corridors in urban landscapes affect the arthropod communities of domestic gardens*. [Viitattu 26.2.2019]. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.utu.fi/science/article/pii/S0006320711004009?via%3Dihub>

Vihanninjoki, Vesa. Kaupunkiympäristön estetiikka hyvinvointikysymyksenä. Teoksessa Haapala, Arto; Puolakka, Kalle & Rannisto, Tarja (toim.): *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 1417. Hansaprint Oy, Vantaa 2015, s. 64–83.

Yilmaz, Serap; Özgüner, Halil & Mumcu, Sema. *An aesthetic approach to planting design in urban parks and greenspaces*. *Landscape Research*, 43:7. [Viitattu 28.2.2019]. <https://www-tandfonline-com.ezproxy.utu.fi/doi/full/10.1080/01426397.2017.1415313>

Zhang, Wei; Tang, Xiaoxiang; He, Xianyou & Lai, Shuxian. *Attentional Bias to Beauty with Evolutionary Benefits: Evidence from Aesthetic Appraisal of Landscape Architecture*. *Frontiers in Psychology*. Article 71. Volume 9, 2018. [Viitattu 12.2.2019]. <file:///F:/fpsyg-09-00071.pdf>

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Adorno, Theodor W. *Esteettinen teoria*. Vastapaino Oy, Tampere 2006.

Ariluoma, Mari. *Kaupunki ekosysteemipalveluiden tuottajana – kohteena Lahden Mukkula*. Diplomityö. Aalto yliopisto 2012. [Viitattu 1.2.2019]. https://issuu.com/mariariluoma/docs/diplomityo_mariariluoma

Forss, Anne-Mari. *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Yliopistopaino, Helsinki 2007.

Hanski, Ilkka. Ihmisten ja muiden kädellisten sukulaisuus. Teoksessa Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa; Niemelä, Jari & Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Yliopistokustannus Oy, Tammerprint Oy, Tampere 2011.

Helkama, Klaus. *Suomalaisten arvot. Mikä meille on oikeasti tärkeää?* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Tallinna 2015.

Kotiaho, Janne S.; Kuusela, Saija; Nieminen, Eini & Moilanen, Atte. *Elinympäristöjen tilan edistämisen priorisoinnin periaatteet ja menetelmät*. Metsätieteen aikakauskirja, 4/2015. [Viitattu 16.12.2018]. <http://www.metla.fi/aikakauskirja/full/ff15/ff154256.pdf>

Mutanen, Tuovi. *Perennoiden estetiikka. Länsimaisen kauneuskäsityksen toteuttaminen perennaryhmän suunnittelussa*. Opinnäytetyö. HAMK. [Viitattu 1.3.2019] https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/53214/Mutanen_Tuovi.pdf?sequence=1

Mönkkönen, Mikko; Pohjanmies, Tähti & Trivino, Maria. *Ekosysteemipalveluiden tutkimus – mitä seuraavaksi?* Luonnon tutkija, nro 3. 2015. [Viitattu 28.12.2018]. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.utu.fi/se/1/0024-7383/119/3/ekosyste.pdf>

Nummi, Petri. Vieraslajit viihtyvät ihmisten nurkissa. Teoksessa Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa; Niemelä, Jari & Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Yliopistokustannus Oy, Tammerprint Oy, Tampere 2011.

Rannisto, Tarja. *Luonnon estetiikka*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2007.

Ranta, Pertti. Kaupunkiluontokin on luontoa. Teoksessa Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa; Niemelä, Jari & Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Yliopistokustannus Oy, Tammerprint Oy, Tampere 2011.

Saito, Yuriko. Arjen estetiikan vihertyminen. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö; Heikkilä-Palo, Liisa; Kaukio, Virpi (toim.): *Vihreä päänsärky! Taidetta siemenestä kompostiin*. Maahenki Oy, Helsinki 2017.

Sepänmaa, Yrjö. Maa vihertyy. Vihertaiteen ja -taitojen estetiikka. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö; Heikkilä-Palo, Liisa & Kaukio, Virpi (toim.): *Vihreä päänsärky! Taidetta siemenestä kompostiin*. Maahenki Oy, Helsinki 2017.

Sepänmaa, Yrjö. "Kauneimmillaan kasvavana". Luonnon- ja koristekasvien kauneudesta ja sivistyneestä ympäristösuhteesta. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö; Heikkilä-Palo, Liisa & Kaukio, Virpi (toim.): *Vihreä päänsärky! Taidetta siemenestä kompostiin*. Maahenki Oy, Helsinki 2017.

Toivonen, Heikki. Kansainvälinen biodiversiteettisopimus. Teoksessa Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa; Niemelä, Jari & Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Yliopistokustannus Oy, Tammerprint Oy, Tampere 2011.

Taajamien pinta-ala ja väestö. [Viitattu 28.1.2019.] <https://www.luonnontila.fi/fi/elinymparistot/rakennetut-ymparistot/rk1-taajamien-pinta-ala-ja-vaesto>

Vieraslajien aiheuttamat uhat ja riskit. [Viitattu 28.1.2019]. Vieraslajit.fi

Vihervaara, Petteri. *Informaatio ja eksergia ekosysteemipalveluiden mittareina*. Tieteessä tapahtuu, 5/2013. [Viitattu 29.12.2018]. <https://journal.fi/tt/article/view/8639/6364>

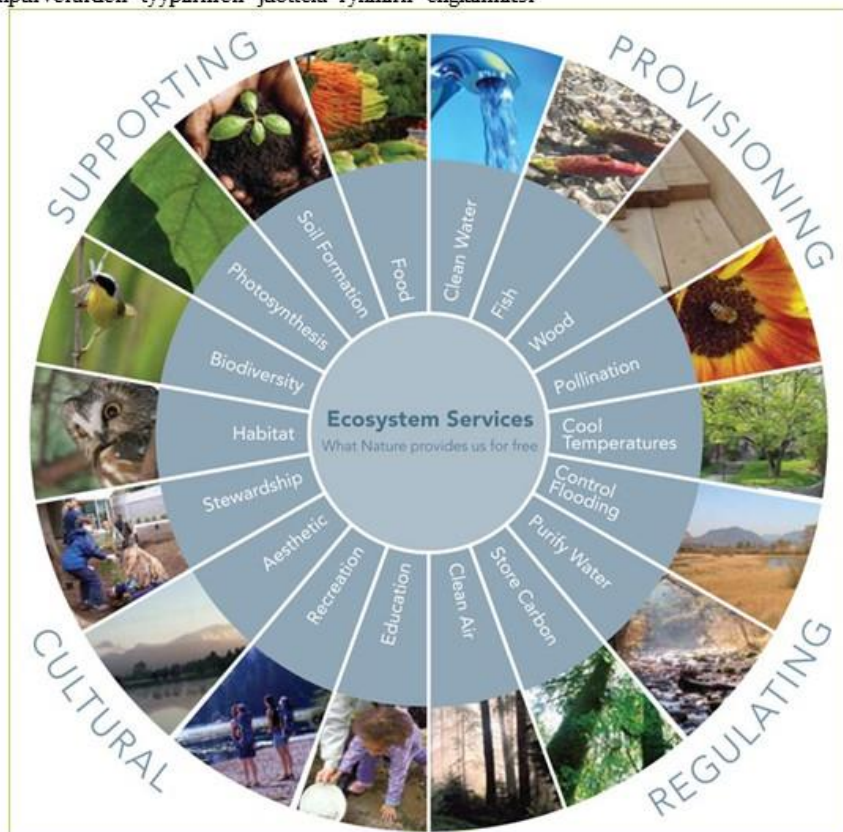
Williams, Raymond. Luontokäsitykset. Teoksessa Haila, Yrjö & Lähde, Ville (toim.): *Luonnon politiikka*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003.

Ympäristöministeriö. *Luonnon puolesta – ihmisen hyväksi Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelma 2013–2020*. [Viitattu 16.2.2019] [http://www.ymp.fi/fi-FI/Luonto/Uusi_toimintaohjelma_luonnon_puolesta_ja\(4143\)](http://www.ymp.fi/fi-FI/Luonto/Uusi_toimintaohjelma_luonnon_puolesta_ja(4143))

LIITTEET

Liite 1

Ekosysteempalveluiden tyypillinen jaottelu ryhmiin englanniksi

<https://www.iucn.org/news/commission-environmental-economic-and-social-policy/201702/step-sustainability-maes-mapping-and-assessment-ecosystem-services-european-cities-and-italy>

Ekosysteempalveluiden tyypillinen jaottelu ryhmiin suomeksi

Arihoma, 2012, 16.

Liite 2

Luontosuhde ja luonnon arvostus länsimaisen ajattelun historiassa

Esisokraatikot (n. 500-600 eaa.)

Aineellisuuden nelikenttä: maa, vesi, tuli ja ilma. Käsite ”luonto” hahmottui. Luonto haluttiin järkipäristää ja nähdä kokonaisuutena, jonka ilmiöt eivät olleet seurausta jumaluuksien päänäpisteistä.

Platon (n. 427-347 eaa.)

Platonin ajattelu on ihmislähtöistä ja hänen käsityksensä mukaan luonto on olemassa ihmistä varten. Toisaalta Platonin ajattelussa on viitteitä luontoa huomioivasta painotuksesta.

Aristoteles (n. 384-322 eaa.)

Teleologinen lähestymistapa luontoon: luonnonoliot pyrkivät toteuttamaan lajiolemustaan mahdollisimman hyvin. Luonnolliset oliot eroavat artefakteista, jotka ovat seurausta inhimillisistä taidoista.

Kreikkalaisen ajattelun mallit eivät korvanneet toisiaan, ja ne jatkoivat rinnakkaiseloa läpi antiikin ja siitä edelleen keskiajalle.

Aristoteelisin skolastinen perinne oli vallitseva maailmankuva, jota vastaan reagoivat uuden ajan ajattelijat.

Galileo Galilei (1562-1642)

Luonto on mekaaninen koneisto, jonka jumala on luonut ja käynnistänyt. Kausaalisten syy-seuraussuhteiden todistaminen edellyttää mittaamista ja matemaattisia taitoja.

Aiemman ajattelumallin muutos kulminoituu Galileo Galilein empiiriseen luonnontieteeseen ja hänen luontokäsitykseen: luonto rakentuu pohjimmiltaan matemaattisista tosiasioista, jolloin luontoa on mahdollista lukea mittaamalla.

René Descartes (1596-1650)

Luontoa täytyy ensin muokata, jotta ihminen voi käyttää luontoa tehokkaasti hyväkseen.

Uuden ajan ajattelu alkaa viitata hierarkkiseen luontosuhteeseen, jossa ihminen ja luonto eivät enää ole vastavuoroisia. Hyötysuhdetta luontoon korosti kytkeytyminen luonnontieteeseen sekä luontokohteen ja tutkijan välinen dualismi. Ajattelumalli realisoituu täysimittaisesti myöhemmin, kun modernin teknologian kehittymisen myötä luontoa aletaan yhä enemmän tulkita resurssina.

1700-luvulla Eurooppaa voimakkaasti koetelleet maanjäristykset vaikuttivat vallitsevaan maailmankuvaan ja luontokäsitykseen. Ajatus luonnon perustavasta muuttumattomuudesta väistyy. Tilalle alkaa rakentua käsitys, jonka mukaan luonto on perustaltaan jatkuvassa muutoksessa.

Valistusajan ajattelijat **Immanuel Kant (1724–1804)** ja **Johan Gottfried Herder (1744–1803)** hahmottavat uutta, välittävää luontosuhdetta. Kantin mukaan oli mahdollista, että luonnon perimmäinen olemus ylitti ihmisen käsityskyvyn.

Modernin maailmankuvan ja luontokäsityksen perustavat tunnuspiirteet ovat edistys ja evoluutio: uusiutumiskykyinen luonto pyrkii jatkuvasti tuottamaan uusia elinkelpoisia muotoja itsestään → luonnonvalinnan perusajatus.

Charles Darwin (1809–1882)

Darwinin evoluutioteoriaa tulkittiin edistysuskon näkökulmista.

Uuden ajan synnyttämä usko edistykseen kiihtyy 1800-luvulla ja luonnon tutkimisen teknologiat jalostuvat luonnon hyödyntämisen teknologioiksi: luonto nähdään objektina ja rajattomasti hyödynnettävänä resurssina.

Edistysusko alkaa horjua toisen maailmansodan jälkeen muun muassa ydinaseteknologian kehittyessä. Maailmanlaajuisesti luonnonvarojen rajallisuuteen alettiin herätä vasta 1960-luvulla ympäristökrisisien syventyessä.

Länsimaisen luontosuhteen tarkastelussa paljastuu kiistatta despoottiset suhtautumismallit, mutta toisaalta länsimaisesta perinteestä on löydettävissä myös suhtautumistapa, joka korostaa luonnon kunnioitusta.

Kummala, 2016, 24–48.

**ANTIINKIN
KREIKKA**

Homeerisesta, mytologis-uskonnollisesta ajattelusta aletaan siirtyä kohti teoreettista ajattelua ja rationaalista maailmankuvaa.

**UUSI AIKA (RENASANSI)
1300-luvulta alkaen**

Luonnontieteen esiinnousu

Uutta teknologiaa: mm. kaukoputki, mikroskooppi, lämpömittari, tarkkuuskello

Tiede tuli riippuvaiseksi teknologian kehittymisestä

1800-LUVUN MODERNI

Elämää tutkiva biologia nousee fysiikan rinnalle tieteellisen tutkimuksen etulinjaan

Luonnontieteiden metodiksi kehittyi mittaustulosten tilastoiminen

NYKYAIKA

Liite 3

Ekosysteempalveluiden vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin

Linkages between ecosystem services and human well-being

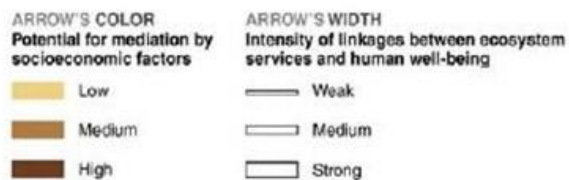
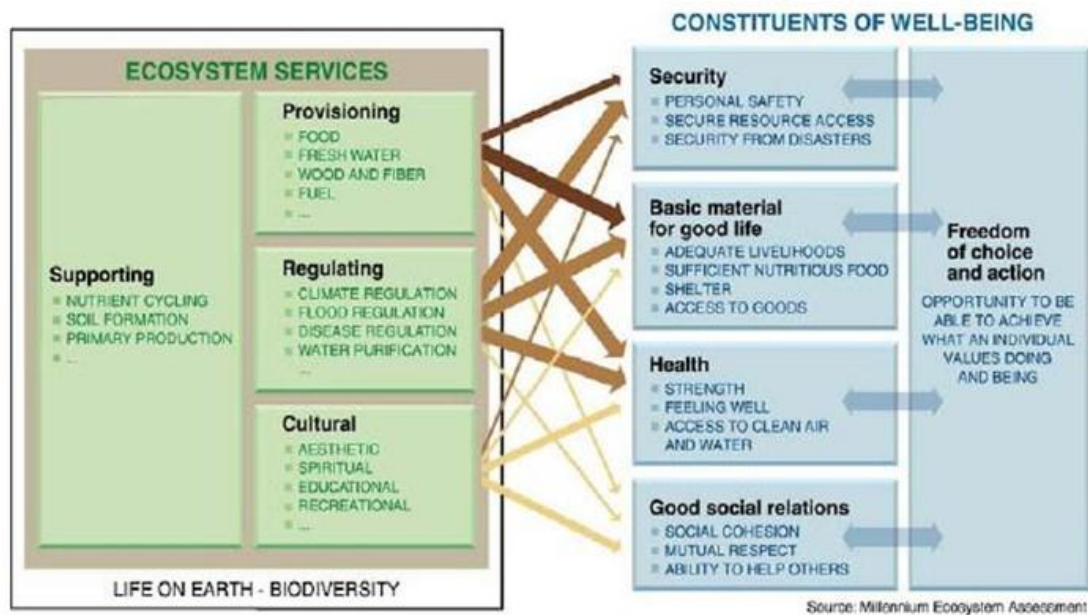

Figure SDM - A - The MA framework

Liite 4

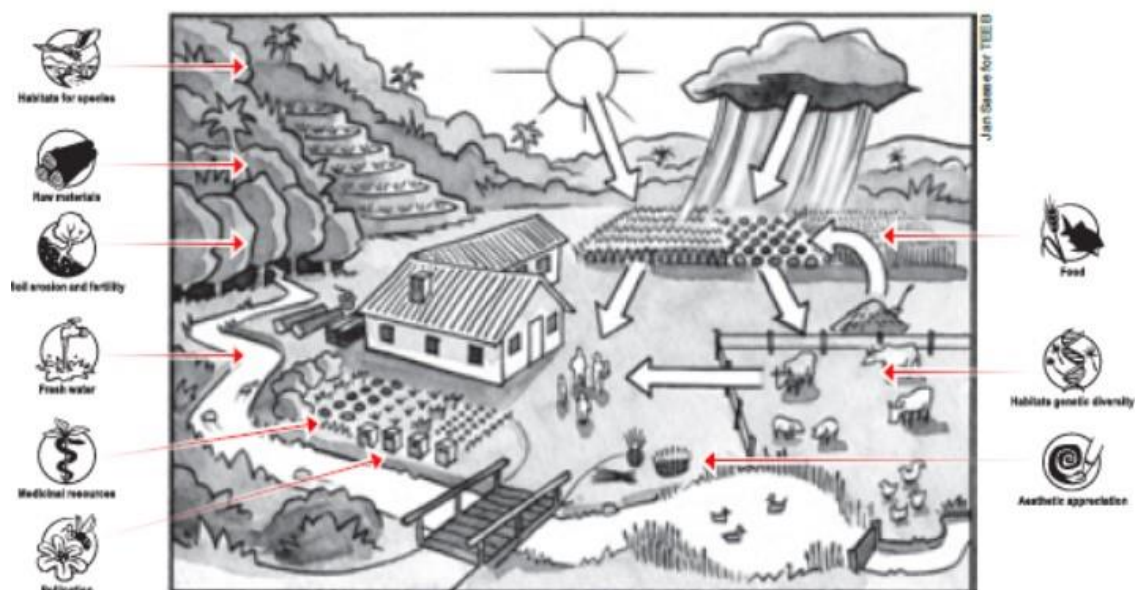
Ekosysteemien tuottamia palveluita

<i>Provisioning Food</i>		<i>Regulating Pollination</i>	
<i>Provisioning Raw Materials</i>		<i>Regulating Biological Control</i>	
<i>Provisioning Fresh Water</i>		<i>Habitats for Species</i>	
<i>Provisioning Medicinal Resources</i>		<i>Habitats for Genetic Diversity</i>	
<i>Regulating Local Climate</i>		<i>Cultural Service: Recreation</i>	
<i>Regulating Carbon Sequestration</i>		<i>Cultural Service: Tourism</i>	
<i>Regulating Extreme Events</i>		<i>Cultural Service: Aesthetic appreciation</i>	
<i>Regulating Waste Water Treatment</i>		<i>Cultural Service: Spiritual Experience</i>	
<i>Regulating Soil Erosion and Fertility</i>			

Icons designed by Jan Sasse for TEEB, available for non-commercial purposes, for details see teebweb.org

TEEB Manual for Cities: Ecosystem Services in Urban Management. 2011, 48.

Esimerkki maatalousekosysteemin tuottamista palveluista

TEEB Manual for Cities: Ecosystem Services in Urban Management. 2011, 18.

Liite 5

Eräs mallinnus esteettisestä kokemuksesta (Christoph Redieksen mukaan)

